



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

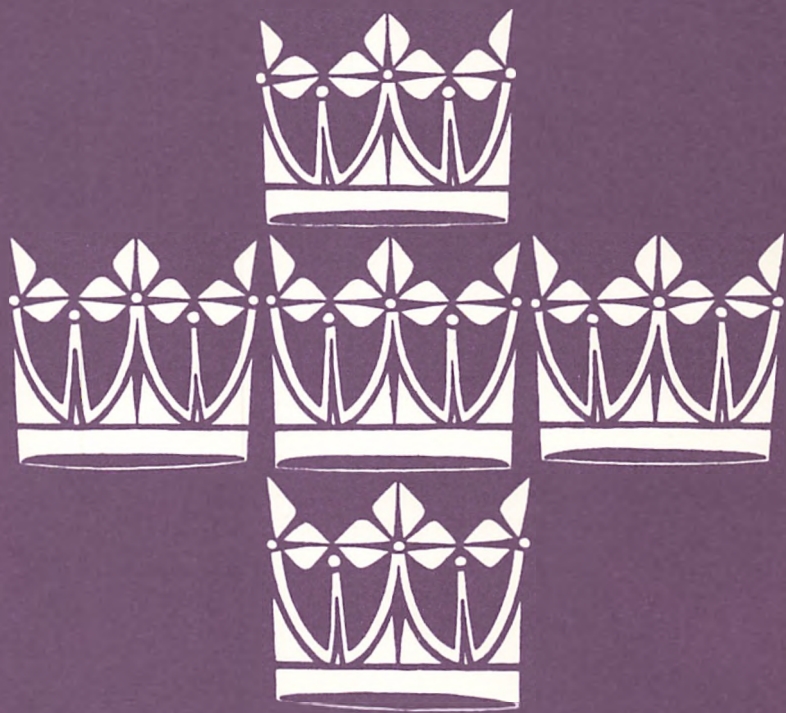
### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



*Lars Tangeraaas*

Kritisk gennemgang av norsk middelalderheraldikk .....425

*Natasha Okhotina Lind, Peter Ulf Møller og Sigurd Rambusch*

Vitus Berings og Martin Spangbergs våbenskjolde på  
nyfundne laksegl i russiske arkiver.....445

*Nils G. Bartholdy*

Nye kommunevåbener i Danmark .....451

Heraldisk litteratur siden sidst .....454

Heraldica varia .....462

*Allan Tønnesen*

Claus Achton Friis .....464

Register .....465

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Nordisk publiceringsnævn for  
humanistiske tidsskrifter og Alfred Goods Fond.

## Vejledning til forfatterne

*Manuskripter indsendes* til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brug.

*Manuskripter maskinskrives* på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resume på engelsk, tysk eller fransk.

*Noterne* markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

*Billeder.* Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets sprog.

*Håndskrevne rettelser* bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvungende nødvendige, betales de af forfatteren.

*Efter udsendelsen* af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

*Anmeldelser* forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatterens navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

*Artikler* modtages helst på diskette sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Disketten bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelinger, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. Noterne følger samlet sidst efter teksten. Diskette leveres som WP 5.1, ASCII-format eller MacWrite.

# HERALDISK TIDSSKRIFT

# HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 8 = NR. 71-80

*Redigeret af*  
Poul Holstein



*Udgivet af*  
SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA  
Heraldisk Selskab · Heraldiska Sällskapet · Heraldisk Selskap

KØBENHAVN 1995 1999

# INDHOLD

Henvisningernes form, f.eks. "74/175", angiver både hæftets nr. og sidetal. Ved indbinding af Heraldisk Tidsskrift har således kun det sidste tal interesse. Alfabetiseringen er efter dansk-norsk rækkefølge med "å" til sidst, efter "æ/ä" og "ø/ö".

Register til bind 8 = nr. 71–80 ..... 80/465

## ARTIKLER/UPPSATSER/NOTITSER

Andersen, Håkon A.: En våpenprydet kiste i Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondheim .....	79/421
Anrep-Bjurling, Jan: Den Anrep-ska anvapenserie i Kils kyrka i Närke - ett rekonstruktionsproblem .....	75/201
Bartholdy, Nils G.: Kollokvium i Polen .....	73/118
-: Internationalt heraldisk kollokvium .....	75/232
-: De tre kroner og kors. Unionssymbolik, ambition og rivalitet .....	76/233
-: Kollokvium i Rothenburg .....	77/324
-: Kongres i Torino .....	78/382
-: Nye kommunevåbener i Danmark .....	80/451
-: Internationalt heraldisk kollokvium i Østrig .....	80/462
Bergroth, Tom C.: Kungliga stormästarevapen i Svenska Frimurare Orden .....	77/314
Bratbak, Bjørn: De nordiske "Nasjonalløvene" .....	72/41
Bratberg, Terje T.V.: En våpenprydet kiste i Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondheim .....	79/421
Clemmensen, Steen: Middelalderens våbenbøger - den første heraldik i farver .....	78/329
Degerman, Henrik: Kanada - hur gick de sen? .....	72/84
-: Willebrandska kabalens heraldik .....	74/175
-: Blås högt i vind och fladdra fritt .....	76/283
Frederiksen, Erik Ellegaard: Københavns byvåben i nye udgaver .....	72/91
Frosell, Bertil A.: Med kors og klosterregel. Johanniternes ældre heraldik særligt i Skandinavien .....	71/9
-: Jus Heraldicum .....	73/119
-: Slægten von Seitzbergs våben .....	74/190
-: Våbenskjolde og dæmonernes skræk. Heraldik på kirkeklokker fra dansk middelalder ....	78/375
-: Memento Mori .....	78/380
Frölich, Carsten: Heraldica Martialis .....	72/94
-: Prominent gæst i Heraldisk Selskab .....	72/96
Holstein, Poul: Heraldisk Selskab i Nederlandene .....	72/94
-: Slægten Moltkes heraldik .....	74/137
Kjær, Gitte: En heraldisk gåde på Rosenborg Slot .....	72/71
Kurrild-Klitgaard, Peter: Magt og symboler. Thomas Hobbes (1588-1679) som heraldiker .....	73/111
-: Dansk løve på afveje .....	78/379
-: Heraldisk boghandel .....	78/380
Kælde, Bengt Olof: Serafimerordens tronfølarsköldar .....	76/261

Møller, Philip X.S.: 3-dimensionel digital heraldik .....	75/226
Nevés, Clara: Ett problematiskt vapenmotiv: Lapplands vapen .....	71/27
-: Ett nytt landskapsvapen .....	73/105
-: NORMA-projektet. Inventering av sigillstampar .....	78/381
-: Heraldik och politik. Exemplet Carta Marina .....	79/412
Nissen, Harald: Arenfeldt, von Dewitz og Urne - eller heraldikkens nytte .....	71/33
-: En Rømergåte fra Erkebisppegården i Trondheim .....	77/297
-: Nye norske kommunevapen .....	78/354
Olsson, Magnus: Sjöblad, lindblad eller hjärta? .....	79/393
Padel, Ingrid: Landskapsvapen i damast .....	76/269
Prange, Knud: Ole Rostock (1912-1995) .....	71/40
-: Største heraldiske udstilling i Danmark .....	73/120
-: Hans Wilhelm Saxild (1916-1996) .....	73/133
-: Heraldik på auktion .....	75/224
Påhlson, Leif: Erik Spens (1908-1995) .....	73/132
Raneke, Jan: Adam Heymowski .....	72/104
-: "... dänischen Leopard" med svansen mellan benen .....	74/186
Saigal, Sunil: International kongres i Canada - succes med fornyelse .....	75/228
Sidselrud, Kaare Seeberg: Jämtlands landskapsvapen .....	78/383
Stolt, Lars C.: XVI:e Internationella Kongressen för Vexillologi .....	72/95
-: Låg spridningshastighet för heraldiska fakta .....	74/193
-: Heraldiska myter .....	75/232
-: Anmärkningsvärd dom i mönsterskyddsmål .....	76/282
-: Flagg- och Fankongress .....	77/321
-: Originell vapenbild .....	77/322
-: Svenska myndigheter kör över heraldiker .....	77/323
-: Nytt biskopsvapen .....	78/378
-: Mönsterskyddsdomen rättad .....	78/379
-: Tatuering, nytt område för tillämpad heraldik .....	78/379
Tangeras, Lars: Kritisk gennemgang av norsk middelalderheraldik .....	80/425
Tønnesen, Allan: Heraldik - fra korstog til IC3-tog .....	76/274
-: Olaf Kirstein (1908-1997) .....	78/392
-: Claus Achton Friis (1917-1999) .....	80/464
Vogt, Susanne: Heraldik - fra korstog til IC3-tog .....	76/274
Østergaard, Bent: Våbenskjolde hos Lilliefeldt og Bydelsbak .....	78/367

## RECENSIONER/ANMELDELSER

<i>Armorial de Huldenberg</i> (Harald Nissen) .....	73/126
<i>Armorial de Gelre</i> (Harald Nissen) .....	73/126
Bartholdy, Nils G.: Danmarks Våben og Krone: Historisk Baggrund og Retningslinier for Brug i Nutiden (Peter Kurrild-Klitgaard) .....	72/101
Bragan, Roy: A Signature of Power and Patronage: The Medici Coat of Arms, 1299-1492 (Harald Nissen) .....	73/124
Bylander, Eric: Kommunvapenrätt. En studie av det svenska rättskyddet för officiella symboler med särskild inriktning på kommunala vapen (Lars C. Stolt) .....	78/389

Glantz, Erling: Svenska försvarsmaktens krigs- och fredsförbandstecken av tyg. Del 1A och 1B, Armén (Lars C. Stolt) .....	74/194
Hammarsten, Charles: Carl XVI Gustaf, Sveriges konung (Lars C. Stolt) .....	76/288
Heim, Bruno Bernhard: Or and Argent (Nils G. Bartholdy) .....	74/199
Heymowski, Adam: Sveriges Drottningar. Från Vasa til Bernadotte (Poul Holstein) .....	74/198
Johannessen, Knut: Kunst med kongelig resolusjon. Kommunevåpen i Riksarkivet gjenn- om hundre år 1898-1998 (Harald Nissen) .....	80/454
Kantola, Ilkka: Postkort från ofärdsåren, del 2, Flaggor till sjöss. 2.2. Kejsardömet Rysslands och storfurstendömet Finlands flaggor (Henrik Degerman) .....	72/103
Laurila, Kari K.: Postkort från ofärdsåren, del 2, Flaggor till sjöss. 2.2. Kejsardömet Rysslands och storfurstendömet Finlands flaggor (Henrik Degerman) .....	72/103
Lindewall, Roger: Svenska försvarsmaktens krigs- och fredsförbandstecken av tyg. Del 1A och 1B, Armén (Lars C. Stolt) .....	74/194
Masing, Jaan: Estland 98/99 Reiseführer (Lars C. Stolt) .....	80/457
Nordenvall, Per (red.): Kungliga Serafimerorden 1748-1998 (Lars C. Stolt) .....	78/385
Nässert, Mats: Svenska försvarets tilläggstecken. Del 1. Armén (Lars C. Stolt) .....	74/194
Paskov, Aleksandr: Karjalan vaakunat ja liput (Lars C. Stolt) .....	74/197
Pinc, Leslie G.: A Dictionary of Mottoes (Peter Kurrild-Klitgaard) .....	77/326
Rabow, Arnold: Wolfsburger Wappenbuch: Die Wahrzeichen der Stadt Wolfsburg und ihrer Ortsteile in der historischen Region (Peter Kurrild-Klitgaard) .....	72/101
Raneke, Jan: Sveriges Drottningar. Från Vasa til Bernadotte (Poul Holstein) .....	74/198
-: Skåne Halland Blekinge. Temanummer om landskapens vapenbilder (Nils G. Bartholdy).....	80/460
Rangström, Lena (red.): Hovets dräkter (Lars C. Stolt) .....	76/288
Rimša, Edmundas: The Heraldry of Lithuania I (Lars C. Stolt) .....	80/457
Saxo: Kulturhistorisk Årsbok för Skåneland (Peter Kurrild-Klitgaard) .....	73/128
Skandinavisk Vapenrulla 1994-1995 (Poul Holstein), 1996 (Lars C. Stolt), 1997 (Lars C. Stolt) .....	73/131, 76/285, 78/387
Sveriges Ridderskap och Adelskalender 1995 (Erik greve Spens) .....	72/98
Tarras-Wahlberg, Elisabeth (red.): Den svenska monarkin (Lars C. Stolt) .....	76/288
-: Carl XVI Gustaf. Sveriges Konung (Lars C. Stolt) .....	76/288
Tengström, Leif: "Muschoviten ... Turcken icke olijk". Ryssattribut, och deras motbilder, i svensk heraldik från Gustav Vasa till freden i Stolbova (Inga von Corswant-Naumburg) ..	76/292
Termoment, Teuvo: Postkort från ofärdsåren, del 2, Flaggor till sjöss. 2.2. Kejsardömet Rysslands och storfurstendömet Finlands flaggor (Henrik Degerman) .....	72/103
Tjänstemeddelanden för Försvarsmakten. TFG 95009 (Lars C. Stolt) .....	73/128
Uggla, Claës: Rätt uttal av adliga namn (Lars C. Stolt) .....	74/196
Uniformsreglemente för Försvarsmakten - Utmärkelser. 1996 års utgåva (Lars C. Stolt) .....	76/287
Vedtægter .....	73/134
Volborth, Carl-Alexander von: Fabelwesen der Heraldik in Familien- und Städtewappen (Nils G. Bartholdy) .....	77/328
Warburg, Lise: Talende dyr på tavse tæpper (Per Hougaard) .....	72/99
-: Damen med spejlet og enhjørningen (Per Hougaard) .....	76/290
Way of Plean, George: Scottish Clans & Family Encyclopedia (Peter Kurrild-Klitgaard) ....	78/390
Willmsen, Henrich: Norske Reise anno 1733. Beskrivelse af Kong Christian 6. og Dron- ning Sophie Magdalenes rejse til Norge 12. maj - 23. september (Harald Nissen) .....	73/123



## Kritisk gjennomgang av norsk middelalderheraldikk

Av Lars Tangeruås

### *Problemstillingen*

Hensikten med denne artikkelen er å vurdere nøye hva vi egentlig *vet* om norsk middelalder-heraldikk. Først vil jeg skissere den historiske ramme, så antegne den genealogiske sammenheng mellom de viktigste våpenføre familier, og så til sist trekke noen forhåpentligvis logiske konklusjoner vedrørende heraldikkens tidlige utvikling i Norge. Den kritiske metode synes å være høyst nødvendig fordi historikere og heraldikere, forfatteren inkludert, i lang tid har bygget på tidligere eksperters vurderinger, noe som ikke alltid har vært holdbart. Dette ble allerede i 1836 erkjent av den norske historiker Gerhard Munthe som i et hjertesukk sier at “thi med al Erkjendelse af sal. Geheime-Archivar Torkelins store Fortienster af vor Historie ved Offentliggjørelsen af en Mængde vigtige Documenter og Actstykker, kunne vi dog ingenlunde rose ham for Nøjagtighed, hvorpaa især den norske Deel af hans Diplomatorium, der vrimler af Feil, og hvor ofte een, ja flere Linier ere udeladte af Original-Dokumenterne – afgiver et beklageligt Beviis”.<sup>1</sup>

Et annet eksempel forekommer i ridderen “lagmann Sigurd” på Agas våpen som bare foreligger i en tegning fra 1700-årene av hans gravsten, som oppgis å være fra 1303 og som allerede da den ble avtegnet vel var ganske nedslitt.<sup>2</sup> Våpenet er i dag blasonert som “i rødt en gull bjelke med tre gull liljer, to over og en un-

der bjelken” slik det i 1979 ved kongelig resolusjon ble fastlagt som Ullensvang kommunes våpen. Folket på Aga var nært beslektet med Byre-ætten og, som vi skal se, kan våpenet muligens ha tilhørt “lagmann Sigurd i Rande” hvis våpen minner om det avtegnede og er langt bedre dokumentert. Rande lå nær kongs-gården Hesbø, som var det administrative senter for Rygjafylket, og et kongelig hovedsæte. De to våpnene har besynderlig mange likhetstrekk, og kan være det samme.

Et tredje eksempel gjelder Håkon Jonssons våpen som jeg og flere andre har hevdet er et Folkungvåpen, noe arkivar Nils G. Bartholdy har påpekt må være feil. Og ganske riktig: jeg hadde ikke selv sett avtrykk av seglet med våpenet, men bare blindt sitert professor Edvard Bull i hans omtale av Håkon Jonsson i Norsk biografisk leksikon. Ved selvsyn er det klart at våpenet ganske riktig har den *norske* løve, men med en bastard-brisur i form av en enkel, tynn skråbjelke.

Det siste eksempel er fra min egen artikkel i Heraldisk Tidsskrift i 1986 om den norske løve der jeg kategorisk slår fast at kong Håkon Håkonsson før 1250 førte “en oppreist og ukronet løve” – dette basert på Hallvard Trættemberg<sup>3</sup> som egentlig her var svært tvetydig – og må utvilsomt være galt.

Men i tillegg til feiltolkninger, materielle utelatelser og bruk av sekundære kilder er

det en åpenbar fallgrube å se det man ønsker å finne. Utallige teorier og “fakta” synes å være konstruert på meget spinkle *ex post ante* argumenter, dvs. at med utgangspunkt i hvorledes noe er så postulerer man at slik må det følgelig også tidligere ha vært. Det mest illustrerende eksempel på dette er den utbredte oppfatning at når Snorre Sturlason i sine Kongesagaer skriver at kong Magnus Berrføtt, som ble drept i Irland i 1103, bar en rød kjortel med en påbrodert gull løve, så var dette *ipso facto* opprinnelsen til den kongelige norske løve. Men det finnes likevel ikke noe bevis for at noen annen norsk konge brukte løven som merke før Eirik Magnusson innsatte løven i sitt våpen i begynnelsen av 1280-årene, da han var 12-13 år gammel. De eksempler som finnes, bl.a. i et bokmaleri av Matheus Parisiensis, og i *Glover's Roll*, begge fra ca. 1250, er avhengig av eksakt datering, men kan eventuelt tyde på at løven og øksen gradvis ble utviklet som kongelige norske symboler. Det kan likevel godt slås fast med en gang at før 1280 eksisterte det ingen heraldisk tradisjon i Norge. Det fantes kirkelige og enkelte verdslige segl med figurer på, men det første segl som hadde våpen var kong Eiriks.

Da freden i Perth ble inngått mellom Norge og Skottland i 1266 skulle ifølge avtalen en av de norske forhandlere, adelsmannen Finn Gautsson, sette sitt segl under dokumentet. I 1996 dukket hans seglstamp opp på en auksjon i London og ble kjøpt av en norsk samler. Jeg har ikke selv sett stampen men har fått opplyst at den ikke inneholder noe våpen, hvilket kan bety at dette ikke var kompo-

neret og at bruken av våpen på den tid ennå ikke var vanlig i Norge.

Hertug Skule, som ble drept i 1240, hadde dog et våpen med løve som motiv, hvilket fremgår av et gavebrev datert 29 september 1225 i det norske Riksarkiv. En ætling, Herr Nikolas i Huseby, førte i 1301 et våpen med en “mot høyre oppspringende Løve” og dette var *Seglstampen til Hertug Skules Contrasigill*.<sup>4</sup> En sammenligning mellom de to avtegningene syncs klart å vise at det dreier seg om samme segl. Men så har vi problemet med den seglstampen med en løve i som for rundt hundre år siden ble funnet ved utgravning på Slottsfjellet i Tønsberg og som de fleste, inkludert Hallvard Trætteberg, lenge mente også må ha tilhørt hertug Skule.<sup>5</sup> Odd Fjordholm har senere fremsatt den teori at stampen kan ha tilhørt kong Sverre, men – selv om teorien er filologisk interessant – er det ikke ført bevis for hvem stampen kan ha tilhørt. Historisk sett virker det lite sannsynlig at kong Sverre, som forlot Tønsberg i 1201 som seierherre i borgerkrigen mot baglerne, skulle ha mistet sitt segl der. Derimot fremkommer det i *Håkon Håkonsons saga* en litt underlig episode der kong Inge Bårdsson i året 1208 nettopp i Tønsberg med makt prøvde å fravriste “kongseglet” fra sin søstersønn Filippus Simonsson som optrådte som baglernes motkonge. Og kong Inge var bror av hertug Skule og hadde derfor samme rett til å benytte løven som merke. Men kong Inge var også søstersønn av kong Sverre så det kan jo ikke sees bort fra at de to kivet om kong Sverres segl. Men hvis Anselm av Canterbury har rett så skulle det i kong Sverre segl også være et lam (*Agnus Dei*)

og i denne sammenheng kan løven neppe oppfattes som et unikt merke, i motsetning til hertug Skules løve som er klart heraldisk og uangripelig stammer fra “the old Earls of Northumberland and Huntingdon”<sup>6</sup>. Dessuten vil jo Sverre da ha hatt to motiver i sitt segl – løven og lammet – og hvilket av disse var da hans primære? Det synes forøvrig ikke urimelig at Sverre “prest” ville benytte religiøse motiver i sitt segl, noe jo kirkens embetsmenn og andre jevnlig gjorde.

### *Den historiske bakgrunn*

Norges store helgenkonge Olav Haraldsson *den hellige* falt i slaget ved Stiklestad i 1033. Han ble etter sagnet drept med en bondeøks, hvilket skulle få stor heraldisk betydning 250 år senere.

I disse årene bestod det norske intereseområde, det såkalte Norgesveldet, av de vestlige Atlanterhavssøyer, skotskekysten fra Shetland og Orknøyene rundt Hebridene og øya Man og videre langs den irske østkyst til Dublin. Da kong Harald Hårdråde falt i slaget ved Stamford Bridge nær York i 1066 markerte dette slutten på norske territoriale krav i England, og i de neste 200 år var den norske utenrikspolitikk i hovedsak rettet mot Skottland, ofte med den engelske konge som medspiller. Orknøy-jarlen og kongen av Man var norske vasaller, og da Nidaros erkebispedømme ble opprettet i 1154 omfattet den nye kirkeprovinns hele 11 bispedømmer, hvorav bare 5 lå i fastlands-Norge. I denne perioden var det stor kommersiell aktivitet over Nordsjøen, og på 1200-tallet er det registrert hele 90 diplomatiske sendeferder, hvorav hele 34 hadde England som oppdragsmål,

mens 13 gikk til Skottland. Men etter nederlaget mot Skottland i 1263 og fredsavtalen i 1266 svingte den norske interesse seg gradvis mot de to andre nordiske land. Alt i 1253 fikk kong Håkon Håkonsson Halland i pant og grevskapet ble derefter betraktet som norsk. I 1280-årene ble Varberg slott bygget ut og ble en sterk norsk grensepost frem til 1319. Grev Jacob av Halland ble norsk vasall og var, i 1284, en av de første som ble dubbet til ridder i Norge.

På denne tiden var Bergen hovedstad, men kongen og hans følge var mest på reise rundt i landet. De synes likevel å ha hatt stadig tilhold på en øy i Ryfylkefjorden, like nord for Stavanger. At Ryfylke ble betraktet som en viktig del av kongedømmet viser det faktum at i 1254, mens han ennå var hertug, fikk Magnus Håkonsson Ryfylke i *len*, sannsynligvis etter sin bror Håkon Unge som døde. Stavanger tilhørte biskopen og var således ikke kongelig residensby. Kongsgården Hesbø var derfor et strategisk viktig og også et praktisk sted å bo, men synes dessuten å ha vært både et gammelt høvdingesæte i et område hvor kongene fra tidligere tider faktisk hadde private eieendommer. Hovedsætet het *Hesbø*, og her hadde kongens sysselmann sete. I nærheten lå to gods på hver sin øy: *Tolga* og *Byre*, begge med klar kongelig familietilknytning. Et tredje nabogods het *Rande*, og dette synes å ha vært bostedet til den stedlige kongsoppnevnte lagmann.

Kong Eirik Magnusson var sterkt oppatt av forholdet til Skottland og England, ikke minst på grunn av hans to ekteskap, først med Margaret – datter av kong Alexander III av Skottland – og så med

Isabella Bruce – søster av den senere kong Robert Bruce, men ikke minst som far til den unge dronning Margaret av Skottland – *the Maid of Norway* – i sitt ekteskap med dronning Margaret. I denne egenskap var han pretendent til den skotske trone under forhandlingene i Berwick i 1292 der tronen ble tildømt den av jarlen av Huntingdons ætlinger som var mest arveberettiget. Som vi skal se var faktisk kong Eirik av Huntingdon-ætt, men så langt ute at han selvfølgelig ikke nådde opp. Men ambisjonene må ha vært tilstede.

Han døde i 1299, men hans bror hertug Håkon hadde da lenge residert i øst-Norge og flyttet hovedstaden fra Bergen til Oslo. Tyngdepunktet i det norske interesseområde ble dermed rettet mot Sverige og Danmark – hvor de to kongebrodrene hadde uoppgjorte arvekrav etter sin mor Ingeborg datter av kong Erik Plovpenning av Danmark. Med ekteskapet mellom kong Håkons datter Ingeborg og hertug Erik gikk det raskt mot en norsk-svensk personalunion ved deres sønn Magnus som i 1319 ble både norsk og svensk konge. Magnus fikk forøvrig i 1343 en korreks av pave Clemens VI fordi kongens bruk av forskjellige segl, dvs. den norske løve og Folkungløven, hadde skapt en del forvirring ved kurien.<sup>7</sup> I Magnus Erikssons unionsvåpen er den norske løve plassert i første og fjerde felt, og i annet og tredje finner vi Folkungløven med sine tre skråbjelker. Jeg er av Nils G. Bartholdy gjort oppmerksom på at Trætteberg<sup>8</sup> hevder at kong Magnus aldri i sine segl kombinerte Norge og Sverige i et firdelt skjold og at dette derfor er en konstruksjon. Men denne kan dog ha forledet professor Bull til å trekke paral-

lellen til Håkon Jonssons bastard-brisur som likevel mest sannsynlig bare kan henspille på det faktum at hans bestemor var kongelig, men uekte født.

Magnus Eriksson var gift med Blanca av Namur og ble i 1343 etterfulgt av sønnen Håkon som ble gift med Margrete Valdemarsdatter, kjent som grunnlegger av Kalmar-unionen.

På denne bakgrunn er det kanskje lettere å se genealogisk på de viktigste av de norske våpensføre slekter. Av disse er det ikke mange, og kontinuerlig inngifte førte til en stadig større maktkonsentrasjon på få hender, for til sist å dø ut.

### *Det norske toppskikt*

Det norske aristokratiet var stort sett arvelig og bestod opprinnelig av de gamle *lendmanns-etter*. Men borgerkrigene på slutten av 1100-tallet desimerte denne stand, som gradvis ble erstattet av nye kongelige *sysselemenn*. Men inngifte i de gamle slektene visket etterhvert ut forskjellen mellom gammel og ny adel. Under Magnus Håkonsson og hans sønner fikk den gamle adel nye europeiske titler som baroner og væpnere, mens hertugtitelen ble forbeholdt kongelige prinser. Men den gjeveste og mest utbredte rang var *ridder*, med tittel av herre, og da Håkon Magnusson i 1308 avskaffet de nye adelstitlene, uten at dette i praksis betød noe særlig, var det de norske riddere som derefter utgjorde samfunnets toppskikt. Men de tilhørte til å begynne med i det alt vesentligste de gamle stormannsættene.

Det har liten hensikt i denne sammenheng å gå tilbake til den egentlige vikingtid, selv om de gamle lendmannsætter

oppstod da. De var stort sett uavhengige *nessekonger* dvs. lokale høvdinger." Men rundt 1000-årsskiftet var enckongeveldet etablert som prinsipp, selvom det ofte var perioder med samkonger, og stadige tronpretendenter som kivet om kongeverdigheten. Men det sentrale prinsipp om at kongen skulle være av kongsætt var klart etablert.

De ledende ætter søkte deretter stadig tilknytning til kongsætten, som på sin side søkte tilknytning til utenlandske konge- og fyrstehus. Det var derfor fra 1200-tallet og fremover lite inngifte og kontakt mellom kongehuset og den norske adel, bortsett fra på spinnesiden og gjennom uektefødte etterkommere. Dette har vi, som jeg skal belyse, klare bevis for i den heraldiske utvikling.

I slaget ved Stamford Bridge i 1066 kjempet Toste jarl, kong Harold Godwinsons bror, på kong Harald Hårdrådes side. Etter kong Haralds fall, tok dennes sønn Olav med seg Tostes to sønner Skule og Kjetil til Norge. Skule fikk tilnavnet Kongsfostre og ble gitt store eiendommer i Norge. Ifølge Snorre Sturlason fikk Skule sønnen Åsulv på Rein som ble gift med Tora, datter til Skofte Ogmundsson på *Giske*. Hennes og Åsolv's sønn var Guttorm på Rein, far til Bård, som igjen var far til kong Inge (Bårdsson) og hertug Skule. Tostes bror Kjetil *Krøk* " før nord til Hålogaland; kong Olav fikk et godt giftermål i stand for ham, og fra ham er det kommet mye storfolk".<sup>10</sup>

Som jeg tidligere har søkt å påvise<sup>11</sup> var altså Skule stamfar til familien på *Rein* – og dermed til hertug Skule og gjennom dennes datter Margareta til de fremtidige norske konger Håkon Unge og Magnus

Håkonsson, men også til stormannsætten på *Giske*, mens Ketil Krok ble inngiftet i arnmødlingene på *Bjarkøy*.

Disse tre familiene var derfor opprinnelig ikke inngiftet i kongefamilien, men alle hadde i sine våpen en ukronet løve eller grif. Hertug Skule hadde som nevnt en løve i sitt segl og hans direkte etterkommere førte ofte samme løve i sine våpen, mens de to fjernere slektinger – brødrene baronene Bjarne Erlingsson på *Bjarkøy* og Vidkunn Erlingsson på *Giske* førte henholdsvis en grif og en løve, det siste våpen med sverd som brisur. De to brødrene ble i 1284 sendt som gesandter til kong Edvard I av England<sup>12</sup> og det kan være i denne anledning at de fikk laget sine segl, hvorav Vidkunns er oppført i Norske Sigiller med nr. 2.

Så litt om den norske kongefamilien. Ett utgangspunkt er Sigurd Jorsalfar hvis datter Kristina ble gift med jarlen Erling Skakke, sønn av Kyrpinga-Orm fra Halsnøy i Hordaland. De hadde sønnen Magnus som ble konge og kronet av kardinal Nicolaus Brekcespear i 1154, den senere pave Hadrian 4. Kong Magnus tok da formelt Norge i len av St. Olav og ofret sin krone til ham. Magnus Lagabøter ble etterfulgt av Sverre som hadde en søster Cecilia. Hun ble gift med Bård på Rein og de fikk sønnen Inge som senere ble konge, og som altså var halvbror av hertug Skule.

Magnus hadde to døtre, og den ene ble gift med kong Sverres søstersønn Peter Steypr. Ekteparet forsvant på pilgrimsferd til det hellige land, men deres etterkommere dukker senere opp på *Byrve*. Sverre hadde sønnen Håkon som døde ung i 1202, men ikke før han fikk sønnen

Håkon med sin frille Inga fra Varteig. Denne sønnen var den senere kong Håkon Håkonson som i 1225 ble gift med hertug Skules datter. Før dette hadde han sønnen Sigurd og datteren Cecilia med frillen Kanga Unge. Sigurd kongsson synes å være stamfar til ætten på *Hesbø* mens Cecilia ble gift med Gregorius Andresson på Stovrheim og fikk en datter som senere ble gift med Gaute på *Tolga*. Kongsdatteren Cecilia skal ha benyttet en ukronet og uvæpnet løve, men jeg har ikke funnet noe eksempel på dette.

Kong Magnus Håkonsson *Lagabøter* fikk to sønner, Eirik og Håkon, som etterfulgte hverandre på tronen, men som begge døde sønneløse. Håkons datter Ingebjørg førte kongehuset inn i Folkung-ætten, men Håkon hadde dessuten, i likhet med flere av sine forgjengere, en frilledatter. Hun het Agnes og ble gift med Haftore på *Sorum*, og i neste ætteledd kom det store jordegodset fra Bjarkøy og Giske inn i familien gjennom giftemålet mellom sønnen Sigurd og Ingebjørg, en datter av Erling Vidkunsson, og Sigurd overtok etterhvert både Giske og Bjarkøy-godsene. Dermed var egentlig alle de norske storfamiliene samlet. Sigurd døde barnløs og godset gikk i arv til hans bror sønn Håkon Jonsson som ble regnet som "kongehusets nærmeste frænde i Norge" og var den som i 1389 ga Erik av Pommerens kongsnavn.

De øvrige ættene besto stort sett av kongelige tjenestemenn av ridderklassen. I denne artikkelen skal vi imidlertid bare omtale Bolt og Rømer.

## *Kongehusets symbolvalg*

De norske kongene, såvel som noen andre stormenn, hadde i tidlig middelalder sine *merker* som besto av en plastisk figur, eller et banner med et symbol, festet til en stang. *Merket* skulle bæres nær kongen til enhver tid, og var spesielt viktig i kamp. *Merkesmannen* ble etterhvert den øverste hirdmann og – siden hirden hovedsakelig var rekruttert fra de viktigste familiene – ble han langt på vei den ledende adelsmann, spesielt etter at de adelige titler falt bort i 1308.

Det er omtrent full enighet om at kong Sverre hadde en ørn som sitt merke.<sup>13</sup> Jeg har tidligere argumentert for at dette kan ha vært en lilje – på folkemunne var hans merke kalt *sigrflugan*, og dette kan ha vært en harselerende hentydning til en ørn eller en lilje. De myntene Sverre lot prege har et kors med en lilje, eller muligens en stilisert ørn, i hvert av kvadratene.<sup>14</sup> Her skal man merke seg at på de mynter som kong Eirik Magnusson preget i 1285 – dvs. ca. 100 år senere – så var det nye norske kongevåpen med kronet løve og øks satt på aversen, mens han kopierte kong Sverres mynt med kors og lilje på reversen. Han snudde dog liljene utover mens kong Sverres liljer pekte innover mot korsets midte. Eiriks bror Håkon preget som hertug samtidig egne mynter *uten* våpen men med et hode med hertugkrans på aversen og med fire roser i korskvadratene istedenfor de kongelige liljer.

At Sverres sønnesønn Håkon Håkonson benyttet en ørn som merke synes jeg bevisst ved at hertug Skule, som jo førte løven, på et høvdingemøte i Bergen i 1233 kved:

En vise kan jeg:  
ørnen satt på en stein,  
En annen vise kan jeg:  
ørnen satt på en stein;  
Alle er de ens:  
ørnen satt på en stein.

Ved kongens kroning i 1247 ble det foruten krone og globe også benyttet to kroningssceptere – ett med ørn og ett med lilje. Norges siste jarl, baron Alv Erlingsson av Sarpsborg, var nær slektning av kongefamilien men ble nærmest sjøøver etter dronning Ingebjørgs død i 1287. Før han ble henrettet i 1290 herjet han i Østersjøen, og i en dansk kæmpevise heter det at

i Rostock der gred Enker og der  
gred Børn,  
Dem havde gjort fattig, denne  
skadelige Ørn.<sup>15</sup>

I taket på *the cloisters* i katedralen i Canterbury er bl.a. kong Håkon Håkonssons våpen representert med tre gull vikingeskip i rødt felt. Om dette ikke var hans egentlige våpen viser det dog at man på den tid i alle fall ikke kjente til noe norsk løvevåpen. Håkons sønn Håkon Unge benyttet en ørn som merke, men det er usikkert hva hans bror kong Magnus Lagabøter benyttet, og det er først etter 1280 at vi med sikkerhet kan fastslå at dennes sønn Eirik for første gang benytter en løve i et norsk kongevåpen.

Barc for å gjenta: bortsett fra hertug Skules våpen har vi ingen eksempler på verdslige våpen før kong Eirik Magnusson etablerer sin kronede løve med øks. De tidligere kongelige segl var majestet-

segl og tydelig ofte gaver fra utenlandske konger – således sendte kong Henrik av England et segl til Håkon Håkonsson som gave. Kong Eirik var født i 1268 og kan derfor neppe selv ha hatt større innflytelse på motivvalget. Men han ble i 1280 trolovet med Margareta, datter av kong Alexander III av Skottland, og skottekongen og hans datter sendte, sannsynligvis i mai, ridderen Robert Lupell og magister Godfred med fullmakt til å inngå ekteskapskontrakt med den norske kongen og hans formyndere. Kong Magnus døde den 9 mai 1280 og allerede den 17 mai meddeler Eirik kong Edvard I av England i et brev at hans far kong Magnus, *den engelske kongens særskilte venn*, er død, og han beseglet brevet med farens segl “da kong Eirik ennu ikke hadde fått sitt eget.”<sup>16</sup>

Ekteskapsforhandlingene fortsatte i Skottland i 1280/81, og fra norsk side var det biskop Peter av Orkenøyene, baron Bjarne Erlingsson av Bjarkøy, kansleren Bjarne Lodinson og en fransiskanerbror ved navn Mauritius som var forhandlere. Fra skotsk side var Aleksander Comyn, jarl av Buchan og Skottlands **constabularius**, samt jarlen av Strathearn befullmektigede. Den endelige kontrakt ble inngått i Roxburgh den 25 juli 1281 i nærvær av de norske utsendingene, Skottlands konge og hans råd og ble garantert av 12 navngitte skotske stormenn. Ridderne Vidkun og Bjarne Erlingsson, Jon Finnsson, Isak Gautesson, og tre til ble værende i Skottland som den skotske konges gisler til kong Eirik ved fylte 14 år hadde godkjent og fullbyrdet ekteskapet. I et postscriptum heter det at *den skotske kongen skal ha gjenpart med seglene til de fire*



norske fullmektigene. Et duplikat av kontrakten ble *beseget* av den norske kongen og siden det ikke ble tatt noe forbehold må vi anta at dette var med kongens  *eget* og derfor nye segl. Av dette kan vi trekke den konklusjon at det sommeren 1281 ble laget flere segl, sannsynligvis i Skottland eller i England, og at disse hadde våpen etter europeisk mønster. I Norske Sigiller finner vi også ganske riktig Bjarne Erlingsson oppført som nr. 2, og Gaute i Tolga, Isaks far, som nr. 3. Vi kan derfor med stor sannsynlighet tidfeste begynnelsen av den norske adels våpenbruk til 1281 og med stor sannsynlighet anta at bruken var inspirert fra Skottland. De første våpnene viser også en forbausende høy kvalitet, både i design og utførelse. Dette gjelder spesielt kongevåpenet, men også våpnene for Bjarkøy, Giske, Tolga og Hesbø. Hensikten var da også å kunne hevde seg på like fot med de skotske stormennene. Ikke minst gjaldt dette kongen selv. Det var selvfølgelig kjent at kong Eirik, gjennom hertug Skule, stammet fra jarlen av Huntingdon – selv om det var adskillige slektledd borte – og hvorfor skulle han ikke da kunne benytte samme løve som sin svigerfar, men med en hennorsk brisur: øksen som drepte Olav den hellige – *rex perpetuus norvegiæ*?<sup>17</sup> Nest etter Santiago de Compostela var Nidaros Europas betydeligste valfartssted og øksen var derfor godt kjent over hele den kristne verden som St. Olavs attributt. Noen ytterligere forklaring var derfor ikke påkrevet. Tinkturene gull og rødt var nokså sikkert gitt av pålegget i kong Magnus Lagabøters forordning om adelen (*hirdskrá*) fra rundt 1275 – og om man vil tilbake til kong Magnus Berrfots



Det skotske kongevåpen fra det 15. årh. på fasaden til The Old Parliament Hall, Universitetet i St. Andrews.

*The arms of the King of Scots, from the facade of the Old Parliament Hall, University of St. Andrews.* Fra foto av Lars Tangeraas.

mytologiske røde kjortel med den gyldne løve, som på kong Eiriks tid kan ha vært kjent gjennom Snorre Sturlassons virksomhet. Ifølge Fox-Davies hadde Alexander II en løve "with apparent remains of the double tressure flory-counter-flory, a device which is clearly seen on the seals of Alexander III (1249-85)". Og i tillegg var den skotske konges løve rød på gull bunn – så hvorfor ikke reversere tinkturene i det norske kongevåpen?

På denne måten kan det norske kongevåpen oppfattes som et skotsk *motvåpen*.<sup>18</sup>

Seglene ble i alle fall laget i England. Professor Halvdan Koht hevder at mens de tidligste kongesegl er bygget på engelsk mønster lot kong Håkon, antagelig etter 1303, en fransk kunstner skjære segl for kongen og andre.<sup>19</sup>



## De gamle lendmannsætter

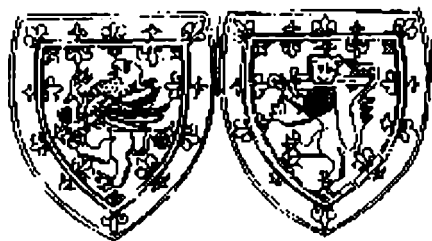
Dersom min hypotese om at Bjarne Erlingsson på Bjarkøy nedstammet fra Kjetil Krok er korrekt så nedstammet han dermed også fra Huntingdon.<sup>20</sup> Bjarnes slekt hevdet dessuten at den norske stamfaren ble oppdratt av ørner – og derfor ble de kalt *arnmødlingene*. Det lå følgelig snublende nær å anta en grif som motiv – og Bjarne Erlingssons våpen ble derfor også ganske imponerende. Bjarkøy var et gammelt høvdingesæte i Lofoten og våpenet benyttes idag av Troms fylkeskommune i Trøttestrekket. Bjarne Erlingsson var godt kjent i England og skrev våren 1285 til kong Edvard I og “takket for den store nåde kongen hadde vist ham nylig”<sup>21</sup> – hva dette var vet vi ikke, men en eller annen hedersbevisning må han ha fått. Som nevnt finnes det i Canterbury i taket på *the cloisters* flere grupper våpenskjold, hvorav det i en er det norske kongevåpen, med kronet løve og øks, mens det i en annen er klart en Bjarkøygriff i gull på rødt. Cecil Humphery-Smith mener at disse grupperingene viser deltakere i planlagte eller gjennomførte korstog – men den eneste norske konge som faktisk noen gang deltok i et korstog var kong Sigurd Jorsalfar i 1107. Både kong Håkon Håkonsson og kong Eirik Magnusson tok korset, men de fikk senere pavelige dispensasjoner for ikke å gjennomføre beslutningen. Det mest interessante er at Trøttestrekket i sitt våpen for Troms fylke klart må ha hatt Canterburyversjonen i mente.

Bjarnes bror Vidkunn giftet seg til Giske og hans sønn Erling antok et annet våpen enn sin far, som vi ikke kjenner våpenet til, men det kan ha vært sin brors

griff. Erling antok nemlig en løve, men i formen *statant guardant*, meget mulig for å differensiere fra kongættens løve, men mer sannsynlig fordi det da var lettere å inkorporere det sverd som løven er utstyrt med. Dette sverdet antar jeg er det *Legg-bit* som omtales i Snorre og med hvilken Vidkunn Jonsson drepte kong Magnus sin banemann. Erling var gift med en sønndatter av Gregorius Andresson og kongsdatteren Cecilia, og professor Gustav Storm<sup>22</sup> var av den oppfatning at Giskeløven kom inn som arv etter Cecilia Håkonsdatter, men til dette er det å bemerke at det er en helt annen løve og synes ikke helt rimelig selv om det ikke kan sees bort fra at dette er en sekundær begrunnelse. Erling Vidkunssons Giskeløve ble arvet av hans sønn Bjarne og gjennom dennes datter Ingebjørg, som var gift med Sigurd Haftoresson på Sørum gikk den over til deres sønn Håkon Sigurdsson som døde i 1407 uten etterkommere. Forøvrig er det meget viktig i denne sammenheng å merke seg at både Giske og Bjarkøy-våpnene finnes med skotsk “flory-counter-flory”, noe de sannsynligvis fikk som den norske konges sendemenn i Skottland i forbindelse med kong Eiriks giftermål med Isabella Bruce – selv om de fikk hederen senere – sannsynligvis etter slaget ved Bannockburn i 1314.

Det er likevel kongættens bruk av løven som er den mest interessante, og her er det i tillegg til kongevåpenet faktisk utelukkende *illegitime* grenner som antar den i en eller annen form.

Men først noen generelle ord om ørnen som symbol. Heraldisk sett er ørnen sittende, med ett eller to hoder avhengig om



Bjarkøy- og Giske-våpnene med skotsk bordure, sannsynligvis fra noe etter 1314, fra Kongehornet i Danmarks Nationalmuseum; gjengitt i Asgaut Steinnes: "Om dei to eldste norske drikkehorn i Danmarks Nationalmuseum", Norsk slektshistorisk tidsskrift, 1968 s. 209, og i Aftenposten, Oslo, 4. desember 1997. *The arms of Bjarkøy and Giske with Scottish story-counter-story taken from the Royal drinking horn in the Danish National Museum.*

den representerer ett land eller et keiserdømme, selv om skillet her etterhvert er utvisket. Ifølge Fox-Davies<sup>23</sup> er det forskjell på den "romerske" ørn og den engelske "conventional spread eagle" og som eksempel kan nevnes jarlen av Cornwall som i 1312 hadde seks "engelske" ørner i sitt våpen. Disse er alle *sittende*, og eksempler på en flyvende ørn er få. Men dette betyr ikke at man i heraldikkens begynnelse nok kunne ha eksperimentert med tanken. Den som har observert en flyvende ørn over hodet vil ha sett en helt annen ørn enn den tradisjonelt heraldiske. På en måte kan det fremstå som en brisur av den tradisjonelle sittende ørn.

Hvis nå noen i heraldikkens barndom ønsket å knytte sitt våpens motiv til en slektstradisjon uten å ha noe annet grunnlag enn et bumerke eller et fysisk *krigsmerke*, så ligger Hesbøættens såkalte "bevingede pil" snublende nær til å illudere på en flyvende ørn, den kan helst beskrives som "en stilisert ørn i flukt". Ingen av

de eksempler jeg har sett av "pilespisser" fra middelalderen minner det minste om den figur Trætteberg og andre beskriver. Ætten synes å stamme fra Sigurd kongsson Rova, den uekte sønn av kong Håkon Håkonsson, som fikk styringen av Rygjafylket og må ha overtatt kongsgården Hesbø etter lendmannen Bård i 1263.<sup>24</sup> Hans sønn Ogmund var i alle fall merkesmann og hans sønnesønn Ivar var både merkesmann og – senere *drottsete* – og derfor synes det ikke utenkkelig at man ville benytte en ørn i det våpen man, sannsynligvis i all hast, måtte konstruere. Hertil kommer at ætten tydelig var inngiftet i Byre-ætten som klart nedstammet fra Peter Steyper, kong Sverres nevø, og som benyttet en (halv) "engelsk" ørn i sitt våpen i tillegg til den halve lilje. Det er nokså selvsinnende at selv om Byre-ætten sto kongefamilien nær må det ha vært påliggende, for å unngå å fremstå som dynastisk konkurrent, også i heraldisk sammenheng å unngå å anføre et heraldisk "krav" på kronen. Dette kommer jeg tilbake til senere i forbindelse med diskusjonen om Håkon Jonssons våpen, men vi bør merke oss at i Byre-våpenet har ørnen hedersplassen i første felt, mens i de fleste senere "halvlilje"-våpnene er denne plass reservert liljen – hvilket man faktisk kan kalle en norsk tradisjon. Men i de fleste tilfelle må det kongelige attributt ha vært viktigere enn Byre-ættens spesielle referanse.

Min konklusjon er i alle fall at Hesbøvåpenet representerer kong Sverres og hans sønnesønn kong Håkon Håkonssons ørn. Som en *facit* vil jeg vise til det våpen ættens siste mannlige representant, ridder og drottsete Ogmund Finnsson, førte i



Ogmund Sigurdssons våpen fra ca. 1300. Segl nr. 20 i Norske Sigiller.  
*The Hesbø arms of Ogmund Sigurdsson from ca. 1300.*

1380-årene, nemlig "en skråt mot høyre Skjoldhjørne liggende, bevinget Pilespids; på venstre Hjørne en fremadvendt Hjelm, hvorpaa den bevingede Pilespids, endende i en udslagen Paafuglhale; som Skjoldholderen 2 kronede Løver..."<sup>25</sup> Her har vi efter min mening den norske høy-middelalders stolteste våpen: det er klart ikke-kongelig, men har likevel to kongelige løver som attributter, og slektens merke – enten man kaller det bevinget pil eller noe annet – er underkastet noe som ihvertfall jeg ikke kan se er noe annet enn en heraldisk ørn.

La oss så se på den heraldiske utvikling av Hesbøvåpenet. Det eldste eksempel vi har er fra 1300 og tilhører Ogmund Sigurdsson i et segl med skjold og to liljer.<sup>26</sup> Hans sønnesønn, drottseten Ogmund Finsson beseglet den 1 juli 1370 en traktat inngått mellom Norge og de tyske byer, sammen med to representanter for Sørsumætten, nemlig Jon Halstøressen og hans sønn Håkon Jonsson. Det siste eksempel er ovennevnte våpen efter at Ogmund hadde gått av som drottsete i 1371. Han døde i Halsnøy kloster i 1388, og dette er inte-



Ogmund Finssons våpen fra 1376. Segl nr. 944 i Norske Sigiller.  
*The augmented Hesbø arms of Ogmund Finsson from 1376.*

ressant for klosteret var grunnlagt av Erling Skakke, far til kong Magnus Erlingsson, og flere eiendomer på Halsnøy tilhørte ætten på Byre. Dessuten eide Ogmund Finsson *Tolga* efter sin mor, og hans hustru, den svenske adelsdame Katarina Knutsdotter, som var datterdatter av St. Birgitta, satt på Hesbø til sin død i 1409. Ogmund døde barnløs og efter hustruen Katarinas død gikk Hesbø tilbake til kronen. Katarina brukte forøvrig sitt eget segl med en løve i, men dette må ha vært Folkungløven.<sup>27</sup>

En bror av Ogmund Sigurdsson het Ivar Rova og var som nevnt merkesmann og han benyttet ikke Hesbø-våpenet men et kvadrert skjold "ved takkede linjer, 2. og 3. Feldt skraveret".<sup>28</sup> De takkede linjer minner om Losna-våpenet som er beslektet med Sinclair-våpenet fra Orkenøyene som igjen senere fikk tilknytning til storfamiliene på Vestlandet.<sup>29</sup> Hans segl finnes på det dokument som den 15 august 1343 fra Varberg erklærer at kong Magnus Eriksson har gjort sin yngre sønn junker Håkon til konge i Norge. Blandt medbeseglerne var Erling Vidkunsson i Giske,



Ivar Ogmundssons våpen fra 1343. Segl nr. 450 i Norske Sigiller.  
*The arms of Ivar Ogmundsson from 1343.*

brødrene Jon og Sigurd Haftoresson i Sørum og Håkon Ogmundsson Bolt.

Det siste eksempel på en ørn er fra 1396 og tilhørte en Olaf Ogmundsson som jeg mener må ha tilhørt Byre-ætten. Han har klart en ørn i sitt våpen – men snur man det opp ned blir det en lilje!<sup>30</sup> Jeg kjenner ingen eksempler på at en lilje er satt på hodet, og konkluderer derfor med at motivet er en ørn, men med en underliggende allusjon til en lilje.

Mens ørnen synes å ha blitt benyttet av



Olaf Ogmundssons våpen fra 1396. Segl nr. 1240 i Norske Sigiller.  
*The arms of Olaf Ogmundsson from 1396.*

kong Sverres ikke-kongelige ætlinger, ble liljen i økende grad brukt som tegn på kongelig gunst eller tjenestetilknytning av stadig flere embetsmenn. Etterhvert ble det så mange liljevarianter at den halve lilje stadig oftere ble benyttet sammen med en brisur.

Byre-ætten brukte tydeligvis først en ørn slik deres slektninger på Hesbø gjorde, selv om de to ørner var forskjellige. Men etterhvert kombinerte de ørnen og liljen i et våpen med en halv ørn og en halv lilje mot delingen. Byrefamilien er interessant fordi et brev fra første halvdel av 1200-tallet viser at Peter Unge – sønn av Peter Steyper, og bror av Ogmund på Byre – ga fra seg eiendommer i Halsnøy som må ha kommet gjennom arv fra kong Magnus Erlingssons familie. Og i et brev av 4 september 1362 stadfester kong Håkon Magnusson at Byre tilhører Bjørn Ogmundsson på Byre og hans bror Ogmund på Aga slik at ingen derefter kunne reise sak om dette "uten for annen instans enn kongen og rådet hans".<sup>31</sup> Stort klarere kan det ikke bekrefte at det etter over hundre år fortsatt besto et nært for-



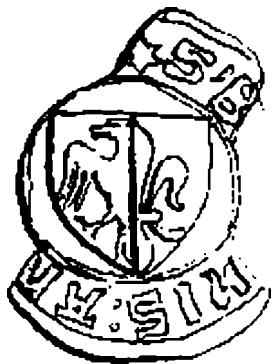
Del av Ogmund Sigurdssons segl fra 1302. Segl nr. 25 i Norske Sigiller.  
*Segment of the seal of Ogmund Sigurdsson of Byre from 1302.*

hold mellom ætten på Byre og kongehuset.

Byre-ætten var nært tilknyttet eierne av godset på Aga i Hardanger. Et dokument fra ca. 1230 sier at Peter Unge var "mågen til Brynjulv i Aga". Mellom 1285 og 1293 var det i Bergen en "Sigurd lagmann" som vi ikke kjenner så mye til, men han kan tidvis ha bodd på Aga og ble begravet i Ullensvang kirke nær Aga. Han er ikke i dokumentene omtalt som ridder, men vi kjenner hans gravsten gjennom en tegning fra 1700-årene<sup>13</sup> og dette er så vidt jeg kan finne den eneste henvisning vi har til at han var ridder og sønn av Brynjulf. Våpenet er avtegnet som "en bjelke med tre liljer, to over og en under". Noe årstall for hans død er ikke nevnt, men det er antydning at gravsteinen er fra ca. 1303. Men da "lagmann Sigurd" forsvinner fra Bergen opptrer omtrent samtidig "lagmann Sigurd på Rande", først nevnt i et dokument fra 1299. Rande var krongods og domstolsæte for Rogaland og Agderfylkene, i likhet med Byre som var det administra-

tive senter. I et vitnebrev datert 2. juni 1302 om en kongelig gave opptrer de nære kongelige slektninger Isak Gautesson i Talgje, Ogmund Sigurdsson i Hesbø, Ogmund Petersson i Byre og Sigurd på Rande, den siste dog senere omtalt som Ormsson. Samtlige av disse var riddere. Det fantes ikke mange lagmenn på denne tid, og alle var godt kjente og høyt aktede dommere. Sigurd på Rande har et våpen med "en sparre hvorpå langs de øvre sider ligger 2 halve Lilier; under sparren en hel Lilie".<sup>14</sup> Spørsmålet reiser seg naturlig om de to lagmenn kan være samme person og at i den ovennevnte skisse, eller i senere kopieringer av denne, har sparren blitt en bjelke. Det kan selvfølgelig ha vært to nær beslektede lagmenn Sigurd, med varianter av samme familie-våpen, men det er heller ikke utenkelig at det er samme person som bare har byttet embete.<sup>14</sup> Men dette var et lite sidesprang. Mest interessant i denne sammenheng synes jeg det er å observere den heraldiske bruk av liljer i det som kan betraktes som embetsvåpen.

Så tilbake til løven. Kong Håkon Håkonsson hadde i tillegg til sønnen Sigurd datteren Cecilia med frillen Kanga Unge. Cecilia ble som nevnt gift med Gregorius Andresson i Sogn og fikk med ham foruten en sønn også en datter som ble gift med baronen Gaute i Tolga, som nevnt ligger på en øy nær Hesbø og Byre. Gaute var lendmann og baron og ofte benyttet i offentlige oppdrag. Hans våpen fra 1288 er oppført i Norske Sigiller som nr. 3 og består enkelt av en "korsprydet hjelm" hvilket er ganske intetsigende, men et tilsvarende merke hadde Jon Haf-torsson i 1336 bestående av "en Hjelm,



Bjørn Arnbjørnssons våpen fra 1365. Segl nr. 792 i Norske Sigiller.  
The Byre arms from 1365.



Gaute Isakssons våpen fra 1313. Segl nr. 66 i Norske Sigiller.

*The "royal" arms of Gaute Isaksson of Tolga from 1313.*

besat med 10 særegne Prydelser, 5 vendte mod hver Side".<sup>35</sup>

Gautes sønn Isak ble gift med en datter av grev Jakob av Halland. Gaute ble drept ved et attentat og Isak hevnet seg på morderen som han drepte med en dolk. Han ble landsforvist for dette, men ble senere tatt til nåde. I hans våpen er det en løve med en dolk i fremlabben. Hans datter ligger begravet på kirkegården i Fjære ved Grimstad, og på gravstenen kan det ha vært et i norsk sammenheng sjeldent alliansevåpen med Tolga-løven og Hallands våpen kombinert.<sup>36</sup>

Den siste – og på mange måter mest interessante – av de "uckte" kongegrener er ætten på Sørum. Ætten må ha hatt en rose som merke alt tidlig på 1200-tallet, og det er mye som tyder på at diplomaten, baron Audun Hestakorn tilhørte ætten som kan ha hatt tilknytning til Kanga Unges familie. Audun hadde rosen i sine våpen – endog i en versjon omkranset av skotsk *flory-counter-flory*.<sup>37</sup> Han ble imidlertid henret-



Haftore Jonsson førte i 1314 Sørum-rosen i sitt våpen. Hans sønn Jon Haftoresson førte i 1336 en "adels-hjelm", sannsynligvis for å fremheve sin byrd. Segl nr. 69 i Norske Sigiller.

*Jon Haftoresson did not use his father's charge of the Sørum rose, but selected a "noble helmet" as his charge.*

tet og godset ble lagt under kronen. Med Haftore Jonsson på Sørum gikk det bedre, og han ble gift med Agnes, den "uckte" datter av kong Håkon Magnusson. Haftores våpen kjenner vi ikke, men sønnen Sigurd Haftoresson førte slektens rose, men i et tverrdelt skjold "i øverste Halvdel en halv



Haftore Jonssons 1343-våpen hvor han tar sin fars rose og på den tidligere hjelm erstattet prydelserne med "en halv kvinnelig Skikkelse, som med boiede Arme setter en Krone på sit Hoved". Segl nr. 753 i Norske Sigiller.

*In 1343 Haftore Jonsson's arms depict his father's rose and, on the helmet, a female figure which places a crown on her head.*



Sigurd Haftoresson kombinerte i 1355 sin mors kongelige løve med farens rose. Segl nr. 629 i Norske Sigiller.

*Sigurd Haftoresson in 1355 successfully combined the lion and the rose in his arms.*



Håkon Jonsson beholdt i 1370 kun den kongelige løve, men med en bastardbrisur. Segl nr. 859 i Norske Sigiller.

*Håkon Jonsson's "royal arms" with a mark of bastardy, presumably added to signify his cadet status.*

Løve mod høire, i nederste en halv Rose". Den annen sønn Jon førte i 1336 en hjelm, som allerede nevnt, men i 1343 har han over hjelmen satt en kvinnefigur "som med bødiede Arme sætter en Krone på sit Hoved".<sup>38</sup> I et gedigent segl fra 1369 har han beholdt hjelmen og kvinneskikkelsen, men nå som hjelm og hjelmpryd, mens han satte inn rosen i skjoldet. Fra 1370 forekommer et enkelt segl med en rose i et skjold, men dette kan se ut som et kontrasegl.

Jons sønn Håkon førte den norske løve, men uten krone og øks, og med en tynn skråbjelke fra øverste venstre hjørne. Denne bastardbrisur viste klart at han etter gjeldende arvelov ikke hadde krav på kronen, noe han heller ikke ønsket og sannsynligvis ville bekrefte på denne måten.

Det kan kanskje være av interesse at da kong Christoffer av Bayern døde i 1448 var det bare to mulige norske arveberettigede personer igjen: Sigurd Jonsson – en sønnesønns sønn av Sigurd Haftoresson – og Orkenøyjarlen William Sinclair – som

muligens var beslektet med Losna-ætten.<sup>39</sup> Erlend Philipsson var en av dronning Margrethes betrodde menn og ætten er en av de få som faktisk ble hevet opp i den norske høyadelen. Det kan derfor ha vært politisk mulig å fremføre Sinclair som arveberettiget. Etter Katharina Knutsdatters død gikk Tolga som nevnt tilbake til kronen, og ble forlenet til Losna-ætten.<sup>40</sup>



Håkon Ogmundsson Bolts våpen fra 1343. Segl nr. 452 i Norske Sigiller.

*One of the earliest examples of the arms of the Bolt family from 1343.*



## Den nye tjenesteadels familievåpen

Så gjenstår det tilslutt å se på noen av de nye adelsslekters våpen. Det er påfallende hvor mange av disse som antar et våpen med en halv lilje på delingen. Mest illustrerende er Rømer-ættens som rundt 1370 valgte et på lengden delt skjold til høyre en halv lilje og til venstre to tverrbjelker. Dette kan ha vært inspirert av det våpen som Håkon Ogmundsson *Bolt* og hans familie førte alt i 1343 med en halv lilje og to sparrer.<sup>41</sup>

Det har tradisjonelt vært akseptert at Otte Rømer var sønn av Svale Olverson Rømer som i 1353 førte "et trekantet Skjold, hvori en Skraabjelke med dobbelte Kanter fra øverste høire Skjoldhjørne; den øvre Del av Skjoldet skraveret, den nederste damaseret". Familieforholdet er imidlertid omdiskutert og det har vært hevdet at Otte kan ha vært gift med en datter av Herr Svale idet han arvet eiendom i Bergen efter denne.<sup>42</sup> Men det er også mulig at hans svigerfar var Erling Vidkunsson av Giske som han skal ha arvet noe gods i Nordfjord av. Uansett slektskapet er det nå rimelig klart at Otte



Svale Olversons våpen fra 1353. Scgl nr. 605 i Norske Sigiller.  
*The arms of Svale Olverson from 1353.*

Rømer stammet fra Mecklenburg og at familien kom til Norge gjennom Sverige. Han synes også å ha hatt en bror, Harnikt Henningsson, som var rådmann i Bergen og antas å være far til den senere erkebiskop Aslak Bolt. Rømerne må ha kommet til Norge i 1330-årene, og da i kongelig tjeneste, for den 29 september 1361 fikk Otte Rømer av kongene Magnus Eiriksson og Håkon VI Magnusson Hestakorngodset i Nordfjord i odel for sine og hans kone Gjertruds barn "fordi han hadde tjent dem lenge, fra barndommen av". Otte må i denne sammenheng ha blitt væpner, om han ikke var det fra før. Han kan imidlertid ikke sees å ha ført noe våpen før han den 1. juli 1370 medbeseglet våpenstilsstandsavtalen mellom den norske konge og de tyske sjøbyene. Og her er det noe merkelig, for det eldste eksemplert på et Rømer-våpen i Mecklenburg dukker samtidig opp. Dette kan selvfølgelig være en tilfeldighet, men jeg tør hevde at muligheten for at våpenet ble komponert av Otte i Norge er tilstede.

Men uansett så står det en halv lilje i våpenet,<sup>43</sup> og Otte satte før 1389 en krone på hjelmen i et mer forseggjort segl, selv om han verken da eller senere ble slått til ridder. Hans sønn Svale satt nok en krone på sitt våpen, hvilket kan henspille på at han da hadde et sterkere forhold til sin "husbond" dronning Margrethe, men også han forble likevel bare væpner. Far og sønn beseglet begge våren 1389 brevet om den norske arvefølgen og kongehyllingen av kong Erik av Pommern. Sven Tito Achen<sup>44</sup> gjengir Svaldes våpen, men refererer feilaktig til "Hr. Svale Olfverson, norsk rigsråd 1343". Rømer-våpenet ble senere så vidt jeg kjenner til senere





Svale Otteson Rømers våpen fra 1389. Selve våpenet er identisk med det hans far førte fra 1370. Sejl nr. 862 og 1134 i Norske Sigiller. *The Rømer family arms as used after 1370 by Otte and Svale Rømer.*

bare benyttet av erkebiskop Aslak Bolt. Han må ha benyttet sin mors slektsnavn og sin fars våpen, muligens for å vise sin tilknytning til to av de mest politisk engasjerte norske familier. Det kan også hende at han ikke ønsket å benytte Bolt-våpenet fordi dette var et av de mest benyttede, og kanskje misbrukte, våpen i samtiden. Før år 1400 benyttet så vidt jeg kan se minst 16 personer Bolt-våpenet i forskjellige sammenheng.

Rømerne fikk gjennom giftemål økonomiske interesser også på Voss i Hardanger. Der lå det berømte Finne-godset som i 1303 var eiet av Peter bonde som i sitt våpen hadde "en mot høyre oppspringende hjort".<sup>45</sup> Senere utover på 1300-tallet ble eiendomsforholdene på Finne noe komplisert og en senere cicer, Eirik Bukk, sannsynligvis fra nabogården Rogne, hadde et våpen med et "vedderhoved". Godset gikk derefter i arv til Elin Vilhjalmsdatter som giftet seg med Botolv Eindridesson fra Sogn. Jeg kan ikke se at verken han eller hans sønn Eindride benyttet våpen, men Achen henviser til at Eindrid

Botolfsen i 1340 førte et våpen som besto av en halv lilje og to stjerner<sup>46</sup> og at dette er våpenet til familien på Finne. Dette våpenet har jeg imidlertid bare funnet brukt av Jon Kolbeinsson Falkener, lagmann i Orkenøyene, i 1324,<sup>47</sup> men det har tydeligvis senere blitt benyttet i Finneætten uten at det er helt klart hvorfor og når våpenet ble antatt. Botolv Eindridesson hadde, i sitt annet ekteskap med Åsa Håvardsdatter fra Rogne, sønnene Odd, hvis datter Magnhild ble gift med Herr Alv Knutsson Tre Rosor, og Håvard som ble gift med jomfru Gjertrud, datter av Herr Jakob Fastulvsson og Fru Elsebe Ottedatter Rømer. Det kan ha vært en søster av Odd og Håvard som het Ragna og hennes efterkommere i Hardanger som kan ha antatt "Finne-våpenet". Likevel er det grunn til å notere at Rogne-våpenet med "bukkehodet" så sent som i 1400 ble ført av en Aslak Thordsson.

Benkestok-familien i Nordland fører fra 1400-tallet også en halv lilje, men kan ikke se å ha spilt noen sentral og offisiell rolle. Familien var imidlertid meget rik og ble, etterhvert, svært mangfoldig. Men derefter forsvant den halve liljen fra norsk heraldikk.

Efter Kalmar-unionens opprettelse kan jeg ikke se at noen norsk familie tok seg et eget våpen, og de som hadde våpen døde enten ut eller sluttet å benytte sine våpen. De nye familiene tilhørte enten etablert utenlandsk adel eller den nyere dansk-norske brevdadel, og – bortsett fra det spesielle tilfellet Gyldenløve på Austrått – hadde våpnene ikke lenger noen klar norsk forankring. Henrik Jensson Gyldenløve kom fra en Gudbrandsdalsætt som hadde en fugl i sitt våpen. Løven må

han ha tatt efter sin mor som antas å være en søster av Håkon Jonsson.

Norsk heraldikk begynte godt men overlevet ikke. Efter svartedøden i 1349 da befolkningen ble desimert og de ledende familier led store tap var det nesten ingen heraldisk utvikling. Den heraldiske kunst forsvant og de nye segl vi har avtrykk av har stort sett bumerker som motiver. Det må derfor karakteriseres som svært positivt at mange av elementene fra denne perioden i nyere tid er videreført i den moderne offisielle heraldikk, i fylkes og kommunevåpner og i militære merker. Men hele tiden har Riksvåpenet vært i bruk som det samlende symbol på den norske stat.



Den norske love, godkjent ved kgl. res. av 9. oktober 1996, for bruk av departementene på trykksaker med mer. Tegnet av grafikeren Sverre Morken i Norges Bank.

*The Norwegian lion as authorized by Royal Decree for the use of the Ministries on publications etc.*

## Noter

1. Gerhard Munthe: "Heraldisk-historiske Optegnelser" i *Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie*. Christiania 1835-36.
2. Gravstenen er gjengitt i Knut Helle: *Under kirke og kongsmakt i 1130-1350*, Aschehougs Norgeshistorie, bd. 3, Oslo 1995, s. 191.
3. Halvard Trætteberg i *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 20 1969.
4. H.J. Huitfeldt-Kaas: *Norske Sigiller fra Middelalderen*. Christiania 1899, nr. 23, og Gerhard Munthe i ovennevnte *Samlinger*, nr. 359. *Norske Sigiller* utkom i tiden 1899-1950 med 4 dobbelthefter, men seglene er fortløpende nummerert og vil heretter i fotnotene bli referert til som *Sigiller* med spesifikt løpenummer. Hefte 1-2, (Kristiania, 1899) har segl nr. 1 - 480, hefte 3-4 (Kristiania, 1902): nr. 481-960, hefte 5-6 (Oslo, 1948): nr. 961-1360, og hefte 7-8 (Oslo, 1950) har innholdsfortegnelse og noen få adelige våpen med segl nr. 1341b - 1347b.
5. Tegning av Odd Fjordholm, gjengitt i H. Cappelen og K. Johannessen: *Norske kommunevåpen*. Oslo 1987, s. 13.
6. A.C. Fox-Davies: *A Complete Guide to Heraldry*. London 1985, s. 109.
7. Brev av 29 juli 1343, Nr. 643 i *Regesta Norvegica*, bd. 5. Oslo 1979. Serien er utgitt av Norsk historisk kjeldeskriftinstitutt. Oslo 1989-97, og i de hittil utkomne seks bind dekker sentrale manuskripter for årene 822-1390. I fotnotene vil det herefter bli referert til *Regesta*, samt det relevante bind og dokumentnummer.
8. Se H. Trætteberg i *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 23, 1971.
9. Betegnelsen ble brukt alt på 1200-tallet

- og betegnet de lokale høvdinger som gjerne kontrollerte strategiske og ofte trange farvann langs kysten.
10. *Snorres kongesagaer*, oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip. Stavanger 1964, s. 584.
  11. Lars Tangeraa: "Den norske løves opprinnelse", *Heraldisk Tidsskrift*, 1986, s. 110.
  12. *Regesta*, bd. 2, nr. 346.
  13. H Trætteberg: *Norges krone og våpen*, Oslo 1937, s. 10.
  14. A. Bugge: *Norges historie*. Kristiania 1916, s. 159.
  15. Norsk biografisk leksikon. Oslo 1923-1983, bd. 1, s. 113.
  16. *Regesta*, bd. 2, nr. 244.
  17. Øksen var St. Olavs attributt og gikk igjen på statuer av helgenkongen mange steder i Europa, bl.a i London og Visby.
  18. H.Trætteberg: "Riksvåpen og kongevåpen", *Kulturhistorisk leksikon fra nordisk middelalder*: faksimileutgave. Oslo/Malmø 1956-1978, bd. 14, s. 280.
  19. H.Koht: "Håkon Magnusson", *Norsk biografisk leksikon*.
  20. Tangeraa: "Den norske løves opprinnelse", s. 111.
  21. *Regesta*, bd. 2, nr. 380.
  22. Gustav Storm: "Om gravstenen fra Fjære", *Norsk Historisk Tidsskrift*, 1882, s. 213.
  23. A.C. Fox-Davies: *The Art of Heraldry*. London 1986, s. 164.
  24. Lars Hamre: "Litt om og omkring Håkon Vs hirdskipan 17 juni 1308", i *Norsk Historisk Tidsskrift*, 1993, s. 28 og Hallvard Bjørvig: *Følketap og sammenbrudd 1350-1520*, Aschehougs Norgeshistorie, bd. 4. Oslo 1996, s. 146. Bjørkvik omtaler ætten som Hesbø, mens Hamre bruker Hestbø, men Hesbø benyttes også, bl.a. i *Regesta*.
  25. *Sigiller*, nr. 944.
  26. *Sigiller*, nr. 20.
  27. *Sigiller*, nr. 1067.
  28. *Sigiller*, nr. 450.
  29. *Sigiller*, nr. 1128: Henrik Sinclair, greve av Orkenøyenc.
  30. *Sigiller*, nr. 1240.
  31. *Regesta*, bd. 6, nr. 857.
  32. Knut Helle: *Under kirke og kongemakt 1130-1350*, Aschehougs Norgeshistorie, bd. 3. Oslo 1995, s. 191.
  33. *Sigiller*, nr. 12 og 95.
  34. Det er også interessant å observere at Eiliv Brynjufsson Åga førte en kløvd lilje i sitt våpen, *Sigiller*, nr. 793.
  35. *Sigiller*, nr. 320.
  36. Storm: "Om gravstenen fra Fjære".
  37. *Sigiller*, nr. 1342b – et kontrasegl fra 1297.
  38. *Sigiller*, nr. 451.
  39. *Sigiller*, nr. 994 (Henrik Sinclair 1379).
  40. Y. Nielsen i *Norsk Historisk Tidsskrift*, 1880, s. 53.
  41. Det første eksempl på et Bolt-våpen er likevel Plav Jonssons fra 1340 se *Sigiller*, nr. 381. Slcttskapet mellom disse to er uavklart.
  42. Bekreftelse datert 21/10-1389 i *Regesta*, bd. 7, nr. 1551.
  43. H. Nissen opplyser i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 77, 1998, s. 301, at Romerne stammet fra Mecklenburg og medbrakte sitt våpen derfra. Men da det bare finnes eksempler på dette våpen fra 1370-årene da det samtidig fremstår i Norge og i Tyskland er det ikke klart hvor opphavet til dette egentlig var.
  44. S.T. Achen: *Danske adelsvåbener*. København 1973, s. 314.

45. *Sigiller*, nr. 34.
46. S.T. Achen: *Danske adelsvåbener*, s. 333.
47. *Sigiller*, nr. 134.

### Summary

This critique is intended to demonstrate that some of the historical “facts” are based on fairly weak suppositions, and that some heraldic propositions may have been based on what is “in the eye of the beholder”.

Based on the historical evidence it seems clear that Norwegian heraldry originated in 1364 with the treaty of Perth which demanded that the leading Norwegian nobles affix their seals to the treaty. Earlier only the kings and certain bishops had seals, but without armorial content. The one noticeable exception was the Duke Skule who was a direct descendant of Earl Toste Godwineson and the earls of Huntingdon. This gave King Eirik a distant claim to the Scottish throne after the death of his daughter “the Maid of Norway”. His preoccupation with Scotland lasted through his second marriage to Isabella Bruce. The lion in the new Norwegian royal arms was that of Scotland in

the form of a “counterarms” with reversed colours, stripped of the bordure “lis flory-counter-flory” but with the traditional axe of St. Olav as a brisure. The royal family had previously used an eagle as symbol, and this remained in the arms of two cadet branches of the family, Hesbø and Byre, while other branches, Tolga and Sørum, incorporated the lion in their arms.

Apart from the eagle and the lion the lily, usually in the form of a demi-lily, appeared in the arms of the emerging new nobility, especially Bolt, Rømer, Finne and Benkestok. This can perhaps be taken as a Norwegian peculiarity, and may be rooted in some connection to the lily frequently used in royal seals and pa-geant.

With the plague that decimated the population in the mid-14<sup>th</sup> century and the changcover in Norwegian strategy from the west to Sweden and Denmark which led to the union of Kalmar, the influence of the leading Norwegian noble families was greatly reduced and they were rapidly replaced by foreign nobility who introduced their own arms.

# Vitus Berings og Martin Spangbergs våbenskjolde på nyfundne laksegl i russiske arkiver

Af Natasha Okhotina Lind, Peter Ulf Møller og Sigurd Rambusch

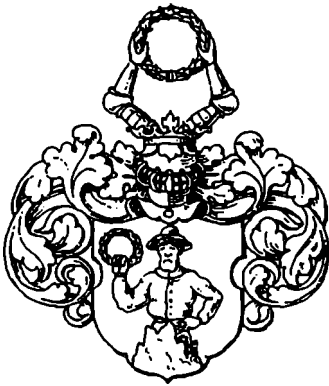
I den store mængde af tjenstlig korrespondance, som den russiske “Anden Kamtjatka-ekspedition” (1733-43), under ledelse af den danskfødte søfarer Vitus Bering (1681-1741), har afsat i russiske arkiver, finder man ikke sjældent røde laksegl med aftryk af Vitus Berings signet. Et sådant aftryk blev vistnok første gang offentliggjort på omslaget til Natasha Okhotina Lind og Peter Ulf Møllers bog *Kommandøren og konen* fra 1997, efter et velbevaret eksemplar fra AVPRI (Arkivet for det Russiske Imperiums Udenrigspolitik, Moskva).<sup>1</sup> Berings næstkommanderende, den ligeledes danskfødte Martin Spangberg († 1761), er også rigt repræsenteret i de russiske arkivdokumenter, men vi har ikke kendskab til mere end et enkelt segl. Det findes på RGAVMF (Det Russiske Statsarkiv for Krigsflåden, Skt. Petersborg)<sup>2</sup> og sidder på et rejsepas fra august 1741, hvori Spangberg giver kobbersmeden Ivan Kostemin tilladelse til at vende tilbage fra Okhotsk til Jakutsk efter udført arbejde. Seglet gengives og beskrives her for første gang.

Gengivelsen af såvel Berings som Spangbergs våben, som de fremtræder her, er blevet til ved, at farvediapositive af seglene er indscannet på computer og dernæst rentegnet i et grafikprogram, dvs. der er foretaget en optegning – herunder nødvendigvis i nogen udstrækning en rekonstruktion – af linjerne i de indscannede fotografier. Dette arbejde er udført af Keld Ejning-Duun, Nordcolor, Ålborg.

Både Bering og Spangberg havde i kraft af deres militære rang erhvervet sig arveligt adelsskab i Rusland. Dokumenter viser, at Bering i tiden mellem de to ekspeditioner, dvs. i årene 1730-33, gjorde en særlig indsats for at ordne sine personlige sager. Man får indtryk af, at han søgte at sikre hustruens og børnenes fremtid bedst muligt, i tilfælde af at han ikke vendte tilbage. F.eks. ansøgte han kejserinden om tildeling af landsbyer med fæstebønder – et vigtigt tilbehør til russisk adelsskab (han fik dog afslag). Han ordnede også et arvemæssigt anliggende vedrørende Horsens. Til symbol på sin status fik han endelig udformet et våbenskjold.

Tidligere i karrieren brugte Bering et signet med slyngede initialer.<sup>3</sup> I en tilføjelse til et udateret brev, som han skrev på dansk til en moster i Horsens, da han var kommet hjem til Skt. Petersborg efter første ekspedition,<sup>4</sup> stiller han spørgsmålet: “Jeg beder Kjære Moster vilde lade mig vide hvad Waaben vores eller deres Familie har ført i deres Signet”.<sup>5</sup> Det tyder på, at Bering netop på dette tidspunkt har søgt efter hjemlig inspiration til brug for sit eget signet.

Om Bering nogensinde fik svar fra Horsens, vides ikke med bestemthed. Men hvad angår heraldik i familien, kunne Margrethe Bering eventuelt have henvist til Berings berømte grandonkel (morfaders bror), hofhistoriografen Vitus Pedersen Bering (1617-75), som søfaren var op-



Hofhistoriografen Vitus Bering, søfarens grandonkel, førte i sit våbenskjold en bjergmand der holder en laurbærkrans. Komponenterne »bjerg« og »ring« viste hen til efternavnet Bering (egl. Bjerring). Kaptajnkommmandør Berings russiske våbenskjold synes delvis inspireret af det.

*Royal historiographer Vitus Bering, the great-uncle of the seafarer, bore in his arms a mountain spirit holding a laurel wreath. The elements »mountain« (in Danish »bjerg«) and »ring« pointed to his last name Bering (originally Bjerring). The Russian arms of navy commodore Bering seems partly inspired by it. – Sven Tito Achen: Danske adelsvåbener. En heraldisk nøgle. København 1973.*

kaldt efter. Historiografen blev adlet, om end først efter sin død, skønt adelspatentet er dateret 1671.<sup>6</sup> Adelsvåbenet, som her gengives efter Achen 1973, viser øverste halvdel af en bjergmand, der hæver sig op af et bjerg, og som i højre hånd holder en laurbærkrans. På den kronede hjelm er der to harniskklædte arme, der også holder en laurbærkrans. Ud over den symbolik, der måtte ligge i bjergmanden og laurbærkransen, er skjoldet formentlig en billedlig repræsentation af navnet Bering, sammensat af de to komponenter: ”bjerg” og ”ring”. Den første komponent giver god etymologisk mening, idet slægtsnavnet Bering

kommer af stednavnet Bjerring, hvis første del er afledt af ”bjerg”. Anden komponent mangler naturligvis den slags rimelighed.

Søfareren Vitus Berings våbenskjold er endnu tydeligere af den talende slags. Det viser en stående bjørn fra siden med hovedet vendt mod dekster. I forpoterne holder den en ring. Det er en rebus: bjørn + ring, som i Berings tysktalende nærmiljø er blevet afkodet som Bär + Ring, dvs. som søfarerens efternavn. Dette symbolpar er gentaget på toppen af hjelmen, hvor man skimter bjørnetorsocn med ringen.

Hvis kaptajnkommmandør Bering har fundet inspiration i grandonklens våbenskjold, har det været med hensyn til enkelte elementer, såsom: Selve rebusprincippet i navnegengivelsen, brug af motivet ”ring” til gengivelse af sidste del af navnet, gentagelse af skjoldmærket oppe på hjelmprydelser. Men der er sket en fortyskning af rebusen, som har fjernet enhver rest af korrekt etymologi fra skjoldets tale.

Selve signetet fulgte Bering hele vejen gennem Sibirien til Alaska, og strandede sammen med sin ejermand på den dengang ukendte Bering Ø. I styrmanden Swen Waxells ”Register over de af hr. kaptajnkommmandør Berings efterlode ejendele, herunder sølvting og et guldur, som er sendt med privat følgebrev til Sankt Peterburg til hans hustru Anna [...] i august måned 1743”, figurerer nederst nede ét styk ”Stålsegl”.<sup>7</sup> Endnu i midten af 1800-tallet brugte russiske efterkommere af Bering – bl.a. Aleksej Aleksandrovitj Timasjev-Bering, f. 1812 – et våbenskjold med bjørn og ring.

I valget af motiv fulgte Berings næstkommanderende, Martin Spangberg, sin chefs eksempel: Også Spangbergs våben-



Bering - sig navnet! Vitus Berings våbenskjold viser en bjørn, der holder en ring. Læst på tysk udsiger de to komponenter søfarerens navn: »Bär« + »Ring«. Fotografi af laksegl.

*Vitus Bering's arms, showing a bear holding a ring. If read in German, the two components pronounce the name of the seafarer: »Bär« + »Ring«. Photograph of wax seal. – AVPRI (Arkivet for det Russiske Imperiums Udenrigspolitik), Moskva, fond 14, reg. 14/1, sag 91.*



Samme som illustrationen til venstre, men fotografiet er indscannet på computer og bearbejdet grafisk.

*Same as the illustration to the left, but the photograph has been scanned into a computer and touched up by graphical means.*

skjold synes at udtale ejermandens navn, måske endda to gange, på to forskellige sprog. I aftrykket viser det i midten en næsten cirkelrund, udadbuet (dvs. halvkugleformet) forhøjning, som vi antager er et bjerg – set ovenfra. Eller et ”Berg”, for nu at tale tysk (hvad ikke blot Bering, men også Spangberg overvejende gjorde i deres udlændighed). Over bjerget er der en smal, let buet genstand, som vi antager er en lille bro eller, med et ældre dansk ord, en ”spang” eller ”spange”. Det synes ikke at være en krone. Tilsammen danner disse to billedkomponenter navnet Spangberg. Men første del af navnet er desuden billedligt til stede i form af de to spænder eller spændetampe (tysk ”Spange”), der snor sig symmetrisk langs hver side af ”bjerget”.

Martin Petrovitj Spangberg, Berings næstkommanderende på begge Kamtjatka-ekspeditioner, er langt mindre kendt end sin chef. Han er omtalt i mange fremstillinger af ekspeditionernes historie, men udover en kort biografi i Dansk Biografisk Leksikon er han hidtil ikke blevet beskrevet sammenhængende. Denne mangel bliver udbedret i år, hvor der i Danmark udsendes en bog om ham.

Bogen bygger næsten udelukkende på kilder i Det Russiske Statsarkiv for Krigsflåden i Skt. Petersborg, for det har ikke været muligt at finde dokumentation for hans liv, før han i 1720 i København lod sig hverve til tjeneste i den russiske flåde. Hverken ved den lejlighed eller senere blev det noteret, hvor gammel han var. Meget tyder dog på, at det hidtil anslæde



fødselstidspunkt, ca. 1698, er rigtigt.

At Spangberg blev født i Danmark, synes derimod sikkert, for i 1746 fortalte han i Skt. Petersborg forfatteren Peder von Haven, der var præst og sekretær ved det danske gesandtskab, at han var "født ved Varde i en Lands-Bye, kaldet Jerned".\* Jerne sogn ligger i dag i Esbjerg, dengang var Varde den nærmeste købstad. I Jerne forekom navnet Spangsbjerg både som stedsnavn og som navn på en udbredt og ganske kendt slægt. Peder von Haven anses for at være pålidelig, så vi tør tro, at Morten Pe-

dersen Spangsbjerg blev født og voksede op i Jerne. Det skal dog for fuldstændighedens skyld nævnes, at den tyske læge og opdagelsesrejsende, D.G. Messerschmidt, som traf Bering og Spangsbjerg i Sibirien i sommeren 1725, i sin dagbog noterede, at Spangsbjerg var født i Holsten.°

Spangsbjerg klarede sig godt i den russiske flåde. Han var en dygtig navigatør, og han viste sig at være usædvanlig energisk og udholdende under de lange og hårde ekspeditioner. Derfor satte Bering ham på de vanskeligste opgaver, når folk og forsy-



Spangsbjergs våbenskjold siger også ejermandens navn, måske endda på to sprog: På tysk ved hjælp af de to spændetampe ("Spange") og bjerget ("Berg"), på dansk ved hjælp af en lille bro – en "spange" – oven over bjerget. Kombination af fotografi og tegningen til højre.

*Spangsbjerg's arms also pronounces the name of its owner, possibly even in two languages: In German through the two buckled straps ("Spange") and the mountain ("Berg"), and in Danish through the small bridge ("spange") above the mountain. Combination of the original photograph and the drawing to the right.* RGAVMF (Det Russiske Statsarkiv for Krigsflåden), Skt. Petersborg, fond 212 (Admiralitetet), reg. 5, sag 206, s. 50.

Samme som illustrationen til venstre. Computertegning på basis af fotografi.

*Same as the illustration to the left. Computer-made drawing based on photograph.*



ninger skulle føres gennem Sibirien frem til Stillehavskysten.

Under den anden Kamtjatka-ekspedition vandt Spangberg en plads i historien ved at forberede og lede de delekspektioner, der i 1738 og 1739 sejlede til Japan og etablere den første kontakt nordfra med dette lukkede land. Det var hans kortlægning af Kurilerne og de japanske kyster, der gjorde det muligt at erstatte urealistiske forestillinger med virkelighedstro kort over disse kyster og farvande.

### Litteratur

Sven Tito Achen: *Danske adelsvåbener: En heraldisk nøgle*. København 1973.

*Danmarks Adels Aarbog 1935*, red. J.V. Teisen og Louis Bobé. København 1935.

Peder von Haven: *Nye og forbedrede Efterretninger om det russiske Rige*. København 1747.

Hans de Hofman: *Samlinger af publique og private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve*. Tome II. København 1755.

Natasha Okhotina Lind & Peter Ulf Møller: *Kommandøren og konen. Arkivfund om danske deltagere i Vitus Berings ekspeditioner*. København 1997.

D.G. Messerschmidt: *Forschungsreise durch Sibirien 1720-1727*, herausgegeben von E. Winter, G. Uschmann und G. Jarosch, Teil 4. Berlin 1968 (= Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas, Band VIII, Teil 4).

Torggrim Titlestad (red.): *Kornelius Krjujs: Admiral Petra Velikogo*. Stavanger, Moskva, Sankt-Peterburg 1998.

### Noter

1. Fond 14, reg. 14/1, sag 91.
2. Fond 212 (Admiralitetet), reg. 5, sag 206, s. 50.
3. Et aftryk i lak af Berings tidligere signet findes bl.a. ud for hans underskrift på admiral Cornelius Cruys' dødsdom fra 22. januar 1714, jfr. Titlestad 1998, s. 93. Vitus Berings gavebrev til Horsens by, dateret Skt. Petersborg 28. marts 1733, er derimod prydet med et aftryk af den nye signet med våbenskjold. Gavebrevet er offentliggjort i de Hofman 1755, s. 251. Originalen findes i Landsarkivet for Nørrejylland, D 13, Horsens Rådstuearkiv, lbnr. 632, Dokumenter vedr. Horsens fundatser 1620-1739.
4. Det antages som regel, at brevet er skrevet i marts 1730, umiddelbart efter hjemkomsten. Men i brevet oplyser Bering, at han har rang af "Capitain-Commandeur", og at post til ham skal sendes til "min Svoger paa Cronstadt", viceadmiral Saunders. Da Berings udnævnelse til kaptajnkommandør skete 14. august 1730, og da Saunders flyttede fra Kronstadt i januar eller februar 1732, er brevet formentlig skrevet mellem disse to datoer. Mosteren hed Margrethe, født Bering, og var enke efter borgmester Claus Cordtsen.
5. de Hofman 1755, s. 250.
6. *Danmarks Adels Aarbog 1935*, II, s. 3.
7. Lind & Møller 1997, s. 143.
8. Peder von Haven 1747, bind II, kap. 3, s. 17.
9. »[...] Herrn Martin Peterssohn Spanberg, ausm Holsteinischen gebürtig«, Messerschmidt 1968, s. 175.

## Summary

The Danes Vitus Bering (1681-1741) and Martin Spangberg (d. 1761) were two of many foreigners from sailor nations who were recruited for the newly founded Russian navy in the first quarter of the 18th century, under Peter the Great. Bering was to achieve fame as one of the world's great explorers. His two expeditions, nowadays usually referred to as the First and the Second Kamchatka Expeditions, were milestones in the investigation of Eastern Siberia and the North Pacific Ocean. The importance of the lesser known Spangberg is primarily linked with the same two expeditions, during which he served as Bering's second in command and discovered the sea route to Japan from the north.

As the two seafarers rose in rank in the Russian navy, they had armorial bearings designed for themselves. Their arms are found as imprints on wax in the vast legacy of official correspondence on the Kamchatka Expeditions preserved in Russian archives. The aim of our article is to present Bering's and Spangberg's arms, in words and in pictures, and to offer our interpretation of their symbols.

Bering seems to have had his coat-of-arms designed in the short interval between the First and the Second Expedition, that is 1730-1733. In a letter to his aunt in Horsens, written between August 1730 and February 1732, he asks about possible

armorial traditions in his Danish family, and it seems quite possible that his coat-of-arms was designed under influence of that of his great-uncle, the royal historiographer Vitus Pedersen Bering (1617-75).

Bering's arms belongs to the category of "canting arms", that is, it should be understood as a simple picture puzzle that spells out the name of Bering. It shows a bear (in German "Bär") holding a ring (in German "Ring"), and Bär plus Ring equals Bering. The same motif is repeated in the crest.

Spangberg's coat-of-arms is also to be read as a picture puzzle spelling the name of the owner of the seal. But in Spangberg's case there may be two solutions, a Danish and a German one. In the centre there is a bulging, almost circular elevation ("Berg"). Above it, there is what we take to be a small bridge, in Danish "spang" or "spange", and not a crown. Symmetrically, on each side of the mountain, there are two buckled straps (in German "Spange"). With -berg as the common component, there seems to be two ways of arriving at the name Spangberg.

Forfatterne takker Hermod Lannungs Fond for støtte til udførelsen af det computergrafiske arbejde.

# Nye kommunevåbener i Danmark

Af Nils G. Bartholdy

*Bredebro kommune, Sønderjyllands amt.*  
"I grønt et oprevet guld løvtræ med fem blade, hvorpå er lagt en sølv bro", godkendt af Rigsarkivet den 26. november 1993. – Det var naturligt, at kommunen lod sig inspirere af stednavnet, broen over Brede å. I kommunens oprindelige forslag var den virkelige bro gengivet over skjoldet som en art kronc. Dette kunne Rigsarkivet selvsagt ikke godkende. Bromotivet som sådant var imidlertid naturligt i Bredebros tilfælde. Som bekendt er god heraldik ikke naturalistisk, men abstrakt efter middelalderens normer. Gengivelser af moderne tekniske konstruktioner er derfor problematiske i heraldisk sammenhæng. I mange tilfælde kan man dog med held an-

vende en figur, hvis form og linier kan opfattes som en abstraktion af den pågældende moderne konstruktion eller genstand. Våbenet er principielt et tidløst symbol, ikke en teknisk tegning. Rigsarkivet foreslog, at man nøjedes med at antyde broen i form af en bjælke med opadbuget overkant, hvorved et væsentligt træk ved den fysiske bro ville gå igen i våbenet. Det var imidlertid meget magtpåliggende for kommunen, at man på en mere direkte måde kunne genkende den virkelige bro. Den blev dog gengivet i en forenklet og stileret form. For at våbenet ikke skulle få for stor lighed med Hadsund kommunes våben, hvori der også ses en forholdsvis ny bro, kombineredes bromotivet med et løv-



Bredebro kommune

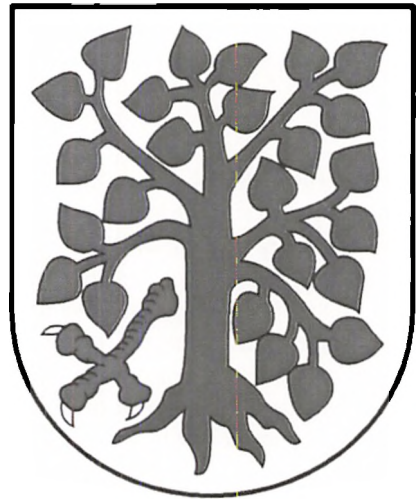


Tornved kommune

træ. Det symboliserer en ung, driftig kommune, og træets fem blade står for kommunens fem sogne. Den grønne bundfarve er valgt, fordi der er tale om en landkommune med store åbne vidder. Tegning: Th. Neis.

*Tornved kommune, Vestsjællands amt.* "I sølv en grøn rosenkvist med et rødt hyben", godkendt af Rigsarkivet den 28. oktober 1994. – Navnet Tornved betyder "rydning af torne", og man skal nok i den forbindelse først og fremmest tænke på tjørn. Tegneren forelagde udkast med både tjørn, slåen og vildrose, og kommunen valgte det sidste motiv. I stedet for én eller flere udsprungne roser ønskede kommunen selve frugten, hyben, gengivet i våbenet, hvilket egentlig er en tiltalende fornyelse af rosemotivet i heraldikken. Tegning: Th. Neis.

Et par kommuner, hvis våbener er blevet til for flere hundrede år siden, er først nu



Nakskov kommune

blevet formelt godkendt, da en indregistrering af dem i Patentdirektoratet var blevet aktuel. Det drejer sig om følgende:

*Hasle kommune, Bornholms amt.* "I blått



Hasle kommune



Vardø kommune

Frederiksborg



Varde kommune

et latinsk, sølv kløverbladskors, hvis nederste kløverblad danner en støttefod”, godkendt af Rigsarkivet den 16. august 1996. – Våbenets motiv, måske et torvekors som udtryk for købstadens “markedsfred”, har været kendt og brugt siden 1584.

*Nakskov kommune, Storstrøms amt.* “I sølv et grønt lindetræ nederst dekster ledsaget af en rød ørnklo”, godkendt af Rigsarkivet den 4. oktober 1996. – Allerede ca. 1300 forekommer der et træ i Nakskovs segl. Ørnkloen, der blev en karakteristisk detalje i Nakskovs våben, kan der ikke gives nogen forklaring på.

*Fredericia kommune, Vejle amt.* “I guld en guldkronet rød løve holdende en sølv krumsabel i højre forpot og en grøn laurbærgren i venstre forpot”, godkendt af Rigsarkivet den 6. december 1996. – Fæstningsbyen Fredericia, hvis motto er “Pro pace armatus” (væbnet for freden), har ført våbenet siden 1655. Løven med sabel og laurbær svarer på udmærket vis til byens motto. Farverne blev fastslået af Poul Bredo Grandjean i 1930’erne, men er utvivlsomt ældre.

*Varde kommune, Ribe amt.* “I blått en gående guld leopard med rød tunge”, godkendt af Rigsarkivet den 5. september 1997. – Varde må allerede fra begyndelsen af 1200-tallet have brugt et segl med en løve. Den er sandsynligvis en afledning af welferløven. Henrik Løves søn grev Wilhelm af Lüneburg, der var gift med Valdemar den Stores datter Helene, fik gods i eller omkring Varde som medgift. Våbenet blev indregistreret i 1938 som en guld leopard i blått. På en farvelagt tegning i statens heraldiske konsultants sag om våbenets godkendelse i 1938 ses løven med rød tunge. Det har sikkert allerede da været meningen, at løven skulle have rød tunge. Kommunens ønske i 1997 om en formel godkendelse af denne detalje blev selv sagt imødekommet.

*Nils G. Bartholdy*



# Heraldisk litteratur siden sidst

## *Norske kommunevåpen*

Knut Johannessen: *Kunst med kongelig resolusjon. Kommunevåpen i Riksarkivet gjennom hundre år 1898-1998.* – Riksarkivet. Skriftserie 5, Oslo 1998, 40s. ill. ISBN 82-548-0059-6, 30 Nkr. Til salgs i Riksarkivet, Oslo. Postbox 4013 Ullevål Stadion, 0806.

Det har vært holdt en utstilling i Riksarkivet i Oslo om norske kommunevåpen. Dessverre fikk jeg ikke sett den. Men i anledning utstillingen er det laget en fin trykksak om norske kommunevåpen. Den viser utviklingen av norske kommunevåpen fra Ålesunds, Lillehammers og Holmestrand's byvåpen (Heraldisk Tidsskrift 6:51, 1985, s. 12) ble fastsatt ved kongelig resolusjon i 1898 og frem til i dag.

Men jeg må bemerke at Kongen har bestemt norske byvåpen tidligere. I kong Frederik 3.s kjøpstadsprivilegier for Frederikshald (i dag Halden) av 10.4.1665 heter det: "Og haver Vi forordnet og bevilget Byens Vaaben at skal være: "Een med Harnisk væbnet Mand med et blott Slagsværd i Haanden, staaendes paa et Bierg eller Klippe". Motivet sikter til borgernes forsvar av Halden mot svenskene i 1658-1660 og til anlegget av festningen Fredriksten på fjellet over byen. Senere ser vi også at kong Christian 6. bestemte i privilegiebrev av 27.6.1742 at byen Kristiansund skulle "føre et Vaaben, hvori forestilles et Vandløb af en høi Klippe, i mod hvilket springer Lax". Samme dag fikk Molde byprivilegier hvor det heter: "og skal dette sted Molde føre et Vaaben, i hvilket forestilles en vandsprudende Hvalfisk, som driver en Tønde for sig". Begge disse motivene var foreslått av min slektning, daværende stiftamt-

mann i Trondhjem Christian Ulrik von Nissen. Vi må vel være enige om at den heraldiske kvaliteten for norske kommunevåpen er høynet betraktelig siden den gang.

Knut Johannessen nevner imidlertid norske middelaldersegler for byene Oslo, Bergen, Trondheim og Tønsberg. De hadde ikke heraldisk innhold, men viste bilder av borger og murer, skip, helgener, konger og biskoper, alt slikt som hører bysamsfunnet til.

Fra 1500- (Stavanger), 1600- og 1700-tallet kjenner vi flere norske bysegler. Vi legger merke til at for byvåpenene Frederikshald (Halden), Kristiansund og Moldevar var det ikke fastsatt tinkturer, slik som det bør være for våpen. Så de har vel muligens, uten at jeg vet noe sikkert, opprinnelig bare vært brukt som segler.

Men fra midten av forrige århundre begynte privatpersoner å interessere seg for å få forandret byseglene til våpen. Det ble gjort i artikler og på plansjer som gjaldt alle byer under ett. Men det var først etter 1890 at interessen for byvåpenene for alvor bredte seg til byene selv. Flere byer fikk da tegnet om seglet til skjoldform og farger ble bestemt. Andre som ikke hadde noe våpen fra før, fikk utarbeidet nye. Våpenene for Ålesund, Lillehammer og Holmestrand var altså i seg selv ikke noe nytt, men hørte til i en tidstendens. De var alle tegnet av Andreas Bloch. To år tidligere hadde han også hatt i oppdrag å tegne våpen for byen Hamar (Heraldisk tidsskrift 8:78, 1998, s. 363-364). Det som var nytt i 1898, var godkjenningsordningen ved kongelig resolusjon og Riksarkivets vurdering.

Etter at godkjenningsordningen var innført, kom interessen for nye byvåpen til å gi seg

raskt. Bare fire våpen ble godkjent mellom 1900 og 1920. Det gjaldt Honefoss, Porsgrunn, Horten og Sandefjord. Mer heraldisk aktivitet var det i perioden 1920 til 1940, da ni våpen ble godkjent. I den perioden ser vi også tendens til forenkling og tilpasning til det heraldiske system. Det kan vi takke Hallvard Trættemberg (1898-1987) for, som tok opp arbeidet med heraldikk. Trættemberg ble ansatt i Riksarkivet og fikk anledning til å fordype seg i heraldikkens historie og systematikk. Det avgjørende nye er forståelsen for at heraldikken oppnår sin spesielle effekt gjennom bruken av flater. Motivet skal fremstå som silhuett eller omriss, men det er ikke tilstrekkelig i seg selv. Motivet skal forenkles og formes slik at det fyller skjoldflaten på en effektiv måte. Disse synspunktene var solid forankret i heraldikken fra middelalderen. Men det passet også utmerket sammen med samtidens stilretninger, art deco og senere funks.

Kommuneflagg eller byflagg var en nyhet i mellomkrigstiden. Fra 1933 kom det en lovbestemmelse om at kommunene bare kunne bruke flagg som var godkjent ved kongelig resolusjon. Formålet var egentlig å forhindre at kommunene heiste et rent rødt flagg – det hadde forekommet. Men bestemmelsen kom til å virke som en stimulans til å bruke byvåpenets innhold i flaggform. De fleste godkjenninger av våpen omfatter fra da av også flagg, og i de siste 50 år har dette vært en regel uten unntak. I flagget er våpenmotivet gjengitt uten skjoldinnramming.

Trættemberg hadde vunnet seg et navn som heraldiker i 1930-årene. Ikke minst hadde de nye tegningene til det norske riksvåpen i 1939 fått stor oppmerksomhet. Men det var først etter annen verdenskrig, i 1950- og 60-årene, at oppdragene ble mange. Trættemberg utarbeidet flere nye byvåpen i denne perioden, både for

byer med eldre våpen som ikke holdt mål i forhold til de nye reglene, og for byer som ikke hadde hatt våpen før. Den vanskeligste oppgaven var å revidere og forenkle eldre byvåpen som var godt innarbeidet og som hadde sterk oppslutning lokalt. Noen forslag fra Trættemberg viste seg å bli for radikale til at byene kunne gå med på dem.

En ny type oppdrag fra 1950-årene var våpen for fylkeskommunene. Alt i 1930 hadde Trættemberg på oppdrag fra Norges bondelag utarbeidet forslag til våpen for fylkeskommunene. Forslagene ble utgitt i bokform med kommentarer, men ingen våpen ble realisert. Nå ble det materialet tatt frem igjen og omarbeidet til en enklere stil. Her fikk Trættemberg egentlig den første muligheten til å demonstrere heraldikkens fortrinn og styrke. Flatestilen er konsekvent gjennomført i fylkesvåpenene og i fargevalget er det ikke tatt naturalistiske hensyn. Uten unntak var det bare ett motiv i hvert våpen. Motivene som er valgt, er sentrale i heraldikken, og de fleste har monumental virkning. Jeg siterer fra brosjyren: "Nordlands våpen er definert ganske enkelt som en "båt", fordi de heraldiske motivene skal beskrives generelt". Her må jeg si at jeg er uenig i det norske Riksarkivs synspunkter. Etter min mening må et våpen kunne tegnes og males etter blasoneringen. En slik generell beskrivelse av Nordlands våpen er ikke tilstrekkelig når det egentlig dreier seg om en nordlandsbåt. For Tana kommune i Finnmark er det også brukt betegnelsen båter (Heraldisk tidsskrift 6:54, 1986, s. 142-143). Men her dreier det seg om elvebåter. Jeg har vært inne på det samme problemet i min siste artikkel om nye norske kommunevåpen (Heraldisk tidsskrift 8:78, 1998, s. 356). Der var det snakk om vogner. At det har blitt slik må vel skyldes at Trættemberg ikke var så interessert i blasoneringen av våpenet, men mer

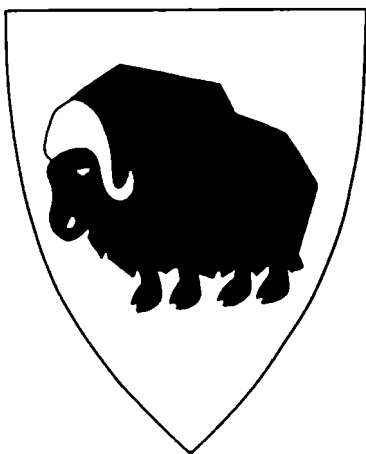
den kunstneriske utførelse. Selv om Trøtteberg har levert mye fin heraldikk, kan den virke litt stiv i forhold til den finske kommuncheraldikken. Men bevares her er mye god heraldikk. Imidlertid når det gjelder heraldisk terminologi, burde man i Norge arbeide mere med det.

Nesten alle byer hadde våpen da Trøtteberg sluttet som heraldisk sakkyndig i det norske Riksarkiv omkring 1970. Men ikke mer enn 12 av landkommunene hadde våpen. I løpet av 1970-årene ble 32 nye kommunevåpen godkjent. Norske kommuners sentralforbund interesserte seg for det som skjedde og gav normalforskrifter for bruk av kommunevåpen i 1976. De har først og fremst gitt svar på en rekke praktiske spørsmål om riktig bruk av våpen, flagg og segl. Men forskriftene virket også som en oppfordring til kommunene om å skaffe seg våpen. I 1979 ble ti nye våpen godkjent. Så fikk vi starten på et skikkelig "våpenkappløp". Fra 1980 til 1984 kom det 85 nye våpen, og i de neste fem årene nesten 200. Rekordåret var 1987, med 62 resolusjoner. Dette var året da kommunene feiret 150-årsjubileet for formann-

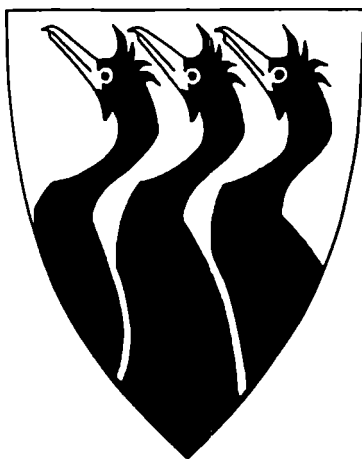
skapslovene. Sentralforbundet oppfordret kommunene til å skaffe seg våpen til jubileet, og utgivelsen av boken "Norske kommunevåpen" gav samlet oversikt over våpen og informasjon om regler og muligheter (Heraldisk Tidsskrift 6:57, 1988, s. 355-356). Etter denne bølgen av nye våpen måtte 1990-årene mer få karakter av etterkrast. Hittil er 69 våpen godkjent, og bare tre fra 1995 og til i dag.

Publikasjonen er utstyrt med mange fine fargeillustrasjoner. Vi har f.eks. Dovre: "I solv en svart moskus", og Rost: "I solv tre oppvoksende svarte skarver" (Heraldisk Tidsskrift 6:58, 1988, s. 371-372 og 374-375). Dette er fine motiver begge to. Men jeg ville foretrukket moskusokse isteden for det upresise moskus. Derimot er jeg glad for at moskusoksen har fått gull horn, som skiller den ut fra solv felt. Imidlertid har de spenstige skarvene fra "Utrost" fått solv nebb mot solv felt og det er ikke bra. Hvorfor fikk de ikke heller gull eller røde nebb?

I kapitlet "Innhold og utforming", finner jeg emner som, Hva har bestemt valget av våpen-



Dovre kommune i i Oppland fylke.



Rost kommune i Nordland fylke.

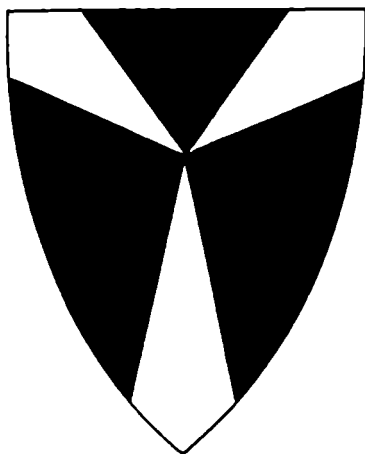


motiv? – Heraldisk stil – Våpenbeskrivelsen og den heraldiske motivkretsen – Heraldiske figurer – Kors: variasjoner over et tema – Alminnelige figurer. Kapitlet “Bruk av kommunevåpen” omfatter temaene Lovbestemmelser – Kommunenes egen bruk – Kommunevåpen til privat og kommersiell bruk – Når kommunevåpen blir overflødig. Det siste gjelder kommunevåpen som blir overflødig ved kommunesammenslåing. Det er tilfeller hvor slike våpen er overlatt til organisasjoner, for eksempel historielag. Men det bemerkes til slutt at ingen har krav på å få bruke disse våpnene, og at de heller ikke er til fri disposisjon utenfor kommunen.

Vi har i de senere år fått en rekke fine heraldiske kunstnere. Av heftet nevner jeg Inge Rotvatn, Stein Danielsen, Arvid Sveen (Røst), Arne Lovstad, Kari Ruud Flem, Einar H. Skjervold (Dovre), John Digernes, Sissel Sildnes, Jarle E. Henriksen, Truls Nygaard, Maj Kristin Storø, Svein Magnus Håvarstein, Halvor Aune, Bjørn Linnestad, Elsa Norunn Håheim Nydal, Ulf Dreyer og Daniel Rike. Andre finnes også, men som ikke er nevnt i dette heftet.

Omslaget er prydet med en rekke kommunevåpen i farger, men uten navn eller våpenbeskrivelse slik som det er for våpnene inne i heftet. Men jeg kjenner igjen min favoritt, Oppdal i Sor-Trøndelag: “I blått tre motstøtende sølv spisser i form av et gaffelkors” (Heraldisk Tidsskrift 5:47, 1983, s. 304-305; 6:51, 1985, s. 11). Riktignok ble det gal blasonering til å begynne med, hvilket måtte rettes på. Men motivet er det ingen ting i veien med. Jeg synes kunstneren Einar H. Skjervold her har forstått hva virkelig god heraldikk er.

Hva jeg kunne ha ønsket ved denne publikasjonen, var et engelsk summary. Det burde Riksarkivet tenke på ved nye publikasjoner i denne skriftserien. Jeg vet at i England f.eks. er det heraldikere som interesserer seg for norsk



Oppdal kommune i Sor-Trøndelag fylke.

kommuneheraldikk. Dette hadde vært en godbit for dem. Det ville også gjøre skriftserien mer anvendelig for arkivarer utenfor Skandinavia.

Jeg vil anbefale denne publikasjonen for alle som er interessert i kommuneheraldikk. Hvorfor ikke bruke den som gave til heraldikkvenner?

*Harald Nissen*

### *Baltisk heraldik*

*The Heraldry of Lithuania I.* The Lithuanian Presidential Commission on Heraldry. Redaktion och text: Edmundas Rimša. Vilnius, 1998. Oktav plastband med skyddsomslag, 192 sidor. Pris: 39 LTL.

Jaan Masing: *Estland 98/99 Reiseführer*. Tallinn, 1998. Kvarto häftad, 112 sidor. Pris: 75 EEK. Även på Internet: <http://www.btg.cc>

I de baltiska staterna Estland, Lettland och Litauen har heraldiken blommat upp efter frigörelsen 1990 vid Sovjetunionens sönderfall. Det kan man konstatera vid en färd utmed vägarna i de tre länderna, med kommunala vapensköldar på ortnamnsmärkena.

Litauen är först med att dokumentera sin territoriella heraldik i en förmälig officiell publikation på engelska och med färgbilder i guld och silver, författad av Edmundas Rimša. Att man i Litauen fäster stor vikt vid heraldiken framgår av att förordet är skrivet av president Brazauskas. Riksvapnet, nationalflaggan och presidentflaggan ägnas var sitt kapitel, varpå behandlas de 92 kommunala vapen som hittills godkänts. Boken avslutas med några kapitel om heraldiken och dess utveckling i Litauen.

Vid den ryska ockupationen 1940 upphörde heraldikens förutsättningar, men sedan man i Ryska federationen av Sovjetunionen börjat återuppliva gamla vapen och skapa nya, bildades i Litauiska sovjetrepubliken 1966 en heraldisk kommission, som började skapa kommunvapen och 46 dylika fastställdes, varav hälften var helt nya. Historiska vapen med religiös symbolik accepterades inte, utan fick ersättas med andra. Denna heraldiska värde varade dock blott till 1970, då kommissionen upplöstes anklagad för återupplivande av borgerliga element och nationalism, och städerna beordrades att avlägsna alla vapenbilder. Typiskt nog var dessa beslut hemliga, och några dokument finns inte bevarade. Självständigheten 1990 föregreps emellertid 1987 genom återuppsättandet av den heraldiska kommissionen.

Av de sedan dess utarbetade 92 kommunvap-

nen finns många vapen med intressant innehåll. Av fantasidjur återfinnes en korsning mellan hjort och fisk i stadsvapnet för Zarasai och en vattensprutande val med huggtänder i stadsvapnet för Birštonas. Göteborg kan kanske som vänort få staden Valkininkai, som också har ett felvänt lejon i sitt vapen. Stadsvapnet för Kudirkos Naumiestis, som uppvisar i blått fält ett utåtseende hjorthuvud av guld och tre sexudiga stjärnor, ordnade en och två mellan hjorthornen, föreskrivs i blasoneringen (!) ha det blå fältet damaskerat i guld. Stadsvapnet för Kaišiadorys är mycket originellt: i svart fält fyra som långsträckta rektanglar kraftigt stiliserade, stolpvis ordnade hästar av silver med röda ögon, den första och tredje galopperande åt dexter och den andra och fjärde åt sinister. Vapnet, som komponerades under kommunisttiden 1968, skall symbolisera tåg som möts i denna järnvägsknutpunkt, varvid de i vinden fladdrande manama betecknar röken från ångloken.

Till de vackrare vapnen hör stadsvapnet för Palanga, även detta skapat under kommunisttiden: i blått fält ett bärmstenshalsband av guld under en krona av silver. Det är för övrigt inte alltid som ett nytt vapen är heraldiskt bättre än det gamla från kommunisttiden. Som ett i hög grad katolskt land



Kaišiadorys



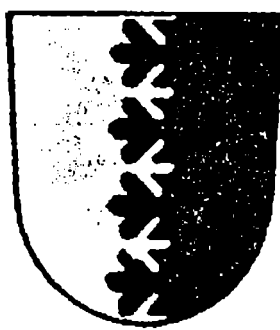
Palanga



Kohtla-Järve



Kõue



Laekvere

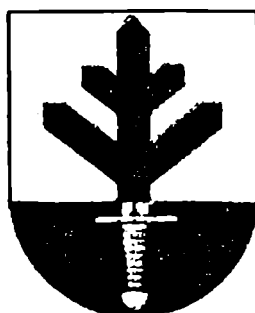
innehåller Litauens kommunvapen ofta helgonbilder, som ju är svåra att få heraldiskt bra.

I Estland har såväl de 15 länen som de flesta stads- och landskommuner vapen. I ovan angivna resehandbok eller -broschyr för Estland anges inte endast praktiska turistfakta, utan trevligt nog även vederbörande läns, stads och landskommuns vapen, närmare bestämt 15 länsvapen och 153 stads- eller kommunvapen i färg. Dessutom kan städer föra flagga, och 18 sådana återges. Därvid kan konstateras att staden Türi har en nordisk korsflagga, dvs en flagga med korscentrum förskjutet mot liket, i detta fall ett vitt kors på grön botten. Att märka är att huvudstaden Tallinn inte har ett eget vapen, utan för Estlands riksvapen, tre blå leoparder i guldfält, dock kan då även föras hjälm.

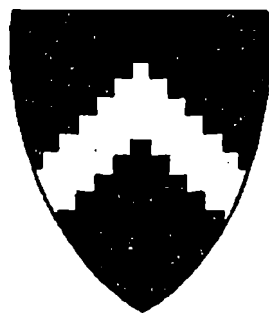
Estland har tydligen en jämfört med Litauen modernare och djärvare heraldik, mera inriktad på häroldsbilder. Det kulturella grannskapet med Finland ger sig till känna, bl a genom en hel del granskuror och grankvistkuror. Som exempel på fina vapen återges här Kohtla-Järves vapen (styckat i guld och blått, vari sex från skuran utskjutande flammor av guld), Kõues vapen (i blått fält en av en grankvistkura och en tandskura bildad bjälke av silver), Laekveres vapen (medelst grankvistkura kluven i guld och grönt), Püssis vapen (i grönt fält tre kilar uppifrån av guld och i stammen tre av vågskuror bildade strängar av silver), Saares vapen (i fält av silver en blå stam och en grön grankvist, vars skaft i skuran övergår i ett stolpviss ställt svärd av silver i stammen) och Sillamäes



Püssi



Saare



Sillamäe

vapen (i blått fält en av trappskuror bildad sparre av guld). Nu väntar vi på en vapenbok med närmare beskrivning av Estlands vapen, liksom även Lettlands.

Lars C. Stolt

### *Skåne Halland Blekinge*

Jan Raneke: Skåne Halland Blekinge. Tema-nummer om landskapens vapenbilder. *Ale, Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge*, nr. 4, 1998. 44 sider, illustrationer i färver. Kan bestillas hos Landsarkivet i Lund, Box 2016, S-220 02 Lund. Pris: 75 SEK.

Nordisk heraldiks nestor Jan Raneke beviser sin alsidighet på det teoretiske og kunstneriske plan i denne meget smukke publikation om of-fentlige våbener i Skåne, Halland og Blekinge.

Der indledes med Erik af Pommerns våben-brev fra 1437 til Malmø med den kendte brisure af det pommerske våbenmærke, griffen, og hele brevet tekst gengives. Det kronede grifhoved blev i 1660 med lidt ændrede farver hertugdømmet Skånes våben og med yderligere brisurer i 1939 til våbener for Malmöhus län og Kristianstad län. De blev i 1997 slået sammen til Skåne län, og det fik det smukkeste tænkelige våben: et kronet guld grifhoved i rødt. Farverne er for længst blevet Skånes flag-farver. Jan Raneke gør rede for det skånske korsflags tilblivelse og farvernes symbolik.

Hallands prægtige lønevåben og Blekinges værdige eg med tre kroner omkring stammen kan belægges fra 1660, men har ældre aner. Våbenerne for Skåne, Halland og Blekinge markerer tre hovedafsnit, der hver især indeholder kort over landskabets herreder og kommuner, Anders Thisets tegninger af herreds- og købstadvåbener fra 1903 og ikke mindst Jan

Ranekes egne farvestrålende tegninger af herreders og kommuners våbener og herunder også våbener for tidligere kommuner, som udgør en del af de nuværende storkommuner. Det er en fryd at lade øjet glide hen over alle disse spændstige og velproportionerede våbener, der til fulde viser Jan Ranekes kunstneriske formåen og spændvidde. Herreds- og kommune-våbenerne er udformet helt uden brug af konturstreger. Det er derimod anvendt i f.eks. Skånes landskabs- og lensvåben.

Rimeligt nok er Bornholms dragevåben vist. En gang udgjorde Bornholm som bekendt en del af Skåne.

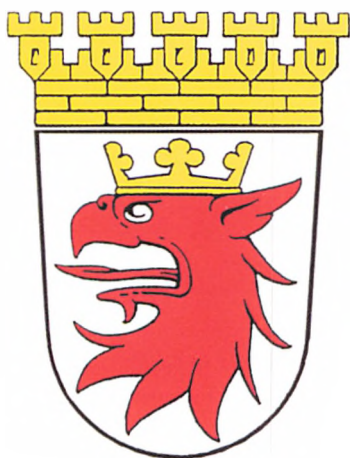
Kirkelige våbener i Skåne er medtaget og heriblandt selvfølgelig Lunds stifts traditionsrige våben med St. Laurentius' rist. På disse sider møder man også Bruno Heim og Bengt Olof Kälde blandt kunstnerne.

Endvidere er våbener for nuværende og tidligere militære enheder med tilknytning til de tre landskaber samt skånske kavallerifaner gengivet.

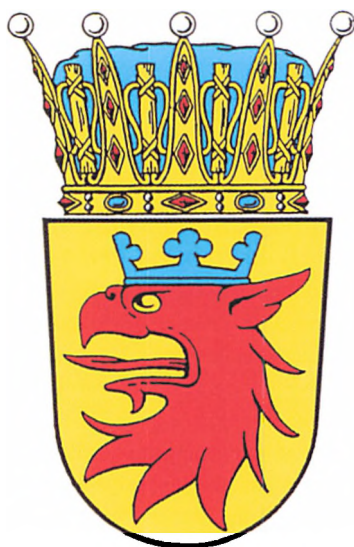
Til sidst viser Jan Raneke gode og dårlige eksempler på, hvordan kommunerne og länsstyrelsen i Skåne län anvender deres våbener. Sidstnævnte styrelse bruger grifhovedet foran en deformationet krone, som ligner et fuglebur. Man kan kun være enig med Raneke i hans udsagn: "En fin vapensymbol är god reklam". Men det er desværre også rigtigt, at "Vackra vapenbilder ges tyvärr ofta ful formgivning av kommunerna själva". Hvor virkningsfuldt og elegant det imidlertid kan gøres, er de mange fremragende våbentegninger fra Jan Ranekes hånd forbilledlige eksempler på. Det smukke skrift kan anbefales på det varmeste.

Nils G. Bartholdy

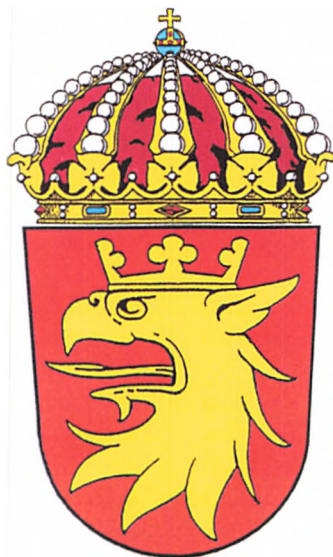
## De tre skånska griphuvudvapnen



Malmö vapen förlänades 1437 av Erik av Pommern, dessutom med hjälm, hjälmtäcke och hjälmprydnad. Skölden kan krönas med murkrona, symbolen för stad. Vapnet kan givetvis också föras komplett med ovan angivna attribut.



Skåne. Vapnet tillkom i samband med Karl X Gustavs begravning 1660. Då Skåne tidigare inte haft något vapen, tog man till sorgetåget Malmö vapen med färgändring. Som hertigdöme kan Skånes vapen krönas av hertigkrona.



Skåne län bildades nyårsdagen 1997 genom sammanläggning av Malmöhus och Kristianstads län och antog då detta vapen. Skölden kan krönas med kunglig krona som uttryck för «kungens befallningshavare».

# Heraldica varia

## *Internationalt heraldisk kollokvium i Østrig*

Det 11. internationale heraldiske kollokvium arrangeret af l'Académie internationale d'héraldique fandt sted den 20. – 25. september i St. Pölten, Niederösterreichs provinsprægede hovedstad med domkirke og huse i barokstil.

Musikken ved åbningen i landdagens mødesal var også i barokstil og sluttede med Niederösterreichs "Landeshymne" og den østrigske "Bundeshymne". Østrigs snart 88-årige heraldiske nestor, professor, dr. *Hanns Jäger-Sunstenau*, der i mange år var stadsarkivar i Wien og en drivende kraft i det heraldisk-genealogiske selskab "Adler", holdt endnu en gang en af sine charmerende taler. Men væsentligt yngre kolleger stod for det praktiske arrangement, som med vanlig østrigsk venlighed fandt sted i den overdådige bisperesidens, hvor biskoppen også var vært ved en reception, og i landsbiblioteket i en helt ny bydel. Der lå også landsarkivet, der viste en udstilling af kejserlige våbenbreve, adelsmatrikler med malede våbener og kommunevåbener tildelt af landsregeringen. De færreste kommunevåbener udmærkede sig ved enkelhed; det heraldiske indhold var i flere tilfælde hentet fra våbener, der havde været ført af lokale adlige.

Kollokviets tema var "heraldik i bildende kunst og litteratur". Der blev bl. a. holdt foredrag om: den kunstneriske udformning af det østrigske statsvåben: en af våbenbøgerne for "Bruderschaft von St. Christoph am Arlberg"; husdyr i Otto Hupps våbenkalendere; heraldiske exlibris med kristne motiver; det mecklenburske fyrstedynastis våbener og især fantasi-

våbener i et håndskrift fra 1526; begrebet våben på antikke mønter; Ruslands nuværende statslige heraldik; den heraldiske kunstner Gordon MacPhersons betydning for udviklingen af heraldikken i Canada siden 1950; Ungarns heraldik i middelalderlige, litterære kilder; hentydninger til heraldik i engelsk litteratur med et væld af citater; heraldik i karikatur med schweiziske eksempler; Victor Hugo og heraldikken; heraldikken i Wolfram von Eschenbachs Parzival.

Stadsarkivaren i Innsbruck, professor, dr. *Franz-Heinz von Hye*, gjorde i et foredrag om de ældste heraldiske mindesmærker i Tirol opmærksom på et stort freskomaleri fra ca. 1390 på Burg Runkelstein ved Bozen i Sydtyrol, som er af interesse for Skandinavien. Foruden våbener for kejseren og kurfyrsterne er en række andre europæiske staters våbener gengivet, heriblandt våbener, der uomtvisteligt er Norges og Danmarks, og et firdelt våben, der sandsynligvis skal være det svenske kongevåben på Albrekt af Mecklenburgs tid.

Blandt de lidt over 30 foredrag var der tre nordiske bidrag. Våbenmaler ved Kungl. Maj:ts Orden *Bengt Olof Kälde* holdt et meget personligt foredrag om de mange heraldiske kunstværker, han har skabt for kirker og kirkelige institutioner især i Østrig. Som leder af en af sessionerne havde jeg den glæde at introducere min landsmand, universitetsadjunkt *Peter Kurriid-Klitgaard*, der med udgangspunkt i Shakespeares "Hamlet", hvor der forekommer to personer med navnene Rosenkrantz og Gyldenstjerne, holdt et meget levende foredrag om identifikationen af de nævnte danskere og om

deres våbener. Selv talte jeg om kongevåbener og herskerbilleder på danske gobeliner fra Hans Kniepers Kronborg-tapeter fra 1580'erne til Bjørn Nørgaards gobeliner, der næste år bliver hængt op i Christiansborgs riddersal.

Det internationale heraldiske akademi blev stiftet i 1949. I anledning af 50-års jubilæet i år har *Roger Harmignies*, Belgien, skrevet en bog om akademiet med hovedvægten lagt på biografier af samtlige tidligere og nuværende med-

lemmer, hvortil slutter sig et hefte med de pågældendes våbener i streg; blasoneringer findes i bogen. Det imponerende arbejde, som akademiets nu afgående sekretær har præsteret, giver et overblik over den personkreds, der i det sidste halve århundrede har bidraget med væsentlige arbejder om heraldiske emner. Nærmere oplysninger om, hvordan bogen kan erhverves af ikke-medlemmer, vil fremkomme.

*Nils G. Bartholdy*





## Claus Achton Friis

### 4.4. 1917 – 21.3. 1999

En af de mest produktive udformere af dansk offentlig heraldik og design, professor Claus Achton Friis, døde i foråret, næsten 82 år gammel. Som søn af maleren og forfatteren Achton Friis var en kunstnerisk løbebane nærliggende, og han forsøgte sig i forskellige retninger, lærte keramik hos Knud Kyhn og blev arkitekt i 1944, men det var som grafisk designer, han fik sin livsgerning. Utallige grafiske opgaver løste han, fra cigaretpakninger til Dronning Margrethes monogram, og i forbindelse med de mangeartede opgaver udformede han 15 alfabeter.

Claus Achton Friis var ikke medlem af vort selskab og havde ingen direkte kontakt til den kreds af heraldikere, der stif-

tede det. Hans forbindelse til heraldikken var Paul Warming, dengang statens heraldiske konsulent, i samarbejde med hvem han i årene efter kommunalreformen 1970 skabte henved 50 kommunevåbener og tre amtskommunevåbener (København, Viborg). Hans bekendteste, men også mest forkætrede heraldiske arbejde var udformningen af Dronning Margrethes våben i 1972. Claus Achton Friis' arbejder inden for heraldikken udmærker sig ofte ved klarhed og god disposition. Helt fremragende er hans forslag til samtlige grønlandske kommunevåbener, præsenteret i dette tidsskrift i bd. 3, nr. 26, s. 294-95, hvoraf de fleste blev taget i brug.

*Allan Tønnesen*

71-70

## Register til Bind 8 = ~~61-70~~

Registret omfatter personnavne, stednavne, emner og begreber.  
Sidetal efterfulgt af f eller ff betyder at stikordet er omtalt på denne og følgende side(r).  
Alfabetiseret med "å" sidst, efter "ø/ä" og "ö/ö".

Udarbejdet af Peter Kurrild-Klitgaard og Poul Holstein.

Side 9 - 40 = nr. 71  
Side 41 - 104 = nr. 72  
Side 105 - 136 = nr. 73  
Side 137 - 200 = nr. 74  
Side 201 - 223 = nr. 75

Side 233 - 296 = nr. 76  
Side 297 - 328 = nr. 77  
Side 329 - 392 = nr. 78  
Side 393 - 424 = nr. 79  
Side 425 - 488 = nr. 80

A ..., se den følgende del af navnet  
Abbéville, by 331  
Abildgaard, Søren 14, 18, 20  
Absalon, biskop 13  
Academie Internationale d'Heraldique 104,  
127, 232  
Achen, Sven Tito 40, 100, 126, 200, 393 f, 440  
f, 446  
Adam-Even, Paul 126 f, 332, 348  
Adel  
  Danmark 10, 277  
  Norge 428 ff, 433-444  
Adlerstam, slægt 131  
Adolf, greve af Oldenburg 76  
af ..., se den følgende del af navnet  
Agnes Håkonsdatter, norsk prinsesse 430, 438  
Ahlberg, slægt 389  
Akademiska Sångföreningen, Finland 284  
Akren, Kjell 363  
Albrecht, greve af Orlamünde 395  
Albert II, konge af Belgien 261 f, 264, 267  
Albrecht, hertug af Mecklenburg 150, 152,  
236-240, 252, 258, 462  
Albrekt af Mecklenburg, konge af Sverige 192  
Alexander IV, pave 11  
Alexander II, konge af Skotland 432  
Alexander III, konge af Skotland 427, 431 f  
Alexander I, kejser af Rusland 176  
Alexander II, kejser af Rusland 46 f  
Alexy, Zdenko 95  
Almqvist, Ludvig 386  
Alt Karin 145 f

Alt-Krummendorf 137  
Amyot, Léopold Henri 85  
Anastasius IV, pave 12  
Anckarstierna, slægt 131  
Andechs, greve af 382  
Andersen, Håkon A. 299, 309, 313  
Andersen, Michael 382  
Andersen, Ole 380  
Andersen, Peder 18  
Andreas, apostelen 21  
Andresson, Gregorius 430, 433, 437  
Andersen, Peder 20  
Andersen, Svenning 10  
Andersson, Per 192  
Anna Comnena, byzantinsk prinsesse 308, 313  
Anne, hertuginde af Brctagne 423  
Anneberg 226, 274-281  
Anrep, slægt 197, 201-223  
Anrep, Aliff von 207, 212, 214 ff  
Anrep, Elisabeth 201, 212  
Anrep, Goswin von 213 f  
Anrep, Gustaf von (d.y.) 201  
Anrep, Gustaf von (d.æ.) 202 f, 207 f, 215 f  
Anrep, Heinrich Goswin von 214  
Anrep, Johann von 203, 205 f, 214 ff, 220  
Anrep, Reinhold 201, 207, 212 f, 215 f  
Anrep, Wilmot von 212  
Anreppen, by 201  
Anton af Burgund, hertug af Brabant 127  
Anton Günther, greve af Oldenburg 74  
Antvorskov kloster 9 ff  
Aplerbeck, Greite von 211

- Appleton, David 382  
 Arbejderbevægelsen, faner 276  
 Archiboldus 412  
 Arenfeldt, slægt 33-39  
 Arenfeldt, Karen 36 f  
 Arnbjønnsen, Bjørn 437  
 Arnmødlingene 433  
 Arrhenius, slægt 131  
 Ascer, biskop i Lund 186  
*Athabaska*, herold 84  
 Aubusson, stormester 13  
 Augmentationer 125  
 August, svensk prins, hertug af Dalarna 319  
 Austrått 300  
 av ..., se den følgende del af navnet  
 Averberg, Reimar von 146  
 Avignon 235  
 Avignon-frisen 192  
 Älf, Johan 293  
 Aa ..., se under Å
- Baden, Anders Nielsen 367  
 Baden, Anne Jensdatter 367  
 Baden, Jens Andersen 367  
 Balduin I, konge af Belgien 267  
 Baltikum, heraldik 457 ff  
 Bamberg-skrinet 187 ff  
 Bannockburn 433  
 Bantow 145  
 Barbe Lovise Adelaide 421  
 Bartholdy, Niels G. 97, 101 ff, 118, 325, 405, 425, 428, 462 f  
 Bartolomæus, apostelen 21  
 Basse kirke 158  
 Bassewitz, Anna von 158  
 Basun, Vera 269-273  
 Baudouin, konge af Belgien 386  
 Bayeux-tapetet 200, 308  
 Bayonnes, kardinal af 235  
 Behr, Heinrich 158  
*Bellenville* 330, 336, 345, 348  
 Bencard, Mogens 34 ff  
 Bengtsson, Magnus 395  
 Benkestok, slægt 441  
 Bennett, Wilhelm friherre 314  
 Berg, Claus 275  
 Bergen-Pantens, Christiane van den 126  
 Berghorn, Georg Ludwig Otto von 78  
 Bergroth, Tom C. 275, 387  
*Bergshammar* 335, 345
- Bering, Anna 446  
 Bering, Margrethe 445, 449  
 Bering, Vitus 445-450  
 Bering, Vitus Pedersen 445 f  
 Berkeley, baron 343  
 Berkhan, Benedicta 143  
 Berkhan, Berthold 143 f  
 Berkhan, Burchard 144  
 Berkhan, Conrad 142-145, 173  
 Berkhan, Eberhard 143 f  
 Berkhan, Heinrich 143 f, 146  
 Berkhan, Jacob 144, 173  
 Berkhan, Johann 142 ff  
 Berkhan, Kerstina 143  
 Berkhan, Michael 142  
 Berkhan, Raven 143  
 Berkhan, Vicke 146  
 Berkhan, Walburgis 143  
 Berkhan, Werner 146  
 Bernadotte, fyrsteslægt 198 f  
 Bernadotte, Carl, svensk prins 385  
 Bernadotte, Jean Baptiste (Carl Johan), se Carl XIV Johan, konge af Sverige og Norge  
 Berner Schilden Holsten, Hans lensbaron 224  
 Bernhardsson, våben 285  
 Bernhardsson, Göte 323, 324  
*Berry* 336  
 Berry, Bruce 321  
 Bertényi, Ivan 382  
 Bertil, svensk prins, hertug af Halland 317  
 Bibelen 50  
 Bibow, Hardenack von 146  
 Bibow, Heidenreich von 145  
 Bibow, Wipert von 146  
 Bielke, Lucie 300  
 Billgren, Ernst 379  
 Bierstonas, byvåben 458  
 Birger Jarl, regent i Sverige 44, 394 f, 415  
 Birgitta, Skt. 435  
 Bjarkøy 429, 432 f  
 Bjarnesdatter, Ingebjørg 433  
 Blainville, Jean de 21  
 Blanca af Namur 428  
 Bleisteiner, Claus D. 232, 325  
 Blekinge 460 f  
 Blixen, slægt 144  
 Bloch, Andreas 363, 454  
 Block, slægt 131  
 Blomberg, Erik 408  
 Blomstedt, Yrjö 175

- Bluct, Walter 343  
 Blücher, von, slægt 35  
 Blåvandshug kommune 229  
 Bobé, Louis 35  
 Boberg, slægt 402  
 (Boga), Salomon Jönsson 295  
 Bogislav, pommersk prins 241  
 Bogislav, prins af Pommern, se Erik af Pommern  
 Bohuslän, våben 270 f  
 Bojesen, Bo 97  
 Boldenslagen 146  
 Bolingbroke, Henry, jarl af Derby, se Henrik IV  
 Bolt, Aslak 302-313, 440 f  
 Bolt, Håkon Ogmundsson 436, 439 f  
 Bolt, Ivar 302  
 Bolt, Sigrid 302  
 Bomærker 10, 128  
 Bonde, slægt 98, 202, 207, 209, 249  
 Bonde, Anna 209  
 (Bonde), Carl Knutsson, se Carl VIII Knutsson, konge af Sverige  
 Bonsdorff, Johan Gabriel friherre von 179, 182  
 Boos, Emmanuel de 325  
 Borg, Oscar 52  
 Borge kommune 354  
 Bornholm, heraldik 128  
 Bornholm, våben 460  
 Borwin, fyrste af Rostock 137  
 Bosio, Giacomo 11  
 Botolvsson, Eindride 441  
 Botolvsson, Håvard 441  
 Botolvsson, Odd 441  
 Boudreau, Claire 325, 382  
 Boutell, Charles 199  
 Boyd, Iain W. 232  
 Brabant, herold 345  
 Brahe, slægt 196  
 Brahe, Tycho 128  
 Bramming kommune 228  
 Bramstång 388  
 Brantford, byvåben 89  
 Brault, G.J. 339, 342, 348  
 Braun, von, slægt 98  
 Braunschweig, Otto III hertug af 236  
 Braunschweig-Lüneburg, hertugdømme 101  
 Braunschweig-Wolfenbüttel, hertugdømme 101  
 Brazauskas, litauisk præsidet 458  
 Brede å 451  
 Bredebro kommune 451 f  
 Bregentved, grevskab 166 ff  
 Brekespar, Nicolaus 429  
 Bretagne, hertugerne af 423  
 Breytenbach, Leon 321  
 Brisering 15-18, 22  
 Britze, Frederik 102  
 Brodin, Gunnar 106  
 Broglie, de, slægt 197  
 Brownell, Frederick G. 95, 230  
 Bruce, slægt 390  
 Bruce, Isabella 428, 433  
 Brun, Jens 16 f, 19  
 Bruneschi, Filippo 125  
 Brüggemann, Christiana Friderica von 166  
 Bryllupstæppe 224-226  
 Brynulfsson, Sigurd 437  
 Bryske, Lisbet 277  
 Brömblin, Hans Ulrich Kümpel von 192  
 Bukk, Eirik 440  
 Bukow 143, 146  
 Bull, Edvard 425  
 Buonaparte, slægt 125  
 Burke, Bernard 323  
 Burnett, Charles 230  
 Busche, Detlev 144  
 Bydelsbak, slægt 367  
 Bydelsbak, Albrecht Engelbrechtsen 370 f  
 Bydelsbak, Mette Albrechtsdatter 370  
 Bygland kommune 359  
 Bykle kommune 365  
 Bylander, Eric 379, 385, 389  
 Bülow, Heinrich von 142  
 Bülow, Katharina von 141 f  
 Byre 427, 429  
 Byre-slægten 425, 434, 436 f  
 Bökwall, Christer 387  
 Calgary Petroleum Club 87, 90  
 Canadian Heraldic Authority 84, 229 ff  
 Canadian Space Agency 89  
 Canterbury 433  
 Canterbury, Anselm af 426  
 Caoursin, Guillaume 22  
 Carl VIII Knutsson, konge af Sverige 243, 249 f, 259 f  
 Carl IX, konge af Sverige 27, 416  
 Carl X Gustaf, konge af Sverige 29, 56, 383, 461

- Carl XI, konge af Sverige 50, 175  
 Carl XII, konge af Sverige 50, 199  
 Carl XIII, konge af Sverige og Norge 48, 178, 314 ff, 318, 320  
 Carl XIV Johan, konge af Sverige og Norge 48, 67, 314 ff, 318, 320  
 Carl XV, konge af Sverige og Norge 316, 319  
 Carl XVI Gustaf, konge af Sverige 261, 267, 289 f, 385  
 Carl, hertug af Södermanland 314  
 Carl, svensk prins, hertug af Västergötland 319  
 Carl Johan, svensk prins 385  
 Carl Philip, prins af Sverige 386 f  
 Carminow, slægt 329  
*Carta Marina* 27, 412-420  
 Castello della Manta 383  
 Castrop, von, slægt 210  
 Castrop, Elisabeth von 210 f, 215 f, 221  
 Castrop, Heinrich von 211  
 Catharina de' Medici, dronning af Frankrig 124  
 Ceaușescu, Nicolae 385  
 Cecilia Håkonsdatter, norsk prinsesse 429, 433, 437  
 Charles, prins af Storbritannien og Nordirland, prins af Wales 262, 264  
*Charolais* 345  
 Chief Herald of Canada 84, 229  
 Christensen, Aksel E. 250  
 Christiern, prior 18  
 Christian I, konge af Danmark, Norge og Sverige 10, 71, 74 ff, 79, 81, 249, 260, 371, 415  
 Christian II, konge af Danmark, Norge og Sverige 328  
 Christian III, konge af Danmark og Norge 294  
 Christian IV, konge af Danmark og Norge 51, 55 f  
 Christian V, konge af Danmark og Norge 74, 82  
 Christian VI, konge af Danmark og Norge 123  
 Christian, hertug af Augustenborg 277  
 Christiansen, Simon 297  
 Christine, dronning af Danmark 275  
 Christoffer af Bayern, konge af Danmark og Norge 241, 439  
 Christoffer, greve af Oldenburg 79 f  
*Clans and Tartans of Scotland, The* 390  
 Claude af Bretagne, fransk prinsesse 423 f  
 Claussøn, Niels 376  
 Clemens, Skt. 21  
 Clemens VI, pave 428  
 Clemens VII, pave 124  
 Clifford, Robert 343  
 Cluny-museet, Paris 290  
*Codex Manesse* 333  
 Cole, Sir A. Colin 322  
 College of Arms, The 89, 339 f  
 Collect, slægt 327  
 Colliander, våben 285  
 Comyn, Aleksander, jarl af Buchan 431  
*Conrad Grünenberg* 102, 348  
 Coombs, slægt 131  
 Corbet, slægt 326  
 Cordtsen, Claus 449  
 Cornwall, jarl af 434  
 Corswant-Naumburg, Inga von 99  
 Cour amoureuse, La 348  
 Courtoisie 205, 211 f  
 Crampton, William 321  
 Cruy, Cornelius 449  
 Curland genannt von Gahlen, slægt 213 f  
 Curland genannt von Gahlen, Jacob 213 f  
 Custer, Henrik 74  
 Cølestin IV, pave 11  
  
 d' .... se den følgende del af navnet  
 Dacia, prioratet 9-26  
 Dageforde, Heinrich 79  
 Dahlbäck, Göran 381  
 Dahlerup, Troels 10, 369  
 Dalarna 271  
 Dalsland, våben 324  
 Dam, Sigvard Mahler 128  
 Damstævning 269-273  
 Danmark  
   Adel 10, 277  
   Kirkeklokker 375-377  
   Rigsvåben 27, 101 ff, 228  
   Seglstamper 381 f  
   Våben 241, 245, 248, 335  
 Dannebrog 11 f, 24  
 Dannebrogorden, danske 123  
 Danske Selskab for Heraldik og Sfragistik, Det 40  
 Danzig, våben 418 f  
 Dargun Kloster 144  
 Davidsen, Stein 358  
 De/de la .... se den følgende del af navnet  
 Dean, Ruth J. 199

- Debrett's Peerage and Baronetage* 197  
 Degerman, Henrik 382  
 Delmenhorst, våben for 71-83  
 Den .... se den følgende del af navnet  
 Denholm-Young, N. 342, 348  
 Derby, jarl af 345  
*Dering* 340, 342  
 Det .... se den følgende del af navnet  
 Dewitz, von, slægt 33-39  
 Dewitz, Ulrich von 35 f  
 di .... se den følgende del af navnet  
 Didrik, konge af Østgoterne 44, 415  
 Didriks-sagaen 415  
 Diepenbroch, slægt 212  
 Dierkow 137  
 Digital grafik 226-228  
 Dimidicering 18 f, 21  
*Display of Heraldry*, A 322  
 Doberan Kloster 137  
 Doberan Klosterkirke 150, 153  
 Dodge, Peter 322  
 Dover Castle 342  
 Dovre kommune 456  
 Drammen 356  
 Dronning Marie, fregat 276  
 du .... se den følgende del af navnet  
 Dubuisson, Pierre 127  
 Duc, Jørgen Skeel 36  
 Duc, Mandrup 36  
 Dueholm kloster 9 ff  
 Duerloo, Luc 230, 232  
 Dugdale, William 340  
 Durfendael, slægt  
 Dymoke, slægt 326  
 Düring-Rosenkrantz, Marie Dorothea  
   Elisabeth lensbaronesse 166  
  
 Edvard I, konge af England 340, 342, 429,  
   431 f  
 Eggeus, Niels Henrik 297  
 Egtved kommune 228  
 Eikeland, Kåre Norwald 285, 387  
 Eikhof 146  
 Eindridesson, Botolv 441  
 Eklund, slægt 131  
 Elefantorden, danske 123  
 Elisabeth, dronning af England 294  
 Ellefsæter, Bjørn 360  
 Elverfeldt, Johann Robert von 212  
 Elvin, Charles Norton 326  
  
 Embedssegel 9  
 Engelbrektsson, Engelbrekt 404 f  
 Engelbrektsson, Olav 297, 312  
 England  
   Våbenbøger 329-353  
 Enhjørning 99 f, 290 ff  
 Enqvist, slægt 389  
 Erik, Skt. 247  
 Erik Knutsson, konge af Sverige 394  
 Erik Läspe, konge af Sverige 394  
 Erik Magnusson, konge af Norge 426 ff,  
   430-433  
 Erik Magnusson, konge af Sverige 236  
 Erik V Glipping, konge af Danmark 233, 280  
 Erik VI Menved, konge af Danmark 233, 280  
 Erik VII af Pommern, konge af Danmark,  
   Norge og Sverige 102, 241-254, 258 f, 371,  
   380, 428, 440, 460  
 Eriksson, Karin 323  
 Erling Skakke, norsk jarl 429, 435  
 Erlingsdatter, Ingeborg 430  
 Erlingsson, Alv, norsk baron 431  
 Erlingsson, Bjarne, norsk baron, 429, 431 ff  
 Erlingsson, Vidkunn, norsk baron, 429 ff, 433  
 Errysson, Ulf 17  
*Erstfelden* 348  
 Eschenbach, Wolfram von 462  
 Estland 457 ff  
 Eufemia, svensk prinsesse 238  
 Evje kommune 356  
  
 Fahne, Anton 210 ff, 216  
 Falkener, Jon Kolbeinsson 441  
 Faner og flag 95 f, 321 f  
 Farensbach, von, slægt 205 f  
 Farensbach, Elisabeth von 204, 216  
 Farensbach, Johan von 205 f  
 Farensbach, Lorenz von 204 ff, 215 f, 222  
 Farsen, Antonius 26  
 Farveregel, heraldiske 199  
 Fastenow, Johannes 376  
 Fastolf, John 345 f  
 Fatulvsson, Jacob 300, 441  
 Favne 307  
 Felipe, infante af Spanien, prins af Asturien  
   263, 265 f  
 Ferdinand, tysk-romersk kejser 192  
 Ferral-Bourke, Edward greve 327  
 Filippa, engelsk prinsesse, dronning af  
   Danmark, Norge og Sverige 247, 254

- Filippus Simonsson, norsk konge 426  
 Finkenow, Niels Jakobsen Ruser 148  
 Finne-slægten 441  
 Finnes, Gunnar 47  
 Finsson, Jon 431  
 Finsson, Ogmund 434 ff  
 Fitzgerald, slægt 326  
 Fjordholm, Odd 426  
 Flag og faner 95 f, 321 f  
*Flag Bulletin* 95  
 Flag Research Center 95  
 Fleetwood, Harold 30 f  
 Fleming, slægt 390  
 Flensmarck, Tor 128, 285, 387  
 Forli, Alessandro da 81  
 Forstena, slægt 98, 131  
 Forsvar, danske 94  
 Forsvar, svenske 128 ff, 194 ff  
 Fosnes kommune 361  
 Foss, Jacob 26  
 Foss, Niels Andersen 17 f, 26  
 Fosseus, Helge 327  
 Fourcz, Lucien 127  
 Fox-Davies, Arthur Charles 199, 379, 434  
 Franklin, Julian H. 116  
 Frans I, konge af Frankrig 421, 423 f  
 Frans, hertug af Valois 423  
*Fraser*; herold 84  
 Fraser, slægt 390  
 Fredén, Gustaf 400  
 Fredericia kommune 453  
 Frederik II, tysk-romersk kejser 11  
 Frederik III, tysk-romersk kejser 71, 74 ff, 81  
 Frederik, kronprins til Danmark 263, 266  
 Frederik II, konge af Danmark og Norge 51  
 Frederik III, konge af Danmark og Norge 91, 454  
 Frederik V, konge af Danmark og Norge 328  
 Frederiksen, Erik Ellegaard 102  
 Frederikshavn kommune 228  
 Fredrikstad 354  
 Fredriksten fæstning 454  
 Frenzt, slægt 212  
 Friedrich, hertug af Augustenborg, prins af Noer 277  
 Friefeldt, David 386  
 Friis, Claus Achten 464  
 Frimurervåbener, svenske 314-320  
 Frölich, Carsten 121, 274  
 Funck, Christer 408  
 Fyresdal kommune 356  
 Forslev kirke 148  
 Gagge, slægt 128  
 Ga(h)len, von, slægt 209 f, 212 ff  
 Ga(h)len, NN von 215  
 Galbreath, Donald L. 199  
 Garter Principal King of Arms 230  
 Gaular kommune 357  
 Gaute, ærkebiskop 305  
 Gaute på Tolga 430, 432  
 Gautesson, Isak 431 f, 437 f  
 Gautsson, Finn 426  
 Gayre of Gayre and Nigg, Robert 115, 391  
 Gdansk 118  
 Geldern, hertuger af 126 f  
*Gelre* 102, 126 f, 200, 243, 336 f, 345 f, 348  
 Genealogiska Föreningen 132  
 Gentofte kommune 228, 279  
 Georg, Skt., se Skt. Jørgen  
 Georg, hertug af Braunschweig-Lüneburg 56  
 Gerhard, greve af Oldenburg 71 f, 75 ff, 82  
 Giesen, Josef 79, 81  
 Gillingstam, Hans 394, 396, 407  
 Giske 300, 429, 432  
 Gjerdrum kommune 361  
 Gjærevoll, Olav 364  
 Gilambek, slægt 226  
 Glasov 143  
 Glomma 356  
 Gloucester, hertug af 345  
 Gloucestershire 343  
*Glover's Roll* 200, 335, 426  
 Godfred af Bouillon, konge af Jerusalem 200  
 Goorstorf 137  
*Gorrevad* 336  
 Gozon, Dieudonné de 21  
 Gracsbeke, Zeeger van 127  
 Grandjean, Poul Bredo 279, 453  
 Gravli, Nell 355  
 Grenze, Gerhard 152  
 Grep, Brita 31, 386  
 Greve kommune 228  
 Grévy, Jules 386  
 Grip, Margareta 251 ff, 260  
 Gripsholm 249, 259  
 Gris, Henning 376  
 Grosvenor, slægt 329  
 Grotte, Gert 387  
 Grue kommune 359



- Grundtvig, N.F.S. 59  
 Grönlund, Per 387  
 Guds Lam 9  
 Guds Moder 9  
 Guillaume II, greve af Namur 127  
 Guillim, John 199, 322  
 Gundestrup-kedlen 41  
 Gunn, slægt 391  
 Gunnarsson, Birger 400  
 Gunnerus, Johann Ernst 364  
 Gustaf I Vasa, konge af Sverige 292, 294, 296, 412, 414 f, 417  
 Gustaf II Adolf, konge af Sverige 28 f, 49 f, 198 f  
 Gustaf III, konge af Sverige 50, 314  
 Gustaf IV Adolf, konge af Sverige 50  
 Gustaf V, konge af Sverige 317, 319  
 Gustaf VI Adolf, konge af Sverige 199, 317, 319  
 Gustaf, svensk prins, hertug af Uppland 319  
 Gustaf Adolf, svensk prins, hertug af Västerbotten 199, 320  
 Gustav, se Gustaf  
 Gutow, Timme von 145  
 Guttormsson, Bård 429  
 Guyenne King of Arms 323  
 Gyldenlove, slægt 441  
 Gyldenlove, Henrik Jensson 441  
 Gyldenstjerne, slægt 196, 462  
 Gyldne Skind, Det 345  
 Gyllenhjärta, våben 285  
 Gyllenstierna, slægt, se Gyldenstjerne  
 Gymnich 336  
 Gästrikland 272  
 Gøye, Birgitte 367, 370 f, 372  
 Gøye, Mogens 370  
 Gøye, Pernille 371  
 Gøye, Susanne 277
- Hadrian IV, pave 429  
 Hafkenschaidt, von, slægt 208  
 Haflore på Sorum 430  
 Haftoesson, Jon 435-439  
 Haftoesson, Sigurd 430, 433, 436, 438 f  
 Hagen, Günzel von, greve af Schwerin 301  
 Haggard, slægt 327  
 Hahn, slægt 35  
 Hahn, Catharina 156  
 Hahn, Birgitte Elsebeth 35  
 Halberstadt, Elisabeth von 157
- Hahn, Dorothea 158  
 Halland 460  
 Halland, Jacob greve af 396, 407, 427, 438  
 Hallberg, Svante 279  
 Hallstensen, Harald 355, 359  
 Halpin, Marjorie 230  
 Hals, slægt 128  
 Hamar kommune 363  
 Hamarøy kommune 359  
 Hambro, slægt 327  
 Hamilton, slægt 197, 390  
 Hamilton, Henning 385  
 Hamlet, skuespil 462  
 Hammar, K.G. 388  
*Handbook of Mottoes* 326  
 Hannover, kongeriget 101  
 Hannover, kongerne af 394  
 Hans, konge af Danmark og Norge 275  
 Hansen, Peter 376  
 Harald I Hárfager, konge af Norge 54  
 Harald III Hårderåde, konge af Norge 427, 429  
 Harold Godwinsson, konge af England 429  
 Harmignics, Roger 382, 463  
 Harmstorf 152  
 Hasle kommune 452 f  
 Hatton, Christopher 340  
 Hauke, Carola Sjögren 199  
 Hauptmann, Felix 19, 119  
 Havekenschaidt, von, slægt 208-211  
 Havkenschaidt, NN von 215 f, 220  
 Havelberg, slægt 302  
 Havelberg, Johann von 137  
 Havelberg, Kotimar von 137, 302  
 Haven, Lambert von 91  
 Haven, Michael von 91  
 Haven, Peter von 448  
 Haxthausen, O.H.M. baron 224 ff  
 Headingley, Jacques 323  
 Hedengren, Sven-Olof 288  
 Hedin, Sven 327, 387  
 Hedström, Jan-Olof 105 ff  
 Hedvig Eleonora, dronning af Sverige 56  
 Heering Anton 78  
 Heim, Bruno B. 199, 325, 460  
 Heinenzoon, Claes, dit Gelre 126 f  
 Heinrich, fyrste af Mecklenburg 137, 143, 301  
 Heinrich, hertug af Mecklenburg 240  
 Heinrich, fyrste af Werle 145  
 Heinrichsdorf 137  
 Helena, dansk prinsesse 394, 453

- Helgen, Geir 275, 358  
 Helgener  
   Sankt Birgitta 435  
   Sankt Erik 247  
   Sankt Jørgen/Georg 249 f, 378, 418  
 Helgesen, Paul 381  
 Helligåndsorden, franske 128  
 Helläkoski, slægt 131  
 Helläkoski, Reijo 387  
 Hemmingsson, Johan 404  
 Hemsedal kommune 358  
 Henningsson, Harnikt 302, 440  
 Henri, arvestorherzog af Luxemborg 262, 265  
 Henrik V "Bolingbroke", konge af England 345 f  
 Henrik, prins af Danmark 120, 274, 278  
 Henrik, konge af England 345, 431  
 Henrik, konge af Jerusalem 11  
 Henrik Lové, hertug af Sachsen og Bayern 37, 394, 415, 453  
 Henriksen, Jarle E. 359  
 Henriksson, Alf 31, 197  
 Heraldik  
   Adelig 115  
   Ancvåbener 201-223  
   Baltisk heraldik 457  
   Bysegl, norske 454 f  
   Embedssegl 9  
   Fabelvæsener 328  
   Farveregel 199  
   Fylkeskommuner 455  
   Hjerter 393-411  
   Kirkeklokker 375 ff  
   Kirkelig heraldik 9-26, 199  
   Kollokvier 118, 232, 324 f, 462 f  
   Kommunevåbener, Danmark 451 ff  
   Kommunevåbener, Norge 354-366, 454-457  
   Kongelige våbener 261-268  
   Kongresser 132, 192 f, 199, 228-231, 232  
   Kors 9-26  
   Kunstnere 457  
   Landskabsvåbener 27-32, 105-110, 269-273, 460 f  
   Lindeblad 393-411  
   Militær heraldik 128 ff, 194 ff  
   Oprindelse 112 ff  
   Religiøs 232  
   Russiske attributer 292-296  
   Soblad 393-411  
   Tinkurer 199 f  
   Tronfølgerskjolde 261-268  
   Valgsprog 50, 71, 82, 94, 118, 130, 201, 326 ff  
   Våbenbøger 126 f, 329-353  
 Heraldisk Selskab  
   Canada 229  
   København 96, 99  
   Nederlandene 94  
   Skandinavisk 40, 120, 226  
 Heraldisk Tidsskrift 132  
 Heraldry Society of Canada 229  
*Heraldry Today* 380  
 Herberstein, Sigismund von 294  
 Herman, klokkestøber 375  
 Hermann af Hessen 81  
 Hermann, landgreve af Thüringen 236  
 Hermelin, slægt 197  
 Herthelius, Antoinette Ramsay 199  
 Hesbo 425, 427, 430, 432  
 Hesbo-slægten 434  
 Hessen, fyrsteslægt 198 f  
 Hestakorn, Audun Hugleiksson, norsk baron 300, 438  
 Heymowski, Adam 95, 104, 118, 198 f, 288  
 Hieronymus, Skt. 48  
 Hildebrandt, A.M. 29  
 Hillerød kommune 228  
 Hinrichsdorf 137  
 Hinsebergs-slægten 209  
 Hiskia 418  
*Historia de gentibus septentrionalibus* 412  
 Hjelmtegn 19 f  
 Hjerter 393-411  
 Hjortzberg, Olle 30 f  
 Hlinsko, by 232  
 Hnatyshyn, Ramon John 379 f  
 Hobbes, Thomas 111-117  
 Hof kommune 358  
 Hohenlohe, borg 187  
 Hohenlohe, fyrsteslægt 187 ff  
 Holloger, Dietrich 152  
 Holmestrand, byvåben 454  
 Holmquist, Anders 95  
 Holstein-Gottorp, fyrsteslægt 196, 198 f  
 Holtskog, Halvor 356, 360, 364  
 Homoet, Jan van 127  
 Hornnes kommune 356  
 Horten, byvåben 455  
 Hudiksvall 196  
 Hugcnpot, slægt 212

- Hugo, Victor 462  
 Huitfeldt, Arild 74, 78 f, 400  
 Huitfeldt, Birthe 168  
*Huldberg* 126 f  
 Hulthem, Charles van 127  
 Humphery-Smith, Cecil 325, 382, 433  
 Huntingdon, jarl af 345, 427 f, 431 f  
 Hupp, Otto 188, 462  
 Hussein, konge af Jordan 386  
 Husum, Peter 55  
 Huxfords, J.F. 322  
 Hvas af Gjerholm, slægt 224-226  
 Hvas af Ormstrup, slægt 224-226  
 Hvas, Christen 226  
 Hvas, Christoffer 224-226  
 (Hvas), Mikkel Nielsen 226  
 Hvidovre kommune 228  
 Hye, Franz-Heinz von 325, 382, 462  
 Hylestad kirke 307 f  
 Hyllén-Cavallius, slægt 131  
 Hyrsky, Tuomas 231  
 Hälsingeland 383  
 Händel, Bengt 381  
 Härnösand 271  
 Häschendorf 137  
 Hønefoss, byvåben 455  
 Hövel, von, slægt 210  
 Håkon, kronprins af Norge 263, 266  
*Håkon Håkonssons Saga* 426  
 Håkon IV Håkonsson, konge af Norge 281, 425, 427, 429 ff, 433, 437  
 Håkon VI Magnusson, konge af Norge og Sverige 236 f, 239, 258, 428, 430, 435 f, 440  
 Håkon VII, konge af Norge 57  
 Håvardsdatter, Åsa 441
- Ibsen, Henrik 300  
 Ihre, Johan 293  
 Inga fra Varteig 430  
 Inge Bårdsson, konge af Norge 426, 429  
 Ingeborg, dronning af Danmark 280  
 Ingeborg, dansk prinsesse 239, 428  
 Ingeborg, svensk prinsesse 394  
 Ingeborg Håkonsdatter, norsk prinsesse 428, 430  
 Ingeram, Hans 236, 257  
 Ingrid, dronning af Danmark 278  
 Innocens II, pave 11  
 Isabella, fransk prinsesse 345  
 Isaksson, Gaute, norsk baron 437 f
- Istedløven 57-67  
 Ivan III, zar af Rusland 418
- Jacob, apostelen 21  
 Jacobsdatter, Gjertrud 441  
 Jacobæus, Holger 78 f  
 Jaromar, fyrste af Rügen 137  
 Jean IV, hertug af Brabant 127  
 Jean de Châtillon, greve af Blois, hertug af Gelderland 126  
 Jellinge-stenen 42, 55  
 Jensen, slægt 389  
 Jerne, Niels 40  
 Jerusalem, kongeriget 200  
 Jéquier, Léon 199  
 Ješck, herre af Pardubice 232  
 Jesus Kristus 11, 378, 380, 388  
 Johan, greve af Oldenburg 76  
 Johan III, konge af Sverige 45, 295 f  
 Johann af Pfalz 241  
 Johann, fyrste af Mecklenburg 137, 301  
 Johann, fyrste af Werle 145  
 Johannes Døber 9 f, 11 ff, 16, 21  
 Johannesen, Knut 454  
 Johannesson, Kurt 412, 416  
 Johanniterflag 11 f  
 Johanniterordenen i Danmark 9-26  
 Johanniterordenen i Sverige 132  
 Johansen, Jacob 18 f  
 Johnston, David 116  
 Jomfru Maria 21, 99 f, 290-292, 325  
 Jonsson, Håkon 425, 428, 430, 434, 439, 441  
 Jonsson, Vidkun 433  
 Jonsson, Sigurd 439  
 Jooste, Franz 321  
 Joys, Charles 309  
 Jull, Hans 13  
 Juul, Esger 404  
 Juuvarra, Filippo 383  
 Jülich, slægt 212  
 Jylland, fregat 276  
 Jäger-Sunstenau, Hanns 462  
 Jägerhorn af Spurila, slægt 178  
 Jämtland 383 f  
 Jönköping 196  
 Jørgen/Cicorg, Skt. 20 f, 249 f, 378, 418  
 Jørgensen, A.D. 24  
 K ..., se også under C  
 Kaišiadorys 458  
 Kaland, Nicolaus von 144

- Kalmarunionen 233  
 Kamptz, slægt 302  
 Kamtjatka-ekspeditionen 445, 449 f  
 Kanga Unge 430, 437 f  
 Kapfelman, slægt 131  
 Karelen, landskab 197 f  
 Karin, Adam von 145, 172  
 Karin, Claus von 145  
 Karin, Detwig von 146  
 Karin, Georg von 145  
 Karin, Hans von 145  
 Karin, Henneke von 145  
 Karin, Johann von 145  
 Karin, Lambert von 145  
 Karin, Martin von 145  
 Karin, Marquard von 145  
 Karin, Werner von 145 f  
 Karl, se Carl  
 Karl den Dristige, hertug af Burgund 71, 74, 79, 82, 345  
 Karl, greve af Charolais 345  
 Karl V, tysk-romersk kejser 9  
 Karlsson, Örjan 403  
 Kasimir, konge af Polen 418  
 Katarina af Alexandria, Skt. 131  
 Katarinaskolen, Uppsala 131  
 Katharina, pommersk prinsesse 240  
 Keldby kirke 149  
 Kennedy, John 230  
 Kent, jarl af 345  
 Kent, Samuel 322  
 Kierulf, Jonas 124  
 Kils kirke 201-219  
 Kirchberg, Ernst von 237 f, 258  
 Kirch Mulsow 146  
 Kirkbro, Jens Eltrup Svenborg 387  
 Kirkebø 254  
 Kirkeklokker 375 ff  
 Kirstein, Olaf 392  
 Kjetil, norsk hertug 429  
 Kjølens, Klaus 123  
 Klackenbergh, Henrik 405  
 Klaner, skotske 390 f  
 Klinge, Matti 283  
 Klingspor, Carl Arvid 29, 99  
 Knieper, Hans 463  
 Knoville, Gilbert 343  
 Knud (IV) VI, konge af Danmark 44, 102, 394 f  
 Knudsen, Svend Aage 33 f  
 Knutsdatter, Katarina 435, 439  
 Knutsson, Alv. 441  
 Knutsson, Hans 26  
 Knutsson, Karl, konge af Sverige 243, 249 f, 259 f  
 Kock, Jørgen 373 f  
 Kofoed, slægt 128  
 Koht, Halvdan 432  
 Kohtla-Järve, våben 459  
 Koleren, Otto 76  
 Kollokvium  
   Krakow 118  
   Rothenburg 232, 324 f  
   Skt. Pölten 462 f  
*Kongen af Norge* 346 f  
 Konger, Hellige Tre 72, 79, 81  
 Kongresser, exlibris  
   Chrudim 232  
 Kongresser, heraldisk-genealogiske  
   Cambridge 132  
   Madrid 192 f  
   München 199  
   Ottawa 228-231, 232  
   Torino 231  
   Wien 132  
 Kongresser, vexillologisk  
   Cape Town 321 f  
   Warszawa 95 f  
 Konnevecsi landkommune 355  
 Kontrapunkt, designfirma 102  
 Kors 9-26  
 Kortsen, Hans 329  
 Køues, våben 459  
 Krabbe (af Halland), slægt 396  
 Krag af Jylland, slægt 224-226  
 Kranz, Albert 78  
 Kreisau 160  
 Kristianstad län 460 f  
 Kristiansund 454  
 Kristina, norsk prinsesse 429  
 Kristina, svensk dronning 198 f  
 Krohg, Christian 53  
 Krok, Kjetil 429, 433  
 Kronborg 245  
 Krons-kamp 143  
 Kronvall 131  
 Krook, Caroline 378  
 Krummedige, Henrik 400  
 Kruse, slægt 224-226, 360  
 Kruse, von, slægt 203

- Kruse, Karen 36 ff  
 Kruse, Madlena von 204, 215 f, 223  
 Kröpelin, Arnold 152  
 Kröönström, våben 285  
 Kråkeroy kommune 354  
 Kudirkos Naumiestis, byvåben 458  
 Kunsthallens Auktion, København 224  
 Kurrild-Klitgaard, Peter 462 f  
 Kwiatkowski, våben 285  
 Kyhn, Knud 464  
 Küle, Adelheid 150, 152 f  
 Küle, Johann 152  
 Kumpel, Eva Elisabetha von 192  
 Kumpel von Brömblin, Hans Ulrich 192  
 Kyriel, Monsieur 336  
 Kyrpinga-Orm 429  
 Kyse 148  
 Kobenhavns Kommune 91-93  
 Køge kommune 228  
 Kälde, Bengt Olof 106, 118, 247, 325, 378, 385 f, 460, 462
- l' .... se den følgende del af navnet  
 La/la .... se den følgende del af navnet  
 Labyrinth 106 ff  
 Lackschewitz, Klas 213  
 Laecmont, Rutger van 127  
 Lackvere, våben 459  
 Lalasson, Sten 396, 406  
 Landskabsvåbener, svenske 27-32, 105-110, 269-273, 460 f  
 Lange, Hans 35  
 Lappland 27-32  
 Lardal kommune 358  
 Laroque, Judith Anne 85  
 Larsen, Andreas 376  
 Laton, Robert de 329 f  
 Laurentius, Skt. 21  
 Lauwick, slægt 127  
 Lavrova, Zlata 387  
 Lawick, slægt 127  
 Lazarusordenen 285, 287  
 Legion Norge 61  
 Leiel, Sander 327, 368  
 Leirfjord kommune 359  
 Leistad, Geirr I. 300  
 Lendmanns-ætter 428-430, 433-442  
 Lennart, svensk prins 385  
 Leo X, pave 124  
 Leo XI, pave 124
- Leoparder 186-189  
 Leopold I, tysk-romersk kejser 190  
 Leopold III, konge af Belgien 261, 264, 267  
 Lesja kommune 362  
 Letland 457 ff  
 Levan, Maria 132  
 Levetzow, Conrad von 145  
 Levetzow, Heinrich von 145  
 Leviathan 113-117  
 Lex, skulptur 46 f  
 Leyell, Sander 327, 368  
 Lignell, Christer 288  
 Liisberg, Bering 79, 81  
 Lillehammer, byvåben 454  
 Lilliefeld, slægt 367  
 Lilliefeld, Hans Pedersen 367  
 Lilliefeld, Mogens Jensen 368 f  
 Lilliefeld, Peder Hansen 367 f, 370 f, 373 f  
 Lillienstierna, slægt 182  
 Limbek, Hennecke 337  
 Limburg-Stirum, Frederic, greve de 127  
 Lindberg, slægt 408  
 Lindberg, Bo Ossian 292  
 Lindeblad 393-411  
 Lindgren, slægt 408  
 Lindqvist, slægt 408  
 Lindqvist, Herman 192  
 Litauen 457 ff  
 Livkompagni, svenske 196  
 Ljusdal 196  
 Lodinson, Bjarne 431  
 Lord Lyon King of Arms, Court of 230  
 Losna-slægten 435, 439  
 Louise, dronning af Danmark 328  
 Loutsch, Jean-Claude 382  
 Loyalist College 90  
 Loÿe, Georg de 235  
 Lubberstorff 137  
 Ludvig den Store, konge af Ungarn og Polen 242  
 Ludvig IX den Hellige, konge af Frankrig 11  
 Ludvig XI, konge af Frankrig 126  
 Ludvig XII, konge af Frankrig 423  
 Lund stift 460  
 Lundförbund kirke 15  
 Lundquist, Birger 31  
 Lupant, Michel 321  
 Lupell, Robert 431  
 Lyall, slægt 327  
 Lyna, F. 127

- Lüneburg, hertuger af 101, 394  
 Lüneburg, von, slægt, 210 f  
 Lüneburg, Elisabeth von 211, 215 f  
 Lüneburg, Johann von 211, 215 f, 221  
 Lysaker, Trygve 309  
 Lütken, Ida Elisabeth 163  
 Löfving, Johan 201 f, 209  
 Löver 41-70, 186-189, 190 ff  
*Løverridderen* 45  
 Löwenhielm, Fredrik 199, 288, 385
- Machiavelli, Niccolo 125  
 MacIver, slægt 391  
 MacLeod, slægt 391  
 MacMillan, slægt 390  
 MacNeil, slægt 390  
 MacPherson, Gordon 462  
 Magister Godfred 431  
 Magnus, Johannes 296, 412, 416 f  
 Magnus, Olaus 27, 296, 412-420  
 Magnus Berrføtt, konge af Norge 42, 426, 432  
 Magnus Eriksson (Smek), konge af Norge og Sverige 192 f, 234 f, 236 f, 258, 279, 428, 435, 440  
 Magnus Erlingsson, konge af Norge 429, 435 f  
 Magnus Håkonsson, norsk hertug 427 ff  
 Magnus Håkonsson Lagabøter, konge af Norge 429-432  
 Magnus Ladulås, konge af Sverige 44, 193, 233 ff, 257, 415  
 Magnusson, Ingevald 402  
 Maier, Charles 84  
 Malmberg, Mari-Ann 278  
 Malmberg, Ole 278  
 Malmø, byvåben 461  
 Malmöhus län 460 f  
 Malteserkors 13 ff  
 Malteserordenen, se Johanniterordenen  
 Mandela, Nelson 320  
*Manesse* 348  
 Mannerheim, greverne 183  
 Mannerheim, Carl Erik friherre 177, 179, 182  
 March, jarl af 345  
 Margaret, skotsk prinsesse 427, 431  
 Margaret, norsk prinsesse, dronning af Skotland 428  
 Margareta, svensk kronprinsesse 199  
 Margrethe I, dronning af Danmark, Norge og Sverige 233, 239 ff, 243, 248, 251 f, 258 f, 428, 440
- Margrethe II, dronning af Danmark 123, 278, 464  
 Maria Magdalena 21  
 Maria, mecklenburgsk prinsesse 240  
 Maria, prinsesse af Burgund 75 ff  
 Maria de' Medici, dronning af Frankrig 124  
 Marinasson, Magnus 402 f  
 Markmand, Iven 148  
 Markus, evangelist 376  
 Mars, planet 354  
 Mathieu, Rémi 119  
 Mattern, Günther 382  
 Mauritius 431  
 Maximilian, tysk-romersk kejser 75 ff, 294  
 Maximiliano I, kejser af Mexiko 385  
 Mecklenburg, våben 237 f  
 Medici, slægt 124 ff  
 Medici, Cosimo de' 125  
 Medici, Foligno di Conte de' 125  
 Medici, Giovanni de' 125  
 Medici, Lorenzo de' 125  
 Medici, Piero de' 125  
 Medvedev, Mikhail 200  
 Meiska, J. 198  
 Ménestrier, Francois Claude 199  
 Messerschmidt, D.G. 448  
 Metzler, slægt 131  
 Michael, ærkeengelen 21  
 Michelangelo 32  
 Michelsdorf 137  
*Military Roll* 336 f, 348  
*Miltenberg* 335, 348  
 Modéen, Herdis 382  
 Moidentin kirke 142  
 Moltke, våben 137-174  
 Moltke, Adam Gottlob lensgreve 145, 166 f  
 Moltke, Adam Gottlob Detlev greve 166 f  
 Moltke Adelheid 158  
 Moltke, Albrecht 155  
 Moltke, Anna Catharina 158 f  
 Moltke, Augusta Wilhelmina Thorveiga komtesse af 165  
 Moltke, Carin 157  
 Moltke, Christina 149 ff  
 Moltke, Conrad 138f, 143 f, 154 f  
 Moltke, Eberhard 139 f, 143 f, 148  
 Moltke, Egon Viktor von 160  
 Moltke, Elsabe 149 ff  
 Moltke, Friedrich 137, 142 ff, 154 f, 172 f  
 Moltke, Friedrich Detlof rigsgreve von 160

- Moltke, Georg 138, 140  
Moltke, Heinrich 140 ff. 148, 152, 154 f  
Moltke, Helmuth Carl Bernhard von 160  
Moltke, Henning 149, 151, 155  
Moltke, Joachim Friedrich 159  
Moltke, Johann 137, 140, 142-145, 148-157, 172 f  
Moltke, Ludwig Carl von 165  
Moltke, Magdalena Margarethe 159  
Moltke, Maximilian Johann Anton von 160  
Moltke, Vicke 139, 140, 143 f, 148 f, 152, 154  
Moltke, Werner Jaspas Andreas lensgreve af 162 f, 165  
Moltke, Woldemar 155  
Moltke-Huitfeldt, Gebhard greve 168  
Moltke-Rosencrantz, Georg baron af 166  
Moltkenborg 166, 168  
Monarki, svenske 288 f  
Moncreiffe of that ilk, Sir Iain 391  
Monogrammer, kongelige 123  
More, Thomas 381  
Mortensen, Jacob 16  
Mouritz, greve af Oldenburg 81  
Mtshali, L.P.H.M. 321  
Mule, Hans 369  
Munch, Johan Storm 52  
Munksgaard, Jan Henrik 95  
Munthe, Gerhard 46, 425  
Mussolini, Benito 385  
Myre, slægt 128  
Märtha, kronprinsesse af Sverige 69  
Møllhausen, slægt 131  
Møller, Valdemar 279  
Mörner, slægt 178  
Mörner af Morlanda, Ebba 98  
Månsson (Nokia), Jören 295
- Naillac, Philibert de 9  
Nakskov kommune 453  
Namur 236  
Natt och Dag, slægt 99  
*Navarre* 336  
Nederlandene, Heraldisk Selskab i 94  
Neis, Th. 452  
Nekrologer  
Claus Achton Friis 464  
Adam Heymowski 104  
Olaf Kirstein 392  
Ole Rostock 40  
Hans Wilhelm Saxild 133
- Erik Spens 132  
Nesselrode-Hugenpot, von, slægt 212  
Nesselrode-Hugenpot, Christian von 212  
Nesselrode-Hugenpot, Philip Wilhelm von 212  
Nesselrode-Hugenpot, Rütger von 212  
Neu Garz 143  
Neukirchen 150, 152  
Neu-Krummendorf 137  
Neve, William le 334 f  
Nevéus, Clara 118, 230, 270 f, 275, 325, 383, 405  
Nevéus, Torgny 288  
Neville, Ralph, jarl af Westmoreland 346  
Nicolaus, fyrste af Werle 145, 301  
Nidaros ærkebispedømme 427  
Nienhagen 137  
Nisbeth, Åke 236  
Nissedal kommune 360  
Nivin, J. 198  
Nord-Odal kommune 355  
Nord-Trøndelag fylkeskommune 200  
Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondheim 421  
Nordenskiöld, Nils Adolf Erik friherre 327  
Nordenvall, Per 385  
Nordiske nationalsymboler 41-70  
Nordland 455  
Nordmaling 196  
Norge  
Adel 428 ff. 433-444  
Kommunevåbener 354-366, 454-457  
Lendmanns-ætter 428 ff. 433-442  
Middelalderheraldik 425-444  
Rigsvåben 54 f  
Seglstamper 381 f  
Våben 241 f, 245, 248, 335  
NORMA 381 f  
Norrbotten 105, 271  
Northumberland, jarl af 427  
Notke, Bernt 249  
Novgorod, fyrstedømme 197  
Nuland, Kort van 374  
Nunavut, territorium 231  
*Ny Svensk Vapenbok* 27  
Nyström, slægt 389  
Närke 271  
Norgaard, Bjørn 463  
Nöteborg 414  
Odder kommune 228



- Oddsdatter, Magnhild 441  
 Oddsdatter, Ragna 441  
 Odenberg, Christina 388  
 Oertzen, Maria Dorothea Margareta von 163  
 of ..., se den følgende del af navnet  
 O'Ferrall, slægt 327  
 O'Ferrall, Edward 327  
 Offesen, Anders 10  
 Ogmundsson, Bjørn 436  
 Ogmundsson, Ivar 436  
 Ogmundsson, Ogmund 436  
 Ogmundsson, Olaf 436  
 Ogmundsson, Skofte 429  
 Ohlsson, slægt 131  
 Olav II Haraldsson den Hellige, konge af Norge 427  
 Oldenburg, våben for 71-83  
 Oldenburg-hornet 71-83  
 Olivier, Laurent 326  
 Olofsson, Karl 406  
 Olsen, Odd P. 361  
 Olsen, Preben 278  
 Olsen, Thomas Hatt 11 f  
 Oluf, Skt. 21  
 Oluf III Håkonsson, konge af Danmark og Norge 239, 244, 258  
 Olverson (Olfvirsson), Svale 300 f, 440  
 Onsøy kommune 354  
 Oppdal kommune 457  
 Oppstad sogn 356  
 Oppstadåa 356  
 Orkney-øerne, våben 45, 55  
 Ormsson, Sigurd 437  
 Os kommune 363  
 Oseberg-graven 41  
 Oscar I, konge af Sverige 316, 318 f  
 Oscar II, konge af Sverige og Norge 57, 66, 317, 319  
 Oscar, svensk prins, hertug af Gotland, prins Bernadotte 319  
 Oslo domkirke 69  
 Osterøy kommune 357  
 Oswald, Gert 396  
 Otto, biskop i Bamberg 186 ff  
 Otto III, hertug af Braunschweig 236  
 Otto IV, tysk-romersk kejser 394  
 Otto, greve af Oldenburg 71 f, 78  
 Ovelacker, von, slægt 208-212  
 Ovelacker, Johann von 211 f  
 Ovelacker, NN von 215 f, 220  
 Overlacker, von, slægt 208  
 Overcastrop, slægt 210 f  
 Oxenstierna, Gabriel Bengtsson 383  
 Pacius, Fredrik 283 f  
 Palanga 458  
 Palmfelt, August Fredrik 177, 179  
 Paracelsus, naturforsker 49  
 Pardubice, by 232  
 Paris, Matthew 11, 200, 333, 426  
 Parisiensis, Matheus, se Matthew Paris  
*Parliamentary Roll* 335, 342 f  
 Parsberg, Oluf 36 f  
 Parzival 462  
 Pasch, Johan 386  
 Pastoureau, Michel 199, 325, 333, 336, 348, 382  
 Patkuls, von, slægt 210  
 Patriarkalkors 13  
 Paulus, evangelist 378  
 Pedersen, Berndt 26  
 Pedersen, Johan 78  
 Pedersen, Peder 13 f, 16 f, 20  
 Pecz 137  
 Pentz, Conrad von 142  
 Pepelow 144  
 Persson, Göran 323  
 Peter, apostelen 21  
 Peter af Orkney-øerne, biskop 431  
 Peter bonde 441  
 Petersdorf 137  
 Petersen, Henry 18, 24  
 Petersson, Ogmund 436 f  
 Petersson, Peter Unge 436 f  
 Pfalz, fyrsteslægt 198 f  
 Pfalzgrever 120  
 Philip, hertug af Edinburgh 328  
 Philipsson, Erlend 439  
 Pine, Leslie G. 326 ff  
 Pipping, Knut 27  
 Pisano, Andrea, billedhugger 125  
 Pitti, slægt 125  
 Pius IV, pave 124  
 Pjotr Fedorovitj, russisk tsarevitz 387  
 Pommern, våben 241, 245  
 Poppius, Gabriel 386  
 Popoff, Michel 382  
 Porsgrunn, byvåben 455  
 Postkort, heraldiske 103  
 Port Coquilam 86

- Posse 196  
 Pottinger, Don 391  
 Poulsen, Svend "Gonge" 128  
 Pramule, Heinrich 144  
 Prange, Knud 33-36, 38, 96 f, 121, 274  
 Presbyter, Johannes 335  
 Preusscn, kongeriget 101  
 Pribislaw, vendisk fyrste 137  
 Przemysl II, konge af Polen 118  
 Püssi, våben 459  
 Pöykkö, Karlevi 292  
 Pålsson, Leif 95
- Quirino, Hieronymus 420
- Rabbow, Arnold 100  
 Raben, Sophia Hedwig 166  
 Raben-Huitfeldt, Charlotte Emerentze 168  
 Raden 144  
 Rande 427, 437  
 Rancke, Jan 127, 131, 198 f, 200, 236, 280, 285, 293, 345, 378, 387, 396, 404 f, 460 f  
 Rangkroner 120  
 Rasmussen, Wilhelm 54  
 Rault, Philippe 96, 321  
 Rauma kommune 362  
 Ravensberg 144, 146  
 Ravensberg, Jens Jepsen 376  
 Reid, Judith Prowse 382  
 Rein 429  
 Renhorn, slægt 131  
 Retzow, Kotimar von 137, 301 f  
 Reutersvärd, Oscar 309, 313  
 Reventlow, slægt 35  
 Reventlow, Abele von 152  
 Reventlow, Grete von 152  
 Reventlow, Hartwig von 152  
 Reventlow, Heinrich von 152  
 Reventlow, Margareta von 150, 152 f  
 Ribbing, slægt 99, 131  
 Ribnitz Kloster 144  
 Richard II, konge af England 329, 345 f  
 Riddarhuset  
   Baltikum 98  
   Finland 98, 175 f  
   Pommern og Rügen 98  
   Sverige 98 f, 175  
 Ridderordener 9  
 Riebn, Heinrich 144  
 Riis, Thomas 12
- Rike, David 356  
 Rikissa, dansk prinsesse 394  
 Riksantikvarieämbetet (Sverige) 217  
 Riksarkivets Heraldiska Nämnd (Sverige) 105 ff  
 Rimša, Edmundas 457 f  
 Ringebu kommune 357  
 Roads, Elizabeth 230  
 Robert I Bruce, konge af Skotland 428  
 Roberts, Vera 88  
 Rogne 441  
*Rôle d'armes de l'ost de Flandre* 333  
*Rôle d'armes Bigot* 333  
 Rollag kommune 362  
 Rolland, Victor og Henri 200  
 Rolvsøy kommune 354  
 Romanoff, Prins Dimitri 96  
 Romskog kommune 355  
 Roos af Hjelmsäter, slægt 402  
 Roos af Ervalla, slægt 403  
 Roos (af Ervalla), Birgitta Ulfsdotter 403  
 Rosen, Barbara von 204, 216  
 Rosen, Hans von 204, 207, 215 f, 223  
 Rosenberg, slægt 131  
 Rosenkrans 20 ff  
 Rosenkrantz, slægt 462  
 Rosenkrantz, Axel 127  
 Rosenkrantz, Henningia Annette  
   lensbaronesse 166  
 Rosenvinge, Jens 368  
 Rosenvinge, Henrik 368  
 Roskilde amt 228  
 Roskilde domkirke 248  
 Rostock, våben 237 f  
 Rostock, Ole 38, 40, 392  
 Rotevatn, Inge 357  
 Rothenburg 324 f  
 Rotterdam, Erasmus af 381  
 Rudbjerg kommune 228  
 Runeberg, Johan Ludvig 284  
 Runeberg, Walter 46  
 Runkelstein, borg 462  
 Ruprecht af Pfalz 81  
 Rurik, fyrste af Novgorod 197  
 Rusland, våben 418 f  
 Rydberg, Carina 378  
 Rätzel, Peter 325  
 Rømer, slægt 297-313, 440  
 Rømer, Else Ottesdatter 441  
 Rømer, Elsebe 300

- Rømer, Gertrud 299 f, 440  
 Römer, Harneit 301  
 (Rømer), Harnikt Henningsson 440  
 Römer, Heinrich 301  
 Römer, Henning 300 f  
 Römer, Ingerd Ottesdatter 300  
 Römer, Otte 299-302, 306, 308 f, 313, 440  
 Römer, Svale 300  
 Römer, Svale Olversson 300 f, 440  
 Römer, Svale Ottesson 440 f  
 Römer, Zabel 301  
 Røros kommune 354 f  
 Røst kommune 456
- Saare, våben 460  
 Sabel, Gustaf Jonsson 295  
 Sabourier, Cathy 84  
 Sack, Johan Gabriel 387  
 Sagerlund, Vladimir A. 109, 378  
*Saint-Laurent*, herold 84, 230  
 Samnanger kommune 365  
 Samson 51 f  
 Sancerre, Louis de 21  
 Sandberg, slægt 388  
 Sandefjord, byvåben 455  
 Sandels, Marianne 382  
 Sankt ..., se Skt.  
 Saskatchewan 380  
 Sassoferato, Bartolo di 119, 200, 325  
 Saunders, viceadmiral 449  
 Saul, N. 342 f  
 Savolainen, Raimo 177  
 Savoyen 382  
 Sayward, byvåben 87  
 Saxild, Hans Wilhelm 133  
 Saxo 415  
*Saxo* 128  
 Saxoferrato, Bartolus de, se Bartolo di Sassoferato  
 Scheffer, C.G.U. 237, 383  
 Scheibelreiter, Georg 325  
 Schierstedt, von, slægt 203  
 Schierstedt, Edda von 216  
 Schierstedt, Georg von 207, 210-213, 215 f  
 Schierstedt, NN von 215 f, 221  
 Schlenderhan, slægt 212  
 Scholer, Jean 325  
 Schohusen, Friedrich 79  
 Schorlemer, slægt 170  
 Schreyer, Edward Richard 86
- Schulenburg, von der, slægt 101  
 Schulman, slægt 197  
 Schwartzhoff, von, slægt 203 f, 207, 213  
 Schwartzhoff, Wilmoth von 203, 205, 215 f, 220  
 Schwerin, våben 237 f  
*Segar* 335  
 Scrope, slægt 329  
 Seglstamper 128  
 Seitz, Adam 192  
 Seitz, Heribert 235, 288  
 Seitz von Wolfenring, Johann Engelhard, adlet von Seitzberg, 190  
 Seitzberg, von, slægt 190  
 Selden, John 117  
 Serafimerorden, svenske 261-268, 385  
 Seyler, Gustav 234  
 Shakespeare 326, 346  
 Sibylla, svensk prinsesse 199  
*Sicilien*, herolden 199  
*Siebmacher* 192, 200, 213  
 Sigismund, konge af Polen 417 f  
 Sigurd på Aga 425  
 Sigurd Favnesbane 307  
 Sigurd Håkonsson, norsk prins 437  
 Sigurd Magnusson Jorsalfar, konge af Norge 429, 432  
 Sigurd kongsson Rova 434  
 Sigurdsson, Håkon 433  
 Sigurdsson, Ivar Rova 435  
 Sigurdsson, Ogmund 435 ff  
 Sigvard, svensk prins 385  
 Siksika Nation 88  
 Sillamäe, våben 460  
 Silvegren, slægt 131  
*Simple Heraldry* 391  
 Sinclair, slægt 327, 390  
 Sinclair, våben 435  
 Sinclair, William jarl af 439  
 Sjöholm, slægt 389  
*Skandinavisk Vapenrulla* 128, 131, 285 f, 387 f  
 Skastrop, slægt 210  
 Skastrop, Elisabeth 210  
 Skjervold, Einar H. 355, 457  
 Skjoldholdere 21, 27  
 Skjoldhoved 15  
 Skoftesdatter, Tora 429  
 Skoglund, Even Jarl 357, 361 f, 364  
 Skotland 390 f  
 Skrivers, Mogens Jensen 368

- Skt. Birgitta 435  
 Skt. Clemens 21  
 Skt. Erik 247  
 Skt. Georg, se Skt. Jørgen  
 Skt. Hans kirke og kloster, Odense 14, 25  
 Skt. Hieronymus 48  
 Skt. Jørgen/Georg 20 f, 249 f, 378, 418  
 Skt. Katarina af Alexandria 131  
 Skt. Laurentius 21  
 Skt. Oluf 21  
 Skule, norsk hertug 426 f, 429  
 Skule Kongsfostre 429  
 Skuledatter, Cecilia 430  
 Skuledatter, Margareta 429  
 Skulesson, Sigurd kongsson 430  
 Skulesson, Åsulv 429  
 Skurer 86 f  
 Skåne 460 f  
 Skåne län 324, 460 f  
 Slesvig, våben 245  
 Slott-Møller, Agnes 280 f  
 Smek, Magnus Eriksson, konge af Norge og Sverige 234 ff, 258, 279, 428, 435, 440  
 Smith, Whitney 95, 230, 321  
 Småland, våben 194  
 Smålandsbrigaden 194  
 Snowdon, jarl af 326  
 Snåsa kommune 364  
 Societas Heraldica Scandinavica 40, 120, 134 ff  
 Sollied, Henning 300, 306  
*Song of Cuernlaverock* 333  
 Sophie, dansk prinsesse 395  
 Sophie Magdalene, dronning af Danmark 123  
 Sovjetunionen 197  
 Spain, Charles 321  
 Spangberg, Martin Petrovitj 445-450  
 Spangsberg, Morten Pedersen 448  
 Spejlsby 149  
 Spencer, slægt 132  
 Spencer, Herbert 117  
 Spener, Philip Jacob 199  
 Spens, Carl-Vilhelm greve 132  
 Spens, Erik greve 132  
 Sperling, Maria von 159  
 Spiessen, Max von 211  
 Split, slægt 128  
 St ..., se Skt.  
 Stamford Bridge 427, 429  
 Stang, Fredrik 386  
 Stanley, John 346  
 Starkad 27  
 Statens Heraldiske Konsulent (Danmark) 120  
 Statsheraldiker (Sverige) 129  
 Staverskov, slægt 224-226  
 Staverskov, Anne 224  
 Steinnes, Asgaut 434  
 Sten Lalassons slægt 404 f  
 Stenbock, slægt 196  
 Stensson, Karl 404 f  
 Stenström, Thure 293  
 Stewart, slægt 390  
 Steyern, Nils Vult von 386  
 Steyper, Peter 429, 434  
 Stiernvall, Carl Johan 177, 179  
 Stiernvall, Knut Emil 177  
 Stjernvall-Walleen Knut friherre 177  
 Stolbova 292  
 Stolt, Lars C. 232  
 Storm, Gustav 433  
 Strathearn, jarl af 431  
 Strietfeld 144  
 Strindberg, August 197  
 Strokirch, slægt 197  
 Ström sogn 356  
 Strömfelt, slægt 131  
 Stupinigi 383  
 Sturc, Sten 396, 402 f  
 Sturlason, Snorre 426, 429, 433  
 Stærkodder 415 f  
 Sudreims-slægten 402 f  
 Sula kommune 362  
 Sundkler, Bengt 327  
 Sundqvist, slægt 131  
*Supplication of Souls, The* 381  
 Sutherland, slægt 390  
 Svanberg, Jan 249 f  
 Svea, Moder 52, 66, 68  
 Sveen, Arvid 358, 363  
 Svenningsen, Poul 10  
 Svenska Exlibrisföreningen 132  
 Svenska Släktförieningsförbundet 132  
 Sverige  
   Biskopsvåbener 378  
   Frimurervåbener 314-320  
   Heraldik 292-296  
   Heraldik og politik 412-420  
   Hofdragter 289  
   Kommunevåbener 389  
   Landskabsvåbener 27-32, 105-110, 269-273,

- 383 f, 460 f  
 Medaljer 287 f  
 Monarki 288 f  
 Ordensvæsen 385 ff  
 Patent på våbener 282 f  
 Rigsvåben 27 ff, 48, 54  
 Seglstamper 381 f  
 Serafimerordenen 385 ff  
 Uniformsreglement og medaljer 287 f  
 Våbener 241, 245, 248, 269-273, 292-296, 314-320, 383 f, 460 f  
 Sverre, konge af Norge 44, 426 f, 429 f, 434, 436  
 Sverresson, Håkon 429  
 Sværd, våben 285  
 Swan, Sir Conrad 230  
 Swinton, slægt 390  
 Sydafrika, flag 230  
 Sydafrikas Heraldiske Bureau, Republikken 88, 230  
 Syv, Peder 16  
 Søblad 393-411  
 Söderlund, Gustav 322  
 Södermanland, våben 271  
 Södermanlandsbrigaden 196  
 Sonderskov 33  
 Sørbymagle kirke 17  
 Sor-Trøndalag fylke 305, 357  
 Sorum-slægten 438
- Tallinn 459  
 Tana kommune 455  
 Tarras-Wahlberg, Elisabeth 288  
 Taube, Otto-Reinhold friherre von 205  
 Tausen, Hans 15  
 Telcmark fylke 357  
 Tengström, Leif 27, 292-296, 323 f, 415 f  
 Tessin, Carl Gustaf 387  
 The .... se den følgende del af navnet  
 Thejll, Andreas 279  
 Thejll-Clemmensen, Augusta 279  
 Theodorik, konge af Goterne 44, 415  
 Theutenberg, slægt 131  
 Thiset, Anders 460  
 Thomsen, Eskild 14, 16-20  
 Thomson, Arthur 385  
 Thordsson, Aslak 441  
 Thorén, Christian 387  
 Thoresen, Ulrica 199  
 Thouvenel, Edouard 386
- Thyselius, Carl Johan 386  
 Thörnell, Olof 386  
 Ticsenhausen, von, slægt 203 ff  
 Ticsenhausen, Anna von 203, 205, 215 f, 222  
 Ticsenhausen, Caspar von 204 f, 213, 216  
 Ticsenhausen, Dorothea von 203 ff, 216  
 Ticsenhausen, Fabian von 204 f, 213, 215 f, 223  
 Ticsenhausen, Fromhold von 204 f, 216  
 Ticsenhausen, Gertrud von 204, 216  
 Ticsenhausen, Johann von 213  
 Ticsenhausen, Reinhold von 203, 215 f, 222  
 Timasjev-Bering, Aleksej Aleksandrovitj 446  
 Timmendorf 142  
 Tinn kommune 364 f  
 Titfer, Christian von 206  
*Toison d'Or et de l'Europe* 102, 200, 336, 345-348  
 Toitendorf 137  
 Toitenwinkel 137, 150  
 Toitenwinkel kirke 148 f, 156 f, 158 ff  
 Tolga 427, 432  
 Toll, Hans 251  
 Topelius, Zacharias 283  
 Torino 382  
 Tornekrands, Henrik 20  
 Tornved kommune 451  
 Torvund, Gunnar 64  
 Toste jarl 429  
 3D Video Productions 226 ff  
 Tre kroner 192, 233  
 (Tre rosor), Alv Knutsson 441  
 Tre rosor till Mörby, slægt 402  
 (Tre rosor till Mörby), Örjan Karlsson 403  
 Trolle, Børge 371  
 Trolle, Gustav 369  
 Trolle, Herluf 367, 369-372  
 Trollencrona, slægt 131  
 Trondheim ærkebispesgård 297  
 Tronfølgerskjolde, europæiske 261-268  
 Trysil kommune 360  
 Trætteberg, Hallvard 200, 241, 304 ff, 396, 425 f, 428, 433 f, 455 f  
 Tsubouchi 87  
 Turek, Eva 95  
 Tydén-Jordan, Astrid 288  
 Tynte, slægt 326  
 Türi, byvåben 459  
 Tyske Orden, Den 9 ff, 418  
 Tysnes kommune 357

- Tonnesen, Allan 97, 121, 274
- Udstilling, heraldisk 120, 226
- Uexküll, von, slægt 206
- Uexküll, Katharina (von) 205 ff
- Uexküll, NN von 215 f, 222
- Uexküll, Sophie von 205 f
- Uexküll, Wolmar von 207
- Uf, slægter 128
- Uffenbach* 336
- Uggla, Carl H. 293
- Uggla, Claës 196
- Uggla, Louise 197
- Ugler 210 f
- Ulenbrock, von, slægt 210
- Ulfeld, Henneke 369
- Ulfsdatter, Birgitta 403
- Ullern sogn 356
- Ulrika Elconora, dronning af Sverige 199
- Ungern, von, slægt 208-213
- Ungern, Anna von 205, 213, 215 f, 222 f
- Unionskorset 245
- Unionssymbolik 233
- Uppland 271
- Uppsala domkirke 247
- Upton, Nicolas 199
- Urfj* 336
- Urne, slægt 33-39
- Urne, Frederik 36 ff
- Urne, Lage 376 f
- Urne, Magdalene Sibylle 35 f
- Vachon, Auguste 84, 230
- Vadstena 247
- Vahlne, Bo 288
- Valanta, slægt 131
- Valdemar I den Store, konge af Danmark 44, 394 f, 453
- Valdemar II Sejr, konge af Danmark 395
- Valdemar IV Atterdag, konge af Danmark 242, 258 f, 415
- Valdemar, konge af Sverige 233 f
- Valdemar Birgersson, konge af Sverige 395
- Valgsprog 50, 71, 82, 94, 118, 130, 201, 326 ff
- Valkendorff, Erik 305, 369
- Valkininkai, byvåben 458
- Varde kommune 453
- Varenius, Elisabet 98
- Vartislav, hertug af Pommern 240
- Vasa, adels- og fyrsteslægt 118, 196, 198 f
- Vasa-skibet 54
- Vedtagter 134 ff
- Veogesack, von, slægt 197
- Vejen kommune 228
- Venus, planet 354
- Vermadois* 336
- Verwohlt, Ernst 392
- Vespucci, Amerigo 125
- Vevelstad kommune 361
- Victoria, kronprinsesse af Sverige, hertuginde af Västergötland 261 f, 264 f, 267 f
- Vidkunsson, Erling 433, 435, 440
- Vietinghoff, von, slægt 206 f
- Vietinghoff, Dorothea von 204, 207, 215 f, 223
- Vigeland, Gustav 54
- Vildmænd 27-32, 72
- Vilhjalmsdatter, Elin 441
- Vilimbakhov, Georg 325
- Vinstorpa, slægt 402
- (Vinstorpa), Örjan Karlsson 403
- Vippernitz 144
- Vogt, Susanne 121, 274
- Volborth, Carl-Alexander von 328
- von .... se den følgende del af navnet
- Vorste, Günther von dem 400
- Vrågå 362
- Värmlandsbrigaden 196
- Västerbotten, våben 29 f, 105, 271
- Västergötland 262
- Västerås domkirke 252
- Västmanland 271
- Västra Götaland, len og våben 323 f
- Våbenbreve 84 ff, 119 f
- Våbenbøger 329-353
- Bellenville 330, 336, 345, 348
- Berry 336
- Charolais 345
- Grünenberg 102, 348
- Dering 340, 342
- Erstfelden 348
- Gelre 102, 126 f, 200, 243, 336 f, 345 f, 348
- Glover's Roll 200, 335, 426
- Gorrevad 336
- Huldenberg 126 f
- Military Roll 336 f, 348
- Miltenberg 335, 348
- Navarre 336
- Parliamentary Roll, 335, 342
- Role d'armes de l'ost de Flandre 333
- Role d'armes Bigot 333

- Scgar 335  
 Toison d'Or 102, 200, 336, 345-348  
 Uffenbach 336  
 Urfé 336  
 Vermandois 336  
 Wijnberghen 335, 345  
 Zürich (Zürcher) 200, 336  
 Väbenret 119 f  
 Våler kommune 302
- Wachmeister, slægt 197  
 Wachtmeister, Hans 295  
 Wagner, Anthony 332 f, 336, 340, 348  
 Walesa, Lech 118  
 Wallace, slægt 390  
 Walleen, Carl Johan friherre 177, 179  
 Wallem, Fredrik B. 421  
 Wallem, Fredrik Meltzer 421  
 Warburg, Lise 99 f, 290 ff  
 Warming, Paul 464  
 Watt, Robert 84, 229  
 Wattmanshagen kirke 144  
 Wauton, William 343  
 Wedekull, slægt 388  
 Weidling, Tor 305  
 Welfer-dynastiet 101  
 Wendisch Zarfzow 146  
 Wendt, von, slægt 208 ff  
 Wendt, NN von 215 f, 221  
 Wenster, slægt 131  
 Wergeland, Henrik 67  
 Wergeland, Nicolai 48  
 Westenbrügge 146  
 Westminster, hertug af 329  
*Wijnberghen* 335, 345  
 Wikström, Lars 98  
 Wilhelm, greve af Lüneburg 453  
 Wilhelm VIII, landgreve af Hessen-Kassel 387  
 Willebrand, von, slægt 175 ff  
 Willebrand, Adolf Fredrik friherre von 177, 179 f, 182  
 Willebrand, Carl Johan von 179  
 Willebrand, Ernest Fredrich 175  
 Willebrand, Ernst Fredrik friherre von 177 ff  
 Willebrand, Ernst Gustaf 179  
 Willebrand, Ernst Gustaf friherre von 176 ff  
 Willebrand, Erik Johan friherre von 179  
 Willebrand, Eva Gustafva friherrinde von 177, 179  
 Willebrand, Gustaf Henrik friherre von 177 ff
- Willebrand, Johan Reinhold friherre von 177  
 Willebrand, John Fredrik friherre von 179  
 Willebrand, Karin von 175  
 Willebrand, Knut Felix friherre von 179, 182  
 Willebrand, Ulrika Charlotta von 179  
 Willebrand, Wendla Sofia friherrinde von 177, 179  
 Willebrand, Wilhelmina Albertina friherrinde von 177, 179 f  
 Willebrand-Serenius, Mary von 175  
 Willelm-Alexander, prins af Nederlandene, prins af Oranien 263, 266 f  
 Willemsen, Heinrich 123  
 Witte, Hans 140  
 Wittelsbach, fyrsteslægten 126  
 Wolfenring, von, se von Seitzberg 190  
 Wolfsburg, by og region 101  
 Woodville, Richard 336  
 Woodward, J. 199, 359, 365  
 Worm, Ole 74, 78  
 Wrangel, Margareta 214  
 Wright, von, slægt 177 f  
 Wright, Wendela von 176  
 Wulff, Aage 102, 280  
 Wynendale, Jean de Namur, herre af 127  
 Wynsen, Gerit van 127  
 Wærn, Bror Jacques de 31 f, 106, 383, 410
- Yvain* 45  
 Yve, Anne Thérèse d' 127
- Zacosta, stormester 9  
 Zarasai, byvåben 458  
 Zarfzow 146  
 Zehlendorf 144  
 Ziesendorf, Gese von 152  
 Ziesendorf, Matthias von 152  
 Zovko, Davor 387  
*Zürich (Zürcher)* 200, 336
- Å ..., se sidst i alfabetet, efter "Å/Æ" og "Ö/Ø"  
 Æsops fabel 416
- Öhrn, Ingmar 271  
 Öra, slægt 404  
 Ørn, tysk 11  
 Örnhielm, slægt 131  
 Ørland kommune 300  
 Østfold fylke 354  
 Östlund, Göran 323



Östergötland 271  
Østrig, Leopold hertug af 236

Ålesund, byvåben 454  
Ångermanland, våben 270 f  
Åsolvsson, Guttorm 429

---

#### HERALDISKE ILLUSTRATIONER UDFØRT AF:

Abildgaard, Søren 14, 18, 20	Lundquist, Birger 31
Akeren, Kjell 363	Morken, Sverre 442
Basun, Vera 270-273	Munthe, Gerhard 46
Bloch, Andreas 363	Neis, Th. 451
Britze, Fr. 368, 392	Olsen, Odd P. 361
Darlic, Henrik 228	Raneke, Jan 286, 324, 388, 404 f, 461
Davidson, Stein 358	Rike, David 356
Ellefsæter, Bjørn 360	Rotevatn, Inge 357
Frederiksen, Erik Ellegaard 91 ff	Sagerlund, Vladimir 378
Glover, Robert 340	Skjervold, Einar H. 355, 457
Hallstensen, Harald 355, 359	Skoglund, Even Jarl 357, 361 f
Händel, Bengt 381	Storck, Hermann 299, 302, 369, 372 f, 446
Helgen, Geir 358	Sveen, Arvid 358, 364
Henriksen, Jarle E. 359	Tangeraas, Lars 432
Hjortzberg, Olle 31	Trøtteberg, Hallvor 241
Holtskog, Halvor 356, 360, 365	Warburg, Lise 291
Hupp, Otto 188	Wright, Magnus von 178
Kajanus, G. A. 178	Wærn, Bror Jacques de 32
Kælde, Bengt Olof 106, 118, 161, 262 f, 316 f	Zovko, Davor 388

---

#### FOTOGRAFIER TAGET AF:

Archiv der Hansestadt Rostock 139, 155	Heims, Nna 316 f
Bibliothèque de l' Arsenal, Paris 344, 347	Johanson, Eva 220-223
Bratbak, Bjørn 46, 47, 49, 50, 51, 53, 54, 60, 64, 69, 70	Larsen, Henrik 276 f, 279 ff
Clemens Sels-Museum, Neuss 75	Ludvigsen, Tage 164
Cornelius, Erik 246	Makkonen, Pentti 176, 180 f, 183 f
Ejsing-Dunn, Keld 447, 448	Marinemuseet i Horten, Norge 48
Eriksson, Kurt 403, 404, 405, 406	Mecklenburgische Landeshauptarchiv, Schwerin 138 ff, 143 f, 146, 154, 238
Frederiksen, Per 37	Moltke, Henrik greve 148 f
Frölich, Annette 121	Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, Det 167, 224
Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin 154	Nationalmuseet, København 254

## *Register*

---

Naumburg, Nils 220-223

Pettersen, Magnus 45

Renoln, L. 298 f

Rigsarkivet, København 242, 243, 251

Riksarkivet, Stockholm 67, 236, 240

Schmidt, Göran 316 f

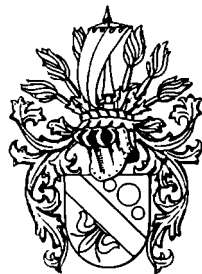
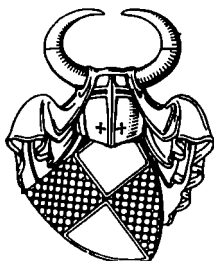
Steffensen, Knud 150

Tengström, Leif 295

3 D-Video Productions, København 228

Vogt, Susanne 277, 280

Zangenberg, Steen 71, 73



**Ældre numre af HERALDISK TIDSSKRIFT, HERALDISKE STUDIER, SHS-slips og SHS-blazer-badges (back-numbers of Heraldisk Tidsskrift, publications on heraldry, the SHS-armorial tie and blazer-badges, for sale):**

Følgende numre kan stadig købes: 4, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49-50 (jubilæumsskriftet), 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74 - Pris pr.stk. kr. 70, nr. 49-50 dog kr. 300.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 5, nr. 41-48. Kr. 10.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 7, nr. 61-70. Kr. 20.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen. Kr. 40.

Heraldiske Studier nr. 2. J.C. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd. Kr. 50.

Heraldiske Studier nr. 3. Ole Rostock: Nøgle til 808 skandinaviske skjoldholdere. København 1990. Kr. 60.

Heraldik i Norden = Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50. Kr. 300.

SHS-slips I. Clubtie I (darkblue, w/ coat of arms in colour). Kr. 100. Udsolgt.

SHS-slips II. Clubtie II (darkblue, strewn w/small coats of arms.) Kr. 150.

SHS-blazer-badges, finest goldbraid and colours. Kr. 100.

Alle priser er excl. porto (all prices in Danish kroner and excl. postage).

Bestillinger stiles til (please send your order to):

## SEKRETARIATET

Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark



SHS-slips samt blazer  
badges.

SHS club-ties as well  
as blazer badges.



## HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 225. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

### Redaktør

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark.

### Redaktionsudvalg

Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gård, SF-034 00 Vichtis, Finland.

Tandlæge Per Hougaard, Bülowvej 5 B, 2. sal, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.

Adjunkt, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Patentkonsult Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, 4tr., S-113 56 Stockholm, Sverige.

Amtsdirektør, cand.jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, DK-4000 Roskilde, Danmark.

### *Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 80*

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark.

Ph.D. Natasha Okhotina Lind, Stenosgade 7<sup>2</sup>, DK-1616 København V, Danmark.

Professor, dr.phil. Peter Ulf Møller, Slavisk Institut, Jens Chr. Skous Vej 5<sup>4</sup>, DK-8000 Århus C, Danmark.

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nielsen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Overarkivar, cand.mag. Sigurd Rambusch, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark.

Fil.dr. Jan Raneke, Vallsgatan 3, Box 46, S-234 21 Lomma, Sverige.

Patentkonsult Lars C. Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, 4tr., S-113 56 Stockholm, Sverige.

Ambassadør, dr. Lars Tangeraa, Kgl. norsk ambassade, Abidjan, c/o Utenriksdepartementet, P.b. 8114 dep., N-0032 Oslo, Norge.

Antikvar, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark.

### *Societas Heraldica Scandinavica*

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien *Heraldiske Studier*.

### *Heraldisk Selskabs styrelse*

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark (næstformand).

Afdelingschef, fil.kand. Tom C. Bergroth, PB 675, SF-20101 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gate 1, N-0161 Oslo, Norge.

Forskningskoordinator, cand.scient. Steen Clemmensen, Bybælpark 36, DK-3520 Farum, Danmark (sekretær).

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark (redaktør).

Adjunkt, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark (kasserer).

Statsheraldiker, fil.dr. Henrik Klackenberg, Riksarkivet, Box 12541, S-102 29 Stockholm, Sverige.

Departementschef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, IS-105 Reykjavík, Island.

Antikvar, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark (formand).

Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.